

**ПАЎСТАГОДЪДЗЯ
БЕЛАРУСКАЕ АЎСТРАЛІ**

СУСТРЭЧА З НОВАЙ КРАІНАЙ

У траўні 1948 году ў Аўстралію прыбыў першы транспарт з троццацы ў троццацы троццацы беларусамі. Гэта быў пачатак найвялікшай іміграцыі нашых суйчыннікаў на зялёны кантынэнт, што сталася асновай стварэння тут беларускай супольнасці. «Ужо два тыдні, як мы — 33 беларусы — у Аўстраліі, — пісаў у сваёй зацемцы ў газэце «Бацькаўшчына» Аляксандар Калодка. — Жывом у пераходным лягеры недалёка ад Сыднэю, у прыгожай горнай ваколіцы. Тым часам вучымся ангельскага мовы, а за два тыдні разъедземся на працу. 24 з нас паедуть на цукровыя плянтацы ў Квінслэнд, дзе будуть працаўцаў да Калядау. [...] Праца там цяжкая, цяжкія і кліматычныя абставіны (трапічны клімат), але заработкаі найлепшыя (быццам 10—15 фунтаў на тыдзень)»¹. Прыкладна так пачыналася жыццё ў Аўстраліі для бальшыні нашых суйчыннікаў, што асабліва актыўна прыяжджалі сюды на працягу 1949—1951 гадоў.

Напачатку сярод беларускіх імігрантаў былі пераважна мужчыны ў веку 20—35 гадоў, але з часам павялічылася колькасць жанчын з малымі дзецьмі й сталых людзей. Безумоўна, рашэнне аўстралійскага ўраду аб магчымасці прыезду асобаў неправоўнага веку й іх забесьпячэнні стварыла спрыяльнную глебу для прыбыцця ў краіну цэлых сем'яў беларусаў, якія, асабліва ў першыя часы, імкнуліся тримацца разам, бліжэй да сваіх.

Няведамая й доўгачаканая Аўстралія рабіла на беларусаў розныя ўражанні, якія залежалі й ад веку імігрантаў, і ад мясцовасці, у якую яны траплялі. Першое ўяўленыне пра краіну нашыя суйчыннікі атрымоўвалі ў пераходных лягерах, куды іх накіроўвалі адразу па прыездзе. Нягледзячы на тое, што тут, як і ў Нямеччыне, зноў усіх чакала лягернае жытло, настрой у людзей быў іншы.

¹ Калодка А. Мы ў Аўстраліі // Бацькаўшчына. 1948. № 21 (24).

«У сыднэйскі порт наш карабель прыбыў недзе каля дзясятай гадзіны вечара, — згадваў адзін з новапрыбылых беларусаў Уладзімер Бакуновіч. — У горадзе на высокіх будынках моргаюць нёонаўскія рэкламы розных колераў. Над Сыднэм стаіць цэлая зарыва съягла. Праз нейкай паўгадзіны пачалі выгружасцца. Пры зыходзе з карабля — праверка нумароў, што віселі на адкладах вонраткі кожнага ѹ што замянялі білет. У порце стаяў ужо для нас падрыхтаваны цягнік, якім нас адвезлі ѹ пераходны лягер Батгурст, болей за сотню міляў ад Сыднэю.

Лягер — некалькі дзясяткаў бляшаных баракаў — калішніх амэрыканскіх вайсковых кашараў падчас апошніяе вайны, у якія ўсёвалі сем' зь дзеўчыні, а рэшта — горад палацак, кожная на 4 асобы. У дзень надакуала гарачыня, а ўночы — холад. На абед і вчэрэу кожны дзень бараніна. Мяса выстаўлялася ѹ столовай: бяры колькі хочаши і якое хочаши»². Пасыля нямецкіх лягераў Ды-Пі аўстралійская выглядалі больш выгоднымі.

Падобнымі былі ўмовы жыцця ѹ уражаныні імігрантаў у Заходній Аўстраліі.

«Пасадзілі нас у вагоны, якія — пасыля эўрапейскіх — падліся нам вельмі съмешнымі, як дзяцінныя цацачкі. Так пакалясілі ѹ лягер недалёка гарадку Нортгам, — пісаў у сваіх нататках Кастусь Чабатар. — Лягер быў пасыльваены: тут у гадах вайны 1941—1945 жаўнеры праходзілі падрыхтоўку. Уесь пляц падзелены на 4 часткі — «арэа», а ѹ кожнай «арэі» было па 100 даўжэзных бляшаных баракаў, што стаялі «на курыных ножках», значыць, на стаўбах мэтар у вышыні. У бараках паставлены на 50 ложкаў у радох, на два бакі.

Кожны ложак лягася, а на ім шарсыяны матрац накрыты белай посылкай з чатырмі ваўнянымі пледамі; а зьверху ляжала маленъкая падушачка — цвёрдая як камень — няведама, з чаго зроблена.[...]

Да ўсяго было дададзена: 2 талеркі, кубак, лыжска, нож, відэлец, — усё трэба самому мыць! Гяичэ 2 ручнікі й піжама, мыла й авалязкова пачакка «аспро» — таблеткі ад болю галаўы (з гэтым нельга разлучацца!).

За пару дзён нас паклікалі ѹ лягерны магазын і адзелі па аўстралійскай модзе — мужчын і жанчын: я ж дастаў пры гэтым каплюшы (дагэтуль ніколі гэткай фацэці не настіў!), ру-

² Сыцяблевіч Ул. [Бакуновіч Ул.] Ад «Ды-Пі» да «новага аўстралійца» // Бацькаўшчына. 1959. № 4 (440).

башку, марынарку, гоўзы — порткі, панчохі ѹ чаравікі. — Дык выйшаў стуль, як кажуць, «франт з паліваным носам»!

Кожны тыдзень даставалі мы па 10 шылінгаў — «кішанковых» — на дробныя выдаткі. І раз у тыдзень мелі бясплатнае кіно, дый глядзелі, як «баран на маляваныя вароты»: нехта там балбоча, але ліха ведае што?»³

Уражаныні ад лягернай штодзённасці, асабліва першым часам, перрабіваліся эмоцыямі адносна незвычайнага для беларусаў навакольнага асяродзьдзя. Зъяўрала на сябе ўвагу ўсё: і аўстралійскія краявіды, і незнаёмныя жывёлы й расыліны, і людзі зь іхнымі ладамі жыцця.

«У Батгурст мы прыбылі ѹ красавіку. У гэтым месяцы ѹ Аўстраліі пачатак восені — сэзоны ідуць адваротна ад эўрапейскіх, — пісаў Уладзімер Бакуновіч. — Здавалася, што павінна было бы быць съюздзёна, аднак сонца праз цэлы дзень пякло, і толькі пасыля заходу пачынаўся холад. Першае, што кінулася ѹ вочы й рабіла на надта прыемнае ўражаныне — гэта адваротны рух сонца. Але калі ў папытаўшы каго-небудзь з новапрыбылых, дзе поўнач, то аўтаматычна й без нікага вагання пакажа на поўдзень, паводле руху сонца.

Поле, на катормы стаяў лягер, было пакрытае сухою траповою рудога колеру, амаль у рост чалавека. Над ім лена час ад часу пралёталі птушкі шэрага колеру, падобныя да нашых чорных драздоў. Гэта славуці аўстралійскія «кукабары» з войстрым арліным зрокам і з масіўнай кароткай дзюбай. Потым нам паведамілі, што гэтыя птушкі знаходзяцца пад аховай дзяржавы. Яны зынічаюць ўсё, што ёсьць шкодным для чалавека: гадзюкоў, павукоў»⁴.

Верагодна, новая краіна й не апраўдала чыліхсьці чаканыняў, надзвычай адрознівалася ўсё навокал ад звыклай беларускай, ці нават эўрапейскай рэчаіннасці. Аднак для прыбылых імігрантаў у наступныя два гады шляху назад не было, пазней жа аўстралійская экзотыка ўжо не здавалася такай чужой нават немаладым людзям.

«Балышыня маладых эмігрантаў прыняла Аўстралію з адкрытым, як гаворыцца, сэрцам, і яны адразу пачалі «пускаць карэннічкі» на сталае жыцць, — згадваў у сваёй книзе Але́сь

³ Чабатар К. Мы — эмігранты. Аўстралія // Божым Шляхам. 1968. № 3 (108). С. 11.

⁴ Сыцяблевіч Ул. [Бакуновіч Ул.] Ад «Ды-Пі» да «новага аўстралійца»...

Алехнік. — Аднак знаю я й такіх асобаў, каторыя, пагледзеўшы на жоўты, спалены сонцам краявід навокал эмігранцкага лягера ў Банагіля, што месцы ўся непадалёк правінцыйнага гораду Албуры, і адмахваючыся ад хмары дакучлівых мухаў, — адразу ж заявілі сваю гатоўнасць ісьці напеша праз Індыйскі акіян, праз азіяцкі кантынэнт і Сяродземнае мора, каб толькі дабраца назад у Эўропу! Хачу сказаць, што сяньня яны вельмі добра ды ўдала аселі на пастанянае жыцьцё ў Аўстраліі, выгадавалі дзетак і ўнукай, і цяпер нават іхня праўнукі жэніцьці выдаюць замуж сваіх дзяцей.

Мне асабіста Аўстралія вельмі спадабалася! Маючы ўсяго 21 год за плячыма й будучы нежсанатым, мяне вабіў агромністы й амаль бязлюдны аўстраліскі простор і, што было вельмі важна, мне, як ужо валодаючаму ангельскай мовай, дарога была адкрытая й я не адчуваў жаднай дыскрымінацыі, пра якую казалі некаторыя нашыя людзі⁵.

Для людзей працоўнага веку лягерны побыт хутка зъмяняўся на рабочы. Кожны з іх мусіў адпрацаваць двухгадовы контракт там, куды яго накіруе аўстраліскі ўрад. Ужо цытаваны вышэй Уладзімер Бакуновіч згадваў:

«У пераходным лягеры коўжны з нас меў права выбару працы. Палацала гэта ўтым, што мы маглі тро разы адмовіцца ад запрананаванасці працы, спадзеючыся атрымаць лепшу, але чацвертая прапанова — не была прапанавана, бо ніхто ўжо згоды не пытал — назначалася на нейкую працу, і без дыскусіі ў рыхтуйся да ад'езду.

Трэба сказаць, што ў бальшыні людзі не перабіралі працаю, глядзелі толькі, каб яна была добрааплатная і калі ня ў горадзе, дык блізка гораду»⁶.

Праца, якую атрымоўвалі імігранты, пераважна была цяжкай фізычнай. Яна не залежала ад папярэдняй адкукацыі чалавека. Больш выгоднае месца мог атрымаць хіба той, хто добра валодаў ангельскай мовай, і тое не заўсёды. Так, даваенны выпускнік гістарычнага факультэту БДУ Сымон Шаўцоў пісаў у сваіх успамінах: «Пасля двух тыдняў у Батгурсцце ў лягеры мне далі работу — катаць лапатай і кайлом канавы для пракладкі водаправодных і канализацыйных трубаў. У студзені прый-

⁵ Алехнік А. Пад бел-чырвона-белым (memento patriam)... С. 73—74.

⁶ Сыцяблевіч Ул. [Бакуновіч Ул.] Ад «Ды-Пі» да «новага аўстралійца»...

шло аўстралійскае лета. Гарачыня. Галаўныя болі ад сонца. Белы каплюш з шырокімі брылямі мала дапамагаў. (Познняя восень, зіма ды ранняя вясна былі для мяне найлепшаю аўстралійскаю парою году.) Наш бос, містэр Брыз, убачыўшы, як мяне дакучае гарачыня, паслаў мяне на работу на мора...»⁷ Беларусы ўладкоўваліся на розныя віды працы паводле контракту, шмат працаўвалі на розных будоўлях, фабрыках, фэрмах. Надзвычай цяжкая была праца на чыгунцы.

«Нарэшце мяне паслаў на работу, на чыгунку, — у саме аўстралійскае пекла! — згадваў Констанцін Чабатар. — Цэлы дзень неба над намі сіненькае, бяз хмарачкі. Сонейка вісіць над самай макаўкай; а як знайсці халадок, аб гэтым трэба заўбіцца. — А ноччу неба чорнае як патэльня: зорачкі як вугольле гарачаць — аж пераліваюцца!

Мухі тыя самыя, але да іх дадчуюцца пясок, які шугае па палях, як у нас зімою снег. I мураскі...

Участак нашае працы цягнуўся на 30 міляў. Трэба па чыгунцы зъмяняць папсованыя штапы, папраўляць пагнутыя ад сонца рэйкі, затыкаць дзюзоры ў ґрунце ѹ душыць там кролікай, каб не псовалі насыпаў...»⁸

Тым ня менш, якой бы цяжкай не была праца па контракце, яна давала магчымасць беларусу паступова навучацца ангельскай мове, прызычайвацца да надвор'я й ладу жыцця аўстралійцаў, а таксама зарабляць гроши на наступнае ўладкаваныне.

Пасля сканчэння контракту працаўнік мог шукаць сабе больш выгодную працу, аднак вельмі часта здаралася, што ён з розных прычынаў заставаўся й далей на старым месцы. Магчымасцю для ўладкаваныя ў тагачаснай Аўстраліі было шмат, але найбольш на малакваліфікаваную працу. Спэцыялісты з небрытанскім і неамэрыканскім дыплёмамі мусілі дадаткова навучацца, каб іх пашывердзіць, і толькі пасля гэтага маглі пачынаць дзейнасць паводле старой спэцыяльнасці. Ня ўсе былі згодныя губляць час на навучаныне, бо патрабна было зарабляць гроши, каб утрымліваць сем'і. Менавіта таму большасць беларусаў мусілі пачынаць сваю прафесійную кар'еру ад самага низу й вельмі рэдка даходзілі да вышэйшых пасадаў.

Імігранты ня мелі аблежаваныя падчас набыцця ўласнасці, аднак займець пасля доўгіх гадоў лягernага жыцця сваю хату было няпроста. Жыльё трэба было купляць ці само-

⁷ Шаўцоў С. Мая Адысей. Успаміны. Апавяданні. Вершы... С. 47.

⁸ Чабатар К. Мы — эмігранты. Аўстралія... С. 12.

му будаваць, што каштавала грошай. Аднак шмат хто зь беларусаў за час працы па кантракце здолелі назапасіць сродкі, неабходныя для набыцца пляцу й пачатку будоўлі. Чым болей асабаў у сям'і працавалі, тым хутчэй магчыма было прыдбаць сваё жыльле. Спачатку імігранты набывалі пляц і ставілі там невялікі гараж, які пэўны час магчыма было выкарыстоўваць для жыцця, пакуль назыбираюцца сродкі на пабудову хаты. Часта нашыя суайчыннікі будавалі хаты адзін аднаму талакой — атрымоўвалася значна таньней. Так, на працягу першых 5—10 гадоў большасць беларусаў здолелі пасяліцца ва ўласных жытлах.

У пэўнай адпаведнасці з сацыяльным складам тагачаснага беларускага насельніцтва ў БССР, пераважная большасць нашых суайчыннікаў у Аўстраліі (як і ў іншых краінах съвету, куды закінула іх паваенна хвала эміграцыі) былі сялянскага паходжання. Рысы традыцыйнага сялянскага съветапогляду й вясковай практикі яны перанеслі на новае месца жыхарства. Так, амаль кожны гаспадар і гаспадыня ладзілі ўласныя агадрочыкі, дзе вырошчвалі агуркі й памідоры, што потым заварвалі «на зіму». Беларусы шчыра захоўвалі ў Аўстраліі асаблівасці сваёй нацыянальнай кухні, адначасова нясьведама папулярызуючы яе стравы сярод імігрантаў іншых нацыянальнасцяў і сярод аўстралійцаў⁹. Спэцыфіка традыцыйных святаў зусамадачыненьня ю моцна ўплывала на характеристар беларускага грамадзкага жыцця ў Аўстраліі.

Нягледзячы на здабытая з часам відавочныя матэрывалярныя выгоды аўстралійскага побыту, нейкая частка беларусаў працягвала лічыць гэтае сваё жыццё часовым і марыла вярнуцца на радзіму, да сваіх. Менавіта таму больш за дзесяцігодзьдзе яны не прымалі аўстралійскага грамадзянства. Толькі добра абыжыўшыся й зразумеўшы, што дамоў вярнуцца немагчыма, пастанаўлялі праісцьці «натурализациі». Раней нязнаная Аўстралія ператваралася для беларусаў у другую радзіму, краіну, зь якой звязвала ўжо ня толькі жыхарства й праца, але й вялікае пачуцьцё ўдзячнасці за тое, што пасярод паваеннага хаосу яна дала многім нашым суайчыннікам упэўненасць у будучыні для сябе й сваіх дзяцей.

⁹ Так, на пачатку XXI стагодзьдзя ў выдадзенай у Мэльбурне кулінарнай кнізе магчыма знайсці звесткі пра беларускую кухню й прыклад яе стравы — кісяля, пададзены Тамарай Субач. Гл.: *Tastes to Remember: Melbourne, A City of Many Cultures / Ed. by Masumi Hiraga & Takako Machida. Melbourne, 2003. P. 84—87.*

АСЯРОДКІ БЕЛАРУСКАЙ АЎСТРАЛІІ

Пакінуўшы пераходныя лягеры, беларусы сяліліся ў розных месцах Аўстраліі, але пераважна ў сталіцах штатаў, або недзэ білзу іх. Адпаведна з харектарам разміяшчэння асноўнай часткі аўстралійскага насельніцтва, нашыя суайчыннікі часцей будавалі жыльле ў прыбрэжных раёнах усходняй, паўднёвой і заходняй частак зямлінага кантынэнту. Так, багата беларусаў пасялілася ў штатах Новая Паўднёвая Валія й Вікторыя, крыху меней у Паўднёвой Аўстраліі, яшчэ менш у Заходняй Аўстралії й Квінслэндзе. Мала беларусаў выбралі месцам свайго жыхарства сталіцу краіны Канберру, што, праўда, натуральна тлумачыцца сапраўды невялікай агульной колькасцю яе насельніцтва.

Але дзе б ні сяліліся беларусы, сярод іх аваізкова знаходзіліся тыя, хто ад самога пачатку аўстралійскага жыцця імкнуліся наладжаць сувязі з суайчыннікамі й ствараць уласныя арганізацыі. У першыя гады, калі імігранты былі звязаныя кантрактнай працай або жылі ў лягерах, узынікалі часовыя камітэты, на грунце якіх пазней ствараліся сталічныя суполкі й аўяднанні. У дакумэнце «Фактычныя дадзеныя аб стане беларускага іміграцыі (паводле справаўдзачаў Прадстаўнікоў Ураду БНР) на 1.05.1949 году», складзеным Аўгена Каханоўскім, пра Аўстралію паведамляеца наступнае:

«Колькасць беларускіх эмігрантаў: 500.

Характарыстыка нацыянальна-палітычнае съедамасці:
Першыя беларускія эмігранты ў Аўстралію трапілі праз Японію і Кітай пасля I-ае сусветнае вайны. Амаль усе яны асыміляваліся з расейцамі і належаць да расейскіх эмігранцікіх арганізаціяў. Новая эміграцыя (каля 150 асобаў) — у бальшыні сваёй нацыянальна съедамая, частка яе — зарубежнікі.

Існуючыя беларускія арганізацыі:

1. Прадстаўніцтва Ураду БНР у Аўстраліі (Прадстаўнік — мэр. Калодка Аляксандар), заснаванае 16 студзеня 1949 году.
2. Беларускі Камітэт у Аўстраліі (Старышыня — М. Скаўбей), заснаваны ў ліпені 1948 году.
3. Прадстаўніцтва газеты «Бацькаўшчына» ў Аўстраліі (Прадстаўнік Б. Дзедавец)».

З адзначаных у дакумэнце арганізацыяў, і колькіх пазнейшых, пачыналі складвацца асяродкі беларусаў у Аўстраліі. Цэнтрамі грамадзкага жыцця становіліся пераважна суполкі, што існавалі ў найбуйнейшых гарадах, да якіх долучаліся паасобныя беларусы, што жылі ў навакольных гарадах і мястечках.

Так, да прыкладу, на сходы ў Сыднэй прыяжджалі беларусы з адлеглага на 156 км Ньюкаслу й нават з аддаленай на 285 км Канбэры. Паступова беларускія арганізацыі Сыднэю, Мэльбурну, Адэляйды, Пэрту, а ў першыя гады й Брысбэну — ператвараліся ў сапраўдныя цэнтры грамадзка-культурнага жыцця нашых суайчыннікаў у адпаведных штатах.

БРЫСБЭН

Брысбэн стаў адным зь першых асяродкаў арганізаванага грамадзкага жыцця беларусаў Аўстраліі. Гэта адбылося яшчэ падчас працы нашых суайчыннікаў паводле контрактаў на цукровых плянтацыях і прадпрыемствах Квінслэнду. Менавіта тады паўстала ў Брысбэне арганізацыя, якая стала стрыжнем грамадзкага жыцця беларусаў, што працаўвалі ў штаце — Задзіночаньне Беларускіх Вэтэранаў. Ініцыятыва ягонага заснавання была агучаная 29 лістапада 1949 году ў лягеры Батгурст. У лютым 1950 году менавіта ў Брысбэне быў арганізаваны першы аддзел Задзіночаньня, які амаль праз месяц, 25 сакавіка, легалізавала Міністэрства Іміграцыі.

Вэтэраны абвяшчалі галоўнымі задачамі сваёй дзеянасці *«za miażdżoi i daloka ad rodnaj ziamli i narodu šyguć imia BIEŁARUSI i svaim hołasam klikać spaścic i abaronu dziela żniavolennaha Bielaruskaha Narodu zakovannaha i łączuhi bałšavicka-komunistyčnaj niavoli»*. «...Asnajipoj našaj pracaj i zadaniem, — съцвярджаў пазней орган Задзіночаньня Беларускіх Вэтэранаў часопіс *«Lučnik»*, —jość pierachavannie tradycyj bielaruskaj vajskovásci. My zaśiody hatovy ūziac zbroju i zdabyć Bielarusi toje što dať sam Boh — Volu i Niezaležnaść»¹⁰.

Ад 1950 году ў Брысбэне, дзе знаходзілася Галоўнае Кіраўніцтва вэтэранаў, распачалося актыўнае грамадзка-культурнае жыццё. Рэгулярна наладжваліся мерапрыемствы з нагоды нацыянальных беларускіх святаў: 25 Сакавіка й Слуцкага паўстання. Тут рэгулярна зьбіралі ахвяраваныні на «Дар Сакавіка», і нават выпусцілі адмысловы знак з такім назовам. У 1954 годзе ў асяродку былі арганізаваны беларускі драматычны гурток і ансамбль беларускай песні¹¹.

¹⁰ [Яцкевіч Д.] Spravazdača narodu // *Lučnik*. 1954. № 20. S. 1.

¹¹ [Б. а.] З арганізацыйнага жыцця // Божым Шляхам. 1954. № 59. С. 14.

Важным кірункам дзеянасці Задзіночаньня Беларускіх Вэтэранаў у Брысбэне стала памкненые рэпрэзэнтаваць беларусаў і Беларусь для астатніх аўстралійскага грамадзтва. Так, нашыя суайчыннікі бралі ўдзел у арганізацыі беларускага павільёну міжнацыянальнай выставы, што адбывалася ў горадзе ў дніах 12—17 сакавіка 1951 году. Акрамя іншага, падчас гэтай імпрэзы вэтэраны распаўсюджвалі сярод наведнікаў экспазіцыі брашуры з інфармацыяй пра Беларусь¹². Таксама яны наладзілі ў 1953 годзе трансляцыю па мясцовым радыё беларускай музыкі й звестак пра нашу краіну¹³.

Задзіночанье Беларускіх Вэтэранаў было сябрам такіх міжнацыянальных арганізацый, як Ліга Новых Пасяленцаў (*New Settlers League*) і Міжнародная Ліга Добрай Волі (*International Goodwill League*), а таксама кантактавала зь Ліберальная партыйя Аўстраліі¹⁴.

Сярод найбольшых дасягненняў грамадзкага жыцця беларускага асяродку ў Брысбэне варты адзначыць вынікі выдаўніцтва беларускіх эміграцыйных выданняў, сярод якіх газета *«Bańčkaŭščyna»* й часопіс *«Божым Шляхам»*. У кіраўніцтве Задзіночаньня Беларускіх Вэтэранаў на пачатку 50-х гадоў стаялі Данат Яцкевіч і Янка Гавенчык.

Сярод нешматлікіх звестак пра беларускае жыццё ў Брысбэне ёсьць згадкі пра заснаванне тут 23 лістапада 1952 году Праваслаўнага Брацтва Святога Юрыя (БАПЦ) пад кіраўнічай уладай архіяпіскапа Сяргея (Ахатэнкі), які ў той час стала жыць у Сыднэі. Да управы Брацтва былі абраныя Юры Яцкевіч і Анатоль Галіда, якія бачылі галоўным заданнем арганізацыі наладзіць урачыстасці на беларускія праваслаўныя святы,

¹² [Б. а.] Выстаўкі ў Канбэры і Брысбане // Божым Шляхам. 1951. № 2 (41). С. 15.

¹³ Брызбэнскі. [Яцкевіч Д.] Беларуская песеньня ў аўстралійскім радыё // *Bańčkaŭščyna*. 1953. № 24 (155).

¹⁴ [Яцкевіч Д.] Šeś hod na australijskaj ziamli // *Lučnik*. 1956. № 22. S. 3—4.

¹⁵ Таксама.

разьвіваць царкоўнае жыцьцё ў Брысбэнэ¹⁶. Ад 1957 году съведчаньнем дзейнасці Брацтва застаўся выдрукаваны на Каляды першы нумар місіянэрскага лістка «Вернік», выдаўцом якога пазначаны прыбылы незадоўга да гэтага ў Аўстралію архімандрый Мадэст (Яцкевіч). Аднак апошні ўжо ў 1958 годзе зъмяніў свой брысбэнскі адрес, пазначаны ў «Верніку», на мэльбурнскі, і далейшы лёс місіянэрскага лістка няведамы (хутчэй за ёсё выданьне не было працягнутае).

Ёсьць таксама згадкі пра заснаваньне 28 кастрычніка 1950 году інжынерам Анатолем Шкуткам брысбэнскага аддзелу Беларускага Аб'еднаньня ў Аўстралії, арганізацыі, цэнтар якой знаходзіўся ў Сыднэі¹⁷. Праўда ніякіх звестак пра рэальную дзейнасць гэтага аддзелу знайсці не ўдалося. Таксама праз некаторы час зынік з поля зроку сваіх суайчыннікаў і сам Анатоль Шкутка.

Інфармацыя пра жыцьцё беларусаў Брысбэну надзвычай фрагментарная і цалкам абрываецца недзе на мяжы 1956—1957 гадоў. Найбольш верагодна, што актыўная дзейнасць гэтага асяродку менавіта ў той час і спынілася. Прычынаў таго магло быць некалькі. Ведама, што ў 1956 годзе з Брысбэну ў Мэльбурн пераехала сям'я Даната Яцкевіча, што была ядром беларускай грамады. Таксама калія 1955 году перабраўся ў Сыднэй іншы брысбэнскі беларус Янка Гавенчык. Верагодна, што гэтыя пераезды нагэтулькі паслабілі грамаду, што мелі вынікам паступовае спыненне яе актыўнасці. Нельга не адзначыць і тое, што ў Квінслэндзе традыцыйна больш было рассеіцаў і зруспікаваных імігрантаў, якія, напэўна, маглі прыняць менш актыўных беларускіх суродзічаў пад сваю апеку. Як бы там ні было, але так актыўна распачатася жыцьцё беларускага асяродку ў Брысбэне ўжо да канца 50-х гадоў не давала па сабе знаку, і горад зынік з мапы Беларускай Аўстраліі.

¹⁶ [Б. а.] Будуем Беларускую Аўтакефальную Праваслаўную Царкву // Бацькаўшчына. 1953. № 5—6 (136—137).

¹⁷ Панькоў М. Хроніка беларускага жыцьця на чужыні (1945—1984). Мн., 2001. С. 59.

Сыднэй

У найбуйнейшым у Аўстраліі горадзе існавала, паводле агульнай думкі, і найвялікшая грамада беларусаў, якія пачалі сюды прыніজджаць ад сярэдзіны 1948 году. Ужо на пачатку 1950 году ў Сыднэі пачаўся працэс арганізацыінага афармлення суполкі нашых суайчыннікаў. Кірункаў дзейнасці было адразу вызначана два: з аднаго боку, наладжванье культурнага жыцьця беларусаў і сацыяльнай дапамогі, з другога, стварэнне грамадской арганізацыі, якая будзе бараніць інтерэсы нашых суайчыннікаў бяз розніцы іх поглядаў. У выніку, ужо 7 студзеня 1950 году пачаў працу першы Беларускі Клуб у Сыднэі.

«Аб адкрыцці клубу ў ягонай працы былі зъмешчаныя аб’явы ў украінскай газэце «Вільна думка», якая выходзіла ў Аўстраліі, — згадаў адзін з арганізатораў клубу Ўладзімер Клуніцкі. — Гэтакія аб’явы падаваліся пэрыядычна. Дзякуючы гэтаму нам удалося наўзязць шырэйшую сувязь зь беларускай грамадзкасцю, расцягнуць на ўсіх куткох Аўстраліі. У клубе былі арганізаваныя ўсялякія гульні, як: даміно, шахматы, чыталіся рэфэраты й г.д. Адначасна пры клубе існаваў Дапамаговы Камітэт, які даваў суродзічам парады ў справе перамены працы, пераезду з месца жыцьхарства, перавозу сем'яў з Нямеччыны ў Аўстралію й таксама займаўся падшуканьем кватэр у Сыднэі. Такіх кватэр было знайдзена болей за 40. Дапамаговы Камітэт дапамагаў усім бяз розніцы съветагляду»¹⁸.

Іншай арганізацыяй, якая была ініцыявана на сходзе 28 студзеня 1950 году, было Беларускае Аб'еднаньне ў Новай Паўднёвой Валі (БАНПВ), а афіцыйна аформілася на зъездзе 25 сакавіка таго ж году, дзе быў абраны сталы ўрад на чале з Уладзімерам Клуніцкім¹⁹. Ад самога пачатку арганізацыя задумвалася як агульнааўстралійская структура з аддзеламі ў штатах Вікторыя й Новая Паўднёвая Валія ды з галоўнай управай у Сыднэі, таму ў кастрычніку 1950 году БАНПВ пераназвала сябе ў Беларускае Аб'еднаньне ў Аўстраліі (БАА).

¹⁸ Клуніцкі Ул. Першыя крокі... С. 5.

¹⁹ Іншымі сябрамі ўраду БАА былі: заступнік старшыні інжынер Анатоль Шкутка, сакратар Янка Макарэвіч, рэдактар Аляксандар Раманоўскі, сябры ўраду: доктар Пётра Гайдзель, Язэп Шкода й Міхась Ціхан, кандыдатамі ў сябры ўраду былі доктар Язэп Малецкі, Аўгіньня Воўк-Левановіч (Каранеўская) і Міхась Зуй.

Ужо ў сакавіку 1950 году выйшаў першы нумар органу Аб'еднання часопіса «Новае Жыцьцё», які рэдагаваў таксама Уладзімер Клуніцкі. Пра дасягненнын арганізацыі на працягу першага году існавання яе старшыня згадваў:

«Беларускае Аб'еднанне ў Аўстраліі мела сувязь з усімі нацыянальнымі групамі эмігрантаў. БАА ўдзельнічала таксама і ў працах Культурнага Аб'еднання Новааўстралійцаў у Сыднэі, і паасобныя сябры БАА былі сябрамі Культурнага Аб'еднання. Навязана была лучнасць зь Міністэрствам Іміграцыі і іншымі ўрадавымі ўстановамі. Высыпаліся ад імя Аб'еднання тэлеграмы на імя Ўраду Аўстраліі Ўраду штату Новая Паўднёвая Валія. На кожную зь іх мы атрымлівалі адказ. Адзін з гэтых адказаў быў ад Прэм'ер-міністра Аўстраліі за подпісам сакратара сп. A. S. Brown. У гэтым адказе ён выказвае спачуванье нашаму народу й спадзяеца, што недалёка той час, калі наш народ будзе вольным.

Апрача вышэй сказанага, БАА вяло шырокая закроеную дапамаговую працу нашым суродзічам як у пераезьдзе з правінцыі ў Сыднэй і дапамагала пераехаўшим аформіцца ѹ атрымаць працу, так і ў афармленні дакументаў на перавоз сем'яў з Нямеччыны. І гэта ўсё рабілася для ўсіх, ня глядзячы на іх асаабістыя ці партыйныя пагляды. І мо́таму нашая арганізацыя расла як на дражджах. Којсны да яе хілӯся, як да аднае беларускае сям'і»²⁰.

Безумоўна, ва ўспамінах Уладзімера Клуніцкага ёсьць пэўная доля захаплення ўласным стварэннем — Беларускім Аб'еднаннем у Аўстраліі пад ягоным кіраўніцтвам, і вялікая ўпэўненасць, што апалітычная арганізацыя (якая стаіць вышэй за эўрапейскі падзел на БНРайцаў і БЦРайцаў) — адзіная магчымая форма для беларускай грамадzkай дзейнасці. Але ў словах тагачаснага лідэра ёсьць рацыя ў tym сэнсе, што пры выкананні значных функцый сацыяльнай дапамогі Аб'еднанне сапраўды магло быць цэнтрам прыцягнення нашых суайчыннікаў, чыё жыцьцё ў Аўстраліі яшчэ знаходзілася на стадыі ўладкавання. Праўда, пра дакладную колькасць удзельнікаў арганізацыі ў той час, на жаль, няведама.

Ідэя апалітычнасці, супрацьстаяння падзелу беларусаў Аўстралії, шчырым прыхільнікам якой быў Клуніцкі, напэўна, ня мела магчымасці стаць трывалай асновай грамадzkага жыцьця на пачатку 50-х гадоў. З аднаго боку, вялікі ўплыў мела кан-

²⁰ Клуніцкі Ул. Першыя крокі... С. 8.

франтацыя ў шэрагах беларускай эміграцыі за межамі Аўстраліі, існаванье двух палітычных цэнтраў Рады БНР і БЦР, зь якімі нашыя суайчыннікі на пятym кантынэнце мусілі падтрымліваць сувязь, каб не згубіцца ў шматнацыянальным съвеце. Зь іншага боку, наяўнасць даволі вялікай групы беларусаў, што мелі ўласны досьвед нацыянальнай дзейнасці ва ўмовах лягераў Ды-Пі Нямеччыны й свае прыхільнасці ў палітычным пляне, не спрыяла аднастайнасці грамадзка-арганізацыйнага працэсу. Трэба дадаць, што ў беларускім асяродзьдзі Аўстраліі існавалі розныя думкі наконт неабходнасці ймагчымасцяў існаванья апалітычнай арганізацыі. Вось што пісаў у лісьце да Юркі Віцьбіча за 8 кастрычніка 1950 году адзін з ведамых аўстралійскіх беларусаў Сыціпан Шнэк:

«Я ўжо пісаў Вам аб Беларускім Аб'еднанні й, здаецца, гаварыў аб магчымых пэрспэктывах. У кіраўніцтве Аб'еднання пануе афіцыйная ідэалёгія надпартыйнасці, але ня як пагадненыне партыяў, а як адмаўленыне ўсякае партыйнасці, а гэта значыць, як прыданье анафеме ўсяго, што дасюль створана на беларускім грунце, — і БЦР, і БЦП, і БНР, і ўсяго, што наво-кал іх грунтуюцца. Зразумела, што гэта азначае па-сутнасці адрачэнныне ад ўсяго, што стварыў беларускі народ і гісторыя. І сапраўды, аказываецца, што ў Статуте Аб'еднання запісана: «Дапамаганье ім (значыць, беларусам) стацца добрымі грамадзянамі Аўстраліі».

Я пісаў Вам, што вонкава пануе цішы да гладзь, а па-за вонкавым бокам (за кулісамі) ідзе партыйнае жыцьцё, па зместу аналягічнае з жыцьцём у Нямеччыне. Я ўвесь час тлумачу нашаму народу ў кіраўніцтве й, здаецца, пісаў Вам, што ў пэрспэктыве такая лінія давядзе да ўзрываў на вонках. І сапраўды, месяц таму назад пачалася самая звычайнай грызня між беларусамі і крывічамі. Я чакаў, што пачнуць яе крывічы. Выйшла крыху інакшай: пачаў яе не хто іншы, як сам носібіт надпартыйнасці Клуніцкі. У Мэльбурне ён непатрэбіма палаіўся з Калодкам, і значыць, з усёй ягонай групай, і пасварыў усіх між сабою. Цяпер Аб'еднанне перажывае крызіс. Частка беларусаў выходзіць з яго, будучы незадаволены лагоднасцю да крывічоў. А крывічы павялі свою атаку на кіраўніцтва. Пакуль што вынік ёсьць такі: украінцы, справакаваныя крывічамі, адмовіліся даць пішучу машынку, каторай набіваліся матар'ялы часопіса «Новае Жыцьцё». Робіцца страшэнна падзіячаму, несур'ёзна з самага пачатку. Бо ж сапраўды, калі гаварыць аб пагадненыні й будаваць нешта агульнае ў справе

арганізацыі, то трэба не іначай, як з узаемным прызнаньнем законнасці партыяў, партыйнай самастойнасці, партыйнай пропаганды ѹуземнай крытыкі й, па сутнасці, з умовай вырашэння спраў у супольнай інстытуцый галасаваньнем. А тут хацеці стаць разумней за ўсіх на съвеце ѹ «зачыніц Амэрыку», інакші кажучы, ліквідаваць партыйнасць. За гэтым, зразумела, хавалася, хоць і па-дзіцячаму наўгая, такая ідэя: «самазванцаў нам ня трэба, атаманам буду я». *Бо сапраўды, прызнанне аднапартыйнасці ѹ адмаўленыне ўсялякай партыйнасці ёсьць адным і тым жа*²¹.

Ідэя існаваньня апалітычнай ці надпартыйнай арганізацыі ѹ Сыднэі была пахаваная ѹжо на пачатку 1951 году, праз год дзеянасці Аб'еднання. Розныя засікаўленыя крыніцы па-свойму тлумачаць прычыны ѹ сутнасць арганізацыінага падзелу. Калі ж не засяроджваща на матывах і ацэнках, то прыкладная лёгіка й храналёгія падзеяў выглядае наступным чынам.

21 студзеня 1951 году на паседжанні акруговай арганізацыі Беларускага Аб'еднання ѹ Аўстраліі ѹ Сыднэі ѹ ягонай Галоўнай управы Уладзімер Клуніцкі й Пётра Гайдзель выйшлі з складу ўправы, што, як яны лічылі, стала на шлях партыйнай заантажаванасці ѹ набывае БЦРаўскіх харктаў. Яны абвесыцілі пра стварэнне свайго надпартыйнага ѹраду²². Прэз два месяцы, 25 сакавіка 1951 году, група з 17 быльых сяброў Беларускага Аб'еднання ѹ Аўстраліі правяла арганізацыйны сход уласнай арганізацыі Беларускага Аб'еднання ѹ Новай Паўднёвой Валії (фактычна, аднаўленыне першага назову суполкі, што існавала ѹ Сыднэі), якая згуртавала прыхільнікаў БНРаўскай арыентацыі на чале з Міхасём Лужынскім²³. У сакавіку 1952 году была зробленая спроба правесці сумеснае съяткованьне ѹ дамовіща пра агульнае кіраўніцтва арганізацыямі, але сустрэча скончылася канчатковым разрывам паміж суполкамі.

Ад гэтага часу грамадзкае жыццё Сыднэю на доўгія гады было падзеленае на дзіве асобныя часткі — БНРаўскую і БЦРаўскую. Адны ѹ тыя ж беларускія съяткованыні ладзіліся ѹ розных месцах асобна. Першыя гады выходзілі дзіве рэдак-

²¹ Сыціпан Шнэк — Юрка Віцбіч // ARCHE. 2001. № 2. С. 240—248.

²² [Б. а.] З беларускага жыцця ѹ Аўстраліі // Новае Жыццё. Інфармацыйны Бюлетэнь Беларускага Аб'еднання ѹ Аўстраліі. 1951. № 8. С. 8.

²³ Тамсама. С. 9.

цыі былога адзінага «Новага Жыцця». У цяпер ужо БЦРаўскім Беларускім Аб'еднанні ѹ Аўстраліі зь нязменным да канца жыцця старшынём Міхасём Зуем на момант падзелу было зарэгістравана каля 27 уласных сяброў, да 1954 году іх колькасць павялічылася да 62²⁴.

Сярод найбольш важных кірункаў дзеянасці прыхільнікаў БЦР была рэпрэзэнтация беларускай грамады ѹ стасунках зь іншымі нацыянальнымі ѹ урадавымі арганізацыямі. Гэтай дзеянасцю доўгі час займаўся «генэральны сакратар» Беларускага Аб'еднання ѹ Аўстраліі Алесь Алехнік, праз якога ішло ўсё афіцыйнае ліставанье арганізацыі. У выніку, Аб'еднанне падтрымлівала трывалыя сувязі зь Ліберальнай партый Аўстраліі ѹ яго дэлегаты нават удзельнічалі ѹ якасці наглядальнікаў у сэсіі парламэнту²⁵.

Акрамя грамадзкага прадстаўніцтва ѹ наладжваньня рэгуллярных съяточных мерапрыемстваў для нашых суайчыннікаў — прыхільнікаў БЦР у Сыднэі, важным кірункам іх актыўнасці была музычна-мастацкая дзеянасць. За гэта адказваў адроджаны на новай аснове Беларускі Клуб, які цяпер меў на зоў Культурна-Асьветны. Галоўным ініцыятарам дзеянасці клубу ѹ ягоным кіраўніком быў Язэп Шкода. Ён займаўся падрыхтоўкай забуйлільных мерапрыемстваў і акумуляцыяй асноўных сродкаў. У 1955 годзе пры Беларускім Аб'еднанні ѹ Аўстраліі ѹ Клубе быў арганізаваны беларускі мяшаны хор пад кіраўніцтвам С. Анічкава, расейца з паходжання, прафэсійнага хормайстра. Гэты хор выступаў на беларускіх съяточках съяткованьнях, а таксама на міжнацыянальных мерапрыемствах. З ініцыятывы Аб'еднання ѹ Культурна-Асьветнага Клубу частка сабранных на забавах грошей была выдаткованая на запіс і прадукаваньне плітак з записам беларускіх песень у выкананьні хору Анічкава. Аднак якасць гучаньня аказалася надзвычай ніzkай, што замінала ўдалому распаўсюду плітак ѹ зынішчыла выдаткованыя гроши. У 50-х гадах пры Беларускім Аб'еднанні ѹ Аўстраліі быў таксама створаны драматычны гурток, які ставіў на розных съяточках беларускія п'есы ѹ меў посыпеху глядачу. Сярэдзіна 50-х гадоў была вяршынай клубнай актыў-

²⁴ «Сыпіс сяброў БАА: 1950—1954» у матэрыялах фонду Алесія Алехніка ѹ БДАМЛіМ. Т. 57.

²⁵ [Б. а.] Прысутнасць Дэлегацыі Беларускага Аб'еднання на сэсіі Парламэнту ѹ Сыднэі // Новае Жыццё. Інфармацыйны Бюлетэнь Беларускага Аб'еднання ѹ Аўстраліі. 1954. № 2 (28). С. 14—15.

насьці. Аднак ужо ў 1957 годзе Беларускі Культурна-Асьветны Клуб быў зыліквідаваны, а ягоная невялікая маёмасьць перададзеная мясцоваму аддзелу Аб'еднання. Верагодна, на спыненне дзейнасьці гэтай арганізацыі паўплывала й няўдача з рэалізацыяй плітак хору, і тое, што Клуб так і ня здолеў зদаць уласнае памяшканыне для сваёй дзейнасьці.

У 1960 годзе скончылася выданье БЦРаўскага «Новага Жыцця», што пэўны час друкавалася ў Мэльбурне, а блізу 1956—1957 году на колькі гадоў вярнулася ў Сыднэй пад рэдакцыю Алеся Алехніка. На працягу першага дзесяцігодзьдзя сваёй дзейнасьці Беларуское Аб'еднанне ў Аўстраліі імкнулася займацца ѹ справамі выхаванья моладзі, аднак ня мела ў гэтай галіне істотных вынікаў.

Не ўдалося прыхільнікам БЦР наладзіць уласнае рэлігійнае жыццё. Жаданьне арганізація ў Сыднэі Беларускую Праваслаўную Царкву ў юрысдыкцыі Сусьеветнага Патрыярхату на ўзор Саўт-Рывэр (ЗША) не было рэалізаванае з розных прычынаў. Ня здолелі выклікаць да мясцовых беларусаў свайго сівятара (на прыкмете быў айцец Жарскі, якога Алесь Алехнік ведаў яшчэ зь Нямеччыны), а архіяпіскап Апанас (Мартас), які на пачатку 50-х гадоў жыў у Сыднэі, адмовіўся ад прапановы Беларускага Аб'еднання ў Аўстраліі ачоліць тут беларускую царкву²⁶.

У наступным дзесяцігодзьдзі найбольш ведамая дзейнасьць сыднэйскага Беларускага Аб'еднання ў Аўстраліі была звязаная з удзелам у розных нацыянальных, міжнародных і ўрадавых мерапрыемствах з мэтай беларускай рэпрэзэнтацыі. Сталым спадарожнікам Аб'еднання ў Сыднэі стала Дэлегатура БЦР пад кіраўніцтвам таго ж Міхася Зуя.

БЦРаўскае Беларуское Аб'еднанне ў Новай Паўднёвай Валіі пачынала самастойнае жыццё з меншай колькасцю сяброў, але ня зь меншымі амбіцыямі, чым прыхільнікі БЦР. У адрозненінне ад арганізацыйнай практикі сваіх апанэнтаў крывічы штогод выбіralі старшину ўправы Аб'еднання. Так, у розныя гады на гэтай пасадзе былі, акрамя згаданага Міхася Лужынскага, Лявон Рыбнік, Кастусь Сіткоўскі, Генадзь Левановіч, доктар Язэп Малецкі, Аўгінія Каранеўская, інжынэр Мікола Каранеўскі. Прыхільнікі Рады БНР у Сыднэі таксама рэгулярна ладзілі беларускія мерапрыемствы ѹ займацца рэпрэзэнтацыяй беларусаў у аўстралійскім грамадзтве. Нядзіўна, што шэраг удзельнікаў Беларускага Аб'еднання ў Новай Паўднё-

²⁶ Алехнік А. Пад бел-чырвона-белым... С. 112—113.

вой Валіі быў (як доктар Язэп Малецкі, Аўгінія Каранеўская ды іншыя) адначасова й раднымі БНР у Сыднэі, а таксама (як, прыкладам, Аляксей Васіленя) кальпартатарамі беларускай прэсы. У першыя гады па расколе БНРаўцы, як і апанэнты, працягвалі выпуск свайго часопіса «Новае Жыццё» пад рэдакцыяй Аляксандра Смалія й Міхася Лужынскага, таксама арганізоўвалі нацыянальныя імпрэзы, вечарыны, супрацоўнічалі зь іншымі этнічнымі таварыствамі й урадавымі ўстановамі.

Некаторым адрозненнем у зъмесце дзейнасьці крывічоў была спроба наладжваньня рэлігійнага жыцця беларусаў. Ёсьць звесткі пра тое, што ў ліпені 1952 году быў зарэгістраваны «першы прыход БАПЦ» у Сыднэі й арганізаваны рэгулярныя набажэнствы. У наладжваньні рэлігійнага жыцця тут быў зацікаўлены архіяпіскап Сяргей, які ў тых гадах стала жыў у гэтым горадзе. Святкаваныні Беларускага Аб'еднання ў Новай Паўднёвай Валіі ў першай палове 50-х гадоў супраджаліся малебнамі ці літургіямі ў выкананні айца Уладзімера (Зялінскага), часам разам з протаярэем айцом Анатолем (Кунцэвічам). Рэлігійныя практикі БАПЦарквы мелі месца ў Сыднэі ў арэндаваных памяшканнях (найчасцей у метадысцкай царкве ў раёне Ліверпуль) да 1957 году, калі архіяпіскап Сяргей надумаў перабрацца ў Пэрт, дзе мела быць пабудаваная ўласная беларуская царква²⁷. З ад'ездам уладыкі, верагодна, дзейнасьць БАПЦарквы ў горадзе заняпала, бо звесткі пра яго зынкаюць з бачынаў эміграцыйнай пэрыёды, а шэраговыя вернікі разышліся па іншых праваслаўных парафіях (расейскіх або ўкраінскіх). Пэўна, адсутнасць арганізаванага рэлігійнага жыцця адмоўна паўплывала на колькасць удзельнікаў беларускай грамады ў Сыднэі.

Паводле ацэнкі саміх удзельнікаў Беларускага Аб'еднання ў Новай Паўднёвай Валіі, іх дзейнасьць доўгі час была ня надтата актыўнай. Не спрыяла ёй адсутнасць (як і ў БЦРаўцаў) уласнага памяшкання, адасобленасць значнай часткі беларусаў, а таксама й аб'ектыўныя працэсы адцёку сяброў, які закрануў абедзве арганізацыі ў роўнай ступені дзесьці ад сярэдзіны 50-х гадоў. У сваіх успамінах прыхільнік Рады БНР Уладзімер Бакуновіч так характарызаваў гэтую звязу:

«Першыя 3 гады зъезды, што адбываліся раз на год, былі запраўды мнагалюднымі й шумнымі. Кожны ўваражаў абавяз-

²⁷ [Б. а.] Пераезд Я.В.П. Архіяпіскапа Сяргея // Бацькаўшчына. 1957. № 15—16 (349—350).

кам ня толькі належаць да арганізацыі, але ўсьведаміць і прыцягнуць і іншых беларусаў, якія з тых ці іншых прычынаў апінуліся ў чужым асяродзьдзі. Наглядаючы ўжо за колькасцю сяброў на зьездах — можна было ўбачыць, што рады з кожным годам радзеюць. Спачатку паведамлялі пісьмова, што зьнейкае прычыны на здолеюць прыбыць на з'езд, а потым і гэтага не было. Людзі зынікалі адзін за адным. І гэта ня толькі ў нас беларусаў, у кожнай нацыянальнасці наглядалася тое са-мае, а нават і ў большым маштабе.

«Дээртыстыства» пачалося пасля таго, як людзі пакуплялі ўласныя хаты. Раней, ня маючы нічога свайго, людзі мелі не-нармальная ўмова жыцця і тады стараліся трывалацца разам. Гэтак было веселей і да таго, амаль кожны меў нейкую нагрузкую і не было часу на непатрэбныя думкі, якія вельмі часта прыводзілі ў дамы для псыхічна хворых. Пасля набыцця домаў зьбіраецца сям'я разам і пачынаюцца іншыя клопаты: дзеци ідуць у школу — трэба школьнага ўніформы купіць, трэба гарод упарадкаваць, каб мени хадзіць у краму па капусту ці бульбу. У хаце ж ня будзе як у стадоле — трэба упарадкаваць хоць больш-менш кухню, сталовую і спальню. На ўсё гэта патрэбны час, а асаўліва гроши, якіх чалавек ня мае, бо выдаў усе свае ашчаднасці на куплю хаты і да таго застаўся ў даўгох.

Другая прычына — псыхалягічнага характару. Будучы яничэ ў лягерох Ды-Пі ў Нямеччыне — надакучылі ня толькі розныя скрынінгі і рэпатрыяцыйныя місіі, але таксама ѹ вечныя пераезды з аднаго лягеру ў другі, і ў самым лягеры — з аднаго бараку ў другі ці з аднаго пакою ў іншы. Іначай кажучы, людзі сядзелі на сваіх клунках. Калі ж чалавек купіў сабе хату — наступіла «распакоўваньне» [...] Прыйгодаю спатканыне ў Сыднэі з адным беларусам, які раней меў «шчасыце» жыць у савецкім «граі». На маё пытаньне, як чуеца ў сваёй хаце, ён мне адказаў: «Ведаеш, браток, я ўжо гаварыў гэта ѹ маёй жонцы. Як мы былі ў Савецкім Саюзе — што было за жыццё? Ляжася спаць і сьпіш, як кот, усё чакаеш, што вось прыйдущ з малінавымі аколышкамі і павядуць няведама за што ѹ куды. Прыслухаўся да кажнага стуку. А цяпер маю сваю ўласную хату, зарабляю добра, дзеци, жонка ѹ сам — усе здаровыя. Што ж мне болей трэба? Словам, жыву, як ангельскі кароль». Гэта быў адказ нашага простага беларускага дзядзькі. Магчыма, нехта знайдзе «гэрэзію» ў гэтым адказе, а для мяне ён зусім лягічны, — магчыма таму, што сам перажыў гэтае «распакоўваньне». Таму людзі ня надта ахвотна адлучаліся, каб

наехаць на нейкую зборку ці з'езд, выслушоўваць прамовы ѹ дыскусіі, якія яны мала разумелі. Але адначасна ніхто з гэтых людзей ня вы ракся свае беларусасці, навет і тыя, што прынялі аўстралійскае грамадзянства — яны засталіся Беларусамі, якімі їх былі. Абсалютна ніякіх зменаў у іхных поглядах не адбылося»²⁸.

Так, працэс адцёку ўдзельнікаў зь беларускіх арганізацыяў пасля таго, як яны выканалі свае сацыяльныя функцыі ў пэрыяд першаснай адаптациі імігрантаў да аўстралійскага жыцця, быў натуральны. Аднак і наяўны ў беларускай грамадзе падзел не спрыяў эфектыўнасці яе дзейнасці і супрацьстаянню асыміляцыйным тэндэнцыям аўстралійскага сацыяльнага асяродзьдзя. Да таго ж спрэчкі паміж арганізацыямі-апанентамі выклікалі адыход ад актыўнай дзейнасці некаторых съведамых беларусаў, як Аляксандар Раманоўскі або Адам Чурыла (да пачатку 70-х гадоў). Вылучылася з агульнага грамадзкага жыцця ѹ невялічкая група «незалежнікаў» на чале з ранейшым ініцыятарам «надпартыйнасці» Уладзімерам Клуніцкім. Аднак вялікага ўплыву гэтая група не дасягнула, хаця яна трymала сувязь з канадскай газэтай «Беларускі Голос» Сяргея Хмары, а яе ўдзельнік паэт Янка Макарэвіч друкаваў свае вершы ў «Баявой Ускалосі»²⁹.

Да канца 60-х гадоў стала відавочнай неабходнасць аўяднання намаганьня ўсіх суполак Сыднэю для захавання жыццяздольнасці грамады. У выніку, у траўні 1969 году быў арганізаваны агульны сход беларусаў Сыднэю бяз розніцы съвета-гляду, на якім сабраліся 47 чалавек і пастанавілі супольна як мага хутчэй развязаць справу набыцця ўласнага беларускага дому. Створаны для гэтай мэты адмысловы Камітэт узнічалі ініцыятарам сходу Мікола Антух. На першай нарадзе Камітэту 25 траўня 1969 году акрамя выбараў сталай управы была агучаная ідэя стварэння адмысловага Беларускага Культурна-Грамадзкага Клубу як агульнай беларускай арганізацыі³⁰. З гэтага моманту пачаўся новы этап беларускай гісторыі Сыднэю. Больш не было асобных съяткованьняў БНРаўцаў і БЦРаўцаў, не было падзелу сферы ўплыву. Беларускае Аб'яднаньне ў Новай Паўднёвай

²⁸ Сыяблевіч Ул. [Бакуновіч Ул.] Ад «Ды-Пі» да «новага аўстраўця» // Бацькаўшчына. 1959. С. 2. №4 (440).

²⁹ Прыкладам: Баявая Ускалось. Ворган Літаратурнай Сустані «Баявая Ускалось». №. 15. Таронта, 1976. С. 7—8.

³⁰ М.Л. [Лужынскі М.] Беларусы Сыднэю актыўізуюцца // Беларус. 1969. № 150.

Паседжаныне ўпраўы Беларускага Культурна-Грамадзкага Клубу ў Сыднэі

альная дзейнасць і тут згасала, асабліва з адыходам Алеся Алехніка ад актыўнага ўдзелу ў грамадzkих спраvах у 80-х гадах.

Станаўленню рэальнай дзейнасці Беларускага Культурна-Грамадзкага Клубу папярэднічала складаны працэс набыцця ўласнага памяшканья, які таксама на нейкі час ператварыўся ў старую барацьбу інтэрэсаў БНРаўцаў і БЦРаўцаў, аднак у рэшце рэшт, у выніку зборання сродкаў, а таксама з дапамогай грошай, што пакінуў па сабе памерлы ў 1972 годзе беларус Адам Чурыла, Клуб (зарэгістраваны 14 снежня 1973 году) здолеў ажыцьці уласнае памяшканье, і ў раёне Файрфілд з'явіўся беларускі дом. У кірауніцтве Беларускага Культурна-Грамадзкага Клубу былі ідэі зрабіць набытую маёmasць прыбытковай, аднак жаданыне атрымаць дазвол на ўсталяваныне ў Клубе гульнявых апаратуў і продаж алькагольных напояў (што прыносіць сталы прыбытак у такога кшталту нацыянальных клюбах Сыднэю) дазваляе сябрам бавіць там больш вольнага часу) не было рэалізаванае. Для атрымання памянёнага дазволу арганізацыя мусіла налічваць ня меней як 200 удзельнікаў, але Клуб так і ня здолеў афіцыйна дасягнуць такога ліку сябров (найбольш, паводле сьведчанняў Міхася Лужынскага, было 198 чалавек)³¹.

Арганізацыя Беларускага Культурна-Грамадзкага Клубу ў набыццё ўласнага памяшканья, што, фактычна, супалі ў часе з

³¹ Міхась Лужынскі. Інтэрвю запісаное ў Сыднэі ў зъмешчанасці ў гэтай кнізе далей.

павелічэннем цікавасці да нацыянальных арганізацый у аўстралійскім грамадстве, выклікалі сапраўднае ажыўленыне беларускага жыцця ў Сыднэі. Пры Клубе быў створаны адмысловы Жаночы Камітэт, які адказваў за арганізацыю беларускіх мерапрыемстваў. Традыцыйнымі ад гэтага часу сталі беларускія балі. Актывізировалася ѹдзейнасць беларусаў для рэпрэзэнтацыі сябе ў аўстралійскім грамадстве: ладзіліся беларускія стэнды на выставах, удзельніца грамады Вольга Качан выступіла на навуковай канфэрэнцыі ў Канбэры з дакладам пра разывіццё беларускай літаратуры XIX стагодзьдзя, а таксама доўгі час забясьпечвала бібліятэку Сыднэйскага ўніверсітэту, у якім працавала, беларускімі выданнямі. Але галоўным дасягненнем новага пэрыяду жыцця асяродку стала, безумоўна, арганізацыя ў 1976 годзе беларускай сэкцыі радыё. Праўда, трэба заўважыць, што ініцыятыва наладжвання беларускіх радыёперадачаў ішла менавіта з БНРаўскага Беларускага Аб'еднання ў Новай Паўднёвой Валіі ў рэалізоўвалі гэты праект найперш ягоныя сябры — радыё БНР Аркадзь Качан, Аўгінья Каранеўская і Міхась Лужынскі³². Аднак менавіта радыё на доўгія гады стала трывалым аўяднаўчым чыннікам для ўсёй грамады Сыднэю, паказнікам значнасці ўдзейнасці.

Сярод істотных зъяваў жыцця мясцовых беларусаў варты адзначыць падтрымку ідэі правядзення ад канца 70-х гадоў Сустэрчау Беларусаў Аўстраліі, якія праходзілі ў Сыднэі.

На вялікі жаль, да 90-х гадоў XX стагодзьдзя беларуская грамада ў Новай Паўднёвой Валіі падышла з зауважнымі прыкметамі կрызісу. Колькасць удзельнікаў няспынна зъмяншалася, маладое пакаленіне беларусаў, фактычна, не цікавілася дзейнасцю Клубу, а новыя эмігранты з былога БССР (з рэдкім выніяткам) ня надта съпяшаліся далучацца да грамады, пэўна, не разумеючы інтэрэсаў яе сябров. Так немагчымастю зъмены пакаленіяў паставіла пад пытанье выжываньне цэлага беларускага асяродку ў Сыднэі. Але, нягледзячы на магчымы сум-

³² А. К. [Каранеўская А.] Беларускія Радыёперадачы ў Сыднэі // Беларус. 1976. № 232.

Беларускі Культурна-Грамадзкі Клуб у Сыднэі

ны фінал гісторыі гэтага беларускага цэнтру, беларусы пакінулі па сабе трывалую памяць у горадзе. Акрамя іншага, напамін пра нашых суайчыннікаў застанецца на пабудаваным у 1977 годзе адмысловым Помніку Эмігрантам у Файрфілдзе, дзе сярод выяву съцягоў і назоваў краінаў, што былі радзімамі аўстралійскіх імігрантаў, ёсьць наш бел-чырвона-белы съцяг з Паноніяй й надпісам «Беларусь»³³.

Мэльбурн

Першая паваенная група беларусаў прыбыла ў мэльбурнскі порт 28 чэрвеня 1948 году, а ўжо праз два дні яна была размешчаная ў лягеры Банагіля за 400 км ад гораду³⁴. Такі шлях чакаў і іншых нашых суайчыннікаў, шмат якіх сышлі з параплаваў у Мэльбурне цягам 1949—1950 гадоў. Некаторыя ўжо падчас адпрацуўкі контрактаў, а астатнія па іх заканчэнні зноў вярталіся ў сталіцу штату Вікторыя, каб наладжацца уласнае сямейнае й грамадзкое жыццё. Дакладную колькасць удзельнікаў беларускай грамады ў Мэльбурне вызначыць немагчыма, аднак, калі падлічыць імёны ўсіх, хто ў той ці іншы перыяд згадваўся ў звязку з нацыянальнымі мерапрыемствамі, атрымаецца блізу дзізвиюх сотняў чалавек.

Спрабы стварэння арганізацыяў мясцовых беларусаў першапачаткова ішлі ў цеснай сувязі з аналагічнымі працэсамі у Сыднэі. Так, мэльбурнцы ўдзельнічалі ў афармленыні агульна-аўстралійскага Беларускага Аб'еднання ў Аўстраліі на чале з Уладзімерам Клуніцкім і яны ж былі аднымі з першых, хто прычыніўся да падзелу арганізацыі. Паводле съведчанніяў Аляксандра Калодкі, у 1950 годзе ў Мэльбурне быў заснаваны Беларускі Клуб як арганізацыя для беларусаў бяз розніцы палітычных перакананняў, але ён праіснаваў нядоўга, падзяліўшися, паводле сыднэйскага сцэнару, на БЦРаўскую й БНРаўскую групы. Першая ўжо ў 1950 годзе выступала як Беларуская Аб'еднанне ў штаце Вікторыя (аддзел Беларускага Аб'еднання ў Аўстраліі), а другая была аформленая на пачатку 1952 году як Згуртаванне Беларусаў у Вікторыі³⁵.

³³ А.П. Помнік Эмігрантам // Беларус. 1977. № 246.

³⁴ Калодка А. Беларусы ў Аўстралії // Беларуская мэмуарыстыка на эміграцыі / Уклад. Лявон Юрэвіч. Нью-Ёрк, 1999. С. 334—335.

³⁵ Тамсама. С. 336.

Ад 1951 году ва ўправу Беларускага Аб'еднання ў Вікторыі пад кіраўніцтвам Адама Жураўлевіча ўваходзілі Віктар Гладкі, Павал Гуз, Янка Кудрук, Сяргей Розмысл, Уладзімер Сідлярэвіч, Уладзімер Шнэк, Міхась Шэка й іншыя³⁶. Можна сказаць, што адным з першых пачынанняў БЦРаўцаў сталі спробы стварэння будаўнічага кааператыву, каб дапамагаць будаваць дамы беларусам. Ці быў рэальная арганізацыя менавіта кааператыву, няведама, але супольныя будоўлі ладзіліся рэгулярна.

Сярод важных кірункаў дзейнасці БЦРаўскай арганізацыі цягам 50-х гадоў варты адзначыць выдавецкую справу. Часопісы «Новае Жыццё», «Ёрш», «На варце», а таксама некаторыя беларускія кнігі й брашуры пабачылі съвет у Мэльбурне ўжо ў 50-х гадах.

Гэтаксама як і іншыя беларускія арганізацыі, Беларуское Аб'еднанне ў Вікторыі імкнулася выконваць функцыі рэпрэзэнтацыі інтэрэсаў беларусаў. Гэтая дзейнасць ішла ў звязку з Галоўнай управай Беларускага Аб'еднання ў Аўстраліі ў Сыднэі. Для прыхільнікаў БЦР у Мэльбурне рэгулярна наладжаліся съяткаванні з нагоды ўгодкі 25 Сакавіка, II Усебеларускага Кангрэсу, Слуцкага паўстання й г.д. Актыўны ўдзел у арганізацыі съяткаванніяў бралі беларускія скаўты. Прыхільнікі БЦР, нягледзячы на адсутнасць уласнага памяшкання, часта ладзілі танцавальную вечарыну для моладзі, мелі стающую сувязь з замежнымі эміграцыйнымі выданнямі беларусаў кшталту «Беларускага Слова», «Беларускага Патрыёта», «Незалежнай Беларусі». Дзейнасць Беларускага Аб'еднання ў Вікторыі, у шэрагах якога было шмат быльых вайскоўцаў, ішла супольна з мясцовым аддзелам Беларускага Вызвольнага Руху (пазней Беларускага Вызвольнага

Угодкі Слуцкага паўстання ў Мэльбурне.
1955 год

³⁶ [Б. а.] У Мэльбурне // Новае Жыццё. Інфармацыйны Бюлетэнь Беларускага Аб'еднання ў Аўстраліі. 1951. № 8. С. 10.

Фронту). Пад апекай апошняга дзеянічала ѹ беларуская спартовая дружына «Зубр» — спачатку футбольная, потым валей-больная.

Канкурэнтам Беларускага Аб'еднаньня ѹ Вікторыі было БНРаўская Згуртаваньне Беларусаў у Вікторыі, у якое, фактычна, перайменавалі колішні Беларускі Клуб у Мэльбурне. Актыўная дзеянасць гэтай арганізацыі ў 50-х гадах звязана з асобамі Міколы Скабея й прафэсара Міколы Нікана. Апошні пры канцы 1951 году прыбыў з Вялікай Брытаніі (дзе браў актыўны ўдзел у нацыянальным жыцці суайчыннікаў) у Мэльбурн і адразу ўлучыўся ѹ беларускую дзеянасць на баку крывічоў. Згуртаваньне Беларусаў у Вікторыі ладзіла съяткаваньні асобна ад БЦРаўскіх. На пачатку 1953 году быў спэцыяльна высьвячаны дом Міколы Скабея й Пётры Мікуліча, дзе знаходзіўся штаб БНРаўцаў³⁷. Тут была арганізаваная ўласная бібліятэка Згуртаваньня, чыталіся лекцыі беларусаведы. Прыхільнікі БНР у Мэльбурні наладзілі супрацоўніцтва з беларускім эміграцыйнымі выданьнямі, дзе друкаваліся допісы прафэсара Міколы Нікана, Міколы Скабея, доктара М. Андрэйчыка. Пры арганізацыі дзеянічай адмысловы фонд пад кіраўніцтвам Пётры Мікуліча, які акумуляваў сродкі для матэрыяльнай падтрымкі суайчыннікаў, якія апынуліся ѹ цяжкіх жыццёвых варунках (ня толькі на тэрыторыі Аўстраліі)³⁸.

Згуртаваньне Беларусаў у Вікторыі наладзіла шчыльную сувязь зь іншымі нацыянальнымі арганізацыямі Мэльбурну ѹ актыўна ўдзельнічала ѹ разнастайных антыкамуністычных дэмантрацыях і мітынгах, рэпрэзэнтуючы беларусаў як адзін з паняволеных народаў.

Мікола Нікан ініцыяваў таксама стварэньне ѹ супрацьвагу БЦРаўскуму агульнааўстралійскуму Беларускаму Аб'еднаньню Каардынацыйны Камітэт Беларускіх Арганізацый у Аўстраліі, куды ўваходзілі суполкі прыхільнікаў БНР у Сыднэі й Мэльбурне. Гэты Камітэт дзеянічай ад 1952 году з агульной управай у складзе Аўгінні Каранеўскай (старшыні), Аляксандра Калодкі, доктара Язэпа Малецкага, прафэсара Міколы Нікана, Міколы Скабея, Янкі Чарнэцкага й іншых³⁹.

³⁷ Маханеўскі А. [Калодка А.?] Асаблівая ўрачыстасць у Мэльбурне // Бацькаўшчына. 1953. № 9.

³⁸ А. М. [Калодка А.?] Зь беларускага жыцця ѹ Аўстраліі // Бацькаўшчына. 1955. № 35 (263).

³⁹ [Б. а.] Аўстралія. З грамадзкага жыцця // Божым Шляхам. 1953.

Важным кірункам актыўнасці Згуртаваньня Беларусаў у Вікторыі стала спроба арганізацыі рэлігійнага жыцця. «У Мэльбурне доўгі час не было свайго съятара, — згадваў ва ўспамінах Аляксандар Калодка. — Таму беларусы далучыліся да парафіі Ўкраінскай Праваслаўнай Аўтакефальнай Царквы. Адносіны былі вельмі прыязныя, нам’ была думка супольна будаваць ці купляць царкву, бо маліліся ѹ нанятым будынку. Як вернікі, так і съятары-ўкраінцы, айцы пратапрэсівітар Іван Вініцкі і пратаярэй Барыс Стасышин, спачувалі беларусам у нацыянальных памікненнях. Неўзабаве вернікі-беларусы былі аформлены як беларуская парафія пры парафіі ўкраінскай, і раз на месцы Службы Божай лічылася беларускай, на якой успаміналіся нашыя съятыя ѹ яшархі БАПЦ. У склад парафіяльнай рады быў абраны адзін беларус. Крыху пазыней айцец Іван Вініцкі лічыўся апекуном нашай парафіі»⁴⁰. Потым, у 1958 годзе, беларускую парафію як настаяцель пераняў прыбылы з Брысбэну архімандрит Мадэст (Яцкевіч). Ад гэтага часу пачалася гісторыя БАПЦ у Мэльбурне.

Яшчэ адной арганізацыяй БНРаўскага кірунку ѹ Мэльбурне стала Згуртаваньне Беларускіх Камбатантаў, якое было альтэрнатывай закладзенаму раней у Брысбэне таксама крывіцкаму Задзіночаньню Беларускіх Вэтэранаў Даната Яцкевіча⁴¹. Існаванье гэтых арганізацый адлюстроўвалася ўзаемнай непараўменьні іх лідэраў, якія доўжыліся цягам 50-х гадоў. Так, па пераездзе Даната Яцкевіча зь сям'ёй у Мэльбурн тут утварыўся таксама мясцовы аддзел Задзіночаньня, які сярод іншага займаўся ѹ выдавецкай дзеянасцю. У выніку, у Мэльбурне ѹ сярэдзіне 50-х гадоў існавалі тры арганізацыі беларускіх вайскоўцаў — Згуртаваньне Беларускіх Камбатантаў, аддзел Беларускага Вызвольнага Фронту й аддзел Задзіночаньня Беларускіх Вэтэранаў. Кожная з іх налічвала няшмат сяброў, але па-свойму рэпрэзэнтавала беларускіх вайскоўцаў.

Адначасовая наяўнасць у горадзе некалькіх БНРаўскіх і БЦРаўскіх арганізацый пэўны час падтрымлівала напружаную суперніцтву іх узаемадачыненінню на досыць высокім узроўні. Так, на старонках газеты «Бацькаўшчына» часам сустракаліся напады сяброў Згуртаваньня Беларусаў у Вікторыі на сваіх апанентаў з адвінавачаньнямі ѹ спачуваньні камуністам і да таго

⁴⁰ Калодка А. Беларусы ѹ Аўстраліі... С. 336.

⁴¹ Jackievič D. Ci hetu janyčarstva? A mo što inšaje... // Łučnik. 1956. № 22. S. 8.

падобным⁴². Прыхільнікі БЦР адказвалі сатырычнымі нарысамі на старонках свайго «Ярша». Адна з такіх нататак адлюстроўвала сътуацию з асобнымі беларускімі съяткаваньнямі.

«Сабраліся Беларусы Мэльбурну (БЦРаўцы. — Н.Г.) у Ст. Албане адсъяткаваць 9-ыя ўгодкі Другога Ўсебеларускага Кангрэсу ў 11-ыя ўгодкі Съмерці съятой памяці Янкі Купалы. З самага ранняня ў салі мясцовага кінатэатру пачаўся рух (праўда, юнацкае кіраўніцтва прыбыло амаль к абеду — 3 гадзіны спазненення). Засовалі лаўкі, затузалі куртыны ѹ г.д. Рух ідзе небывалы, і вось падышло да астатніх пробы — што тут пачалося?! Аж жудасна прыпомніць: кіраўнік звязу грукае на стале кулаком і несваім голасам раве: Сабатаж, правалілі канцэрт!.. Начальнік штабу звязу стараецца яго перакрычаць: Чаго сам са сцэны ўйдёк? Факт, што правалілі! Дружыновыя, у сваю чаргу рабуць — хоць вуши затыкай — і пайшло, і пайшло... Адна старонняня асoba прысутная на пробе, раптам чырванець стала — мусіць ведае кошка, чыё сала зьела. Але як небудзь пробу скончылі. Сабраліся людзі: салі прыбрана, па съявочнаму ўдэкаравана, юнакі і юначкі ў уніформах на мейсцах — ну ўсё як мае быць. Праўда, людзей сабралося малавата — усяго 74 чалавекі (але нічога, вырашылі, што калі прыйдзе Кучаравік, то напэўна ў акулярах ад пылу ѹ хоць па дзясятках, але палічыць правідлова). Съята адчыніў старшыня Аб'еднаннія (зразумела? — САМ!) (Адам Жураўлевіч? — Н.Г.). Прачыталі рэфэрат адзін, прачыталі рэфэрэт другі ѹ зрабілі перапынак. Пасля перапынку падышло яничэ людзей і пачаўся канцэрт (сапраўды канцэрт). Заспявалі нашыя юнакі песенью, за ёй скетч, потым верш, ізноў скетч і г.д. Але чамусь наш Саловушка ўзяў ды ўйдёк з паловы канцэрту (я думаю, што ён шпіёнчыка крывіцкага спужаўся: возьме, маўляў, ды ѹ данясе «прафэсару» ці «магістру» (Мікола Нікан і Аляксандар Калодка. — Н.Г.), што так і так, Салавей да БЕЛАРУСАЎ на съяткаваньні ўгодкаў Другога Ўсебеларускага Кангрэсу ходзіц; а «прафэсар» ці мо «магістар» возьмуць ды ѹ не дадуць на другі раз «чырвоную гарбатку» — а Саловушка яе лю-ю-юбіць... Съята закончылі Дзяржсаўным Гімнам, і разъехаліся па хатах з надзеяй на хуткае вызваленне БАЦЬКАЎШЧЫНЫ!»

Сабраліся крывічы ѹ Мэльбурне адсъяткаваць 11-ыя ўгодкі съмерці Янкі Купалы (ды заадно ругануць з нагоды Беларусаў).

⁴² Н. [Нікан М.] Беларусы ѹ антыкамуністычных маніфэстацыях у Мэльбурне // Бацькаўшчына. 1957. № 1—2 (335—336).

Людзей сабралося шмат — раз, два, трэ, а далей і лічыць няма чаго, потым, праўда, пад'ехала яничэ столькі ж. Салі пад съяткаваньне была досыць вялікая (4 мэтры на 3 мэтры, тая што «рэгент» (Пётра Мікуліч. — Н.Г.) мае) — так што разъмасыціся досыць выгодна. Прынесслі «чырвоную гарбатку», хлопнулі коркі — і павяло! Першым заспіваў, як заўсёды, «рэгент», яго казылетон падбадзёру ўсіх прысутных, і залуналі знаёмыя песні: «О муй розмарыне», «Карпатска брыгада» і іншыя. Далёка за поўнач адзін з прысутных сустрэўшыся з другім пад столом доўга чытаў яму рэфэрэт на тэму: Што такое фэдэрэцыя ѹ з чым яе есьці...»⁴³

Нягледзячы на такія «цёплія» дачыненіні паміж апанэнтамі, ужо ад сярэдзіны 50-х гадоў яны імкнуліся ажыццяўляць супольныя ініцыятывы. Прычынаў гэтага руху насустрэч магло быць некалькі. Найперш, невялікая колькасць удзельнікаў арганізацыі паасобку не дазваляла ім ажыццяўляць дастаткова шырокую дзеянасць. Зь іншага боку, прыбыцьцё ѹ Мэльбурн Даната Яцкевіча зь сям'ёй, ідэялага крывіча, які праз непаруменыне з прафэсарамі Міколам Ніканам мусіў больш шчыльна супрацоўнічаць з БЦРаўцамі, паказала реальнаяя магчымасці кампрамісу. Тым больш, што адна з галоўных мараў Яцкевіча — набыццё Беларускага Дому, пра што пачалі гаварыць яничэ ад сярэдзіны 50-х гадоў, магла ажыццяўляць толькі супольнымі намаганнямі ўсіх беларусаў Мэльбурну.

Найбольш сур'ёзным сумесным праектам прыхільнікаў Рады БНР і БЦР стала беларуская школа ѹ Мэльбурне, арганізаваная ў 1955 годзе. Яна была вынікам пэўнага кампрамісу арганізацыяў, бо размышчалася ѹ больш БЦРаўскім раёне Мэльбурну Сэнт-Албане ѹ кіраваў школай Адам Жураўлевіч, але на чале Школьнага Камітэту стаяў спачатку (пакуль той быў ча-совы) прафэсар Мікола Нікан, а

Алесь Салавей выступае на съяткаваньні ўгодкаў Слуцкага паўстаньня. 1969 год

⁴³ [Шнэк Ул.?] Два съяткаваньні // Ёрш. 1953. № 2. С. 3—4.

потым Эўлялія Яцкевіч. У школе вучыліся 25 дзяцей беларусаў бяз розніцы палітычных перакананьняў⁴⁴. Для вучняў ладзілі адмысловыя калядныя святы, таксама супольнымі намаганьнямі. Гэтая школа дала арганізацыям добры досьвед супрацоўніцтва.

Адначасова з школьнай ініцыятывай у 1955 годзе было наладжанае першое супольнае святкаваньне ўгодкаў Слуцкага паўстання⁴⁵, якое потым паўтаралася колькі разоў, пакуль 2 ліпеня 1961 году ня быў створаны Камітэт Ладжаныя Супольных Святкаваньняў⁴⁶. Лягічным працягам адзначанага супрацоўніцтва стала стварэнне ў 1963 годзе адзінай арганізацыі беларусаў Мэльбурну Беларускага Цэнтральнага Камітэту ў Вікторы (БЦКВ), куды ўвайшлі па трох сябры ад БНРаўскага й БЦРаўскага бакоў⁴⁷. Ад гэтага часу, фактычна, канфлікт палітычных груповак у Мэльбурне быў пераадолены, быўшыя апанэнты цяпер ладзілі супольныя мерапрыемствы. БЦКВ ня меў уласнага друкаванага органу, але ягоныя сябры актыўна асвятлялі дзейнасць арганізацыі на старонках замежнага беларускага эміграцыйнага друку. Паказальна, што ад 1963 году ў нататках пра святкаваны ў Мэльбурне больш не сустракаецца вызначэння палітычнай прыналежнасці іх удзельнікаў, а згадваюцца толькі «беларусы Мэльбурну».

Будынак Беларускага Дому
у Мэльбурне

⁴⁴ К.Н. [Нікан М.] Беларусская школа ў Мэльбурне // Бацькаўшчына. 1956. № 1—2 (283—284).

⁴⁵ Андрэйчык М. Водгукі гадавіны Слуцкага чыну. Мэльбурн (Аўстралія) // Бацькаўшчына. 1955. № 50 (280).

⁴⁶ Прысутны. Зь беларускага жыцця. У Мэльбурне (Аўстралія) // Бацькаўшчына. 1961. № 40 (575).

⁴⁷ М. Н. [Нікан М.] Беларускі Цэнтральны Камітэт у Мэльбурне // Беларус. 1969. № 141.

Агульная арганізацыя цяпер сама займалася ўрэзэнтацияй наших суайчыннікаў на фонкі. Ад яе імя беларусы ўдзельнічалі ў міжнацыянальных фестывалях, выставах, у працы аўстралійскіх грамадзкіх установаў. Нельга сцівярджаць, што дзейнасць беларускай грамады праз уесь час была аднолькава плённай. Так, 60-я гады, нягледзячы на тое, што барацьба паміж арганізацыямі скончылася, сталі пэрыядам, калі агульная актыўнасць беларусаў ацэнвалася ўдзельнікамі грамады як недастатковая. Аляксандар Калодка ў лістах да Алеся Вініцкага так характарызаваў тагачаснае беларускае жыццё ў Мэльбурне: «Сварак вялікіх тут няма, але адчуваеца абнякавасць да нацыянальных і грамадzkих справаў нават у старэйших»⁴⁸. І далей у іншым лісце: «Грамадзкая праца замірае, моладзь амаль ня гутарыць па-беларуску — так выглядзе што мы тут апошняя магікане. Нядрэнна ў нацыянальным сэнсе тримаюца ўкраінцы, добра палякі, дрэнна балты й беларусы. Тымчасам калі гадоў 10—15 таму аўстралійскі ўрад ставіў перашкоды ў нацыянальной працы неангламоўных нацыяў, дык цяпер гэткіх перашкодаў няма. Але ў няма ўжо гэтага энтузіязму ці ахвоты да працы ў вышэй памянёных нацыяў. Наадварот, заўважаецца апатыя, пагоня за далярамі, скупасць, індэфэрэнцыя. Адзінай працай у Мэльбурне — гэта ладжсанье двух ўгодкаў нацыянальных і некалькі танцавальных вечарынаў...»⁴⁹ Аднак беларускае жыццё ў Мэльбурне не спынілася, а супрацоўніцтва былых апанэнтаў прыносіла з часам заўважныя вынікі.

Супольная праца беларусаў дала магчымасць ажыццяўіць адзін з найбольш важных праектаў — набыццё ўласнага будынка.

⁴⁸ Ліст Аляксандра Калодкі да Алеся Вініцкага за 29.01.1967. Захоўваецца ў прыватным архіве сям'і Гардзіенкаў.

⁴⁹ Ліст Аляксандра Калодкі да Алеся Вініцкага ад 20.08.1967. ...

60-я ўгодкі незалежнасці БНР
у Беларускім Доме ў Мэльбурне

дынку. Яшчэ ад 1957 году пачаў актыўную працу Камітэт Набыцца Беларускага Дому ў Вікторыі (пазней ператвораны на Каапэратыв), які выдаваў нават свой Інфармацыйны Бюлетэнь, рэдагаваны Данатам Яцкевічам⁵⁰. Сам выдавец і адзін з галоўных ініцыятараў зборання грошай не дажыў да адкрыцця Беларускага Дому, што адбылося ў 1972 годзе і стала вялікім дасягненнем тутэйшай грамады. Ад гэтага часу менавіта тут ладзіліся беларускія імпрэзы, выступаў арганізаваны пры БЦКВ мішаны хор пад кіраўніцтвам Пётры Мікуліча. Сюды пераобразілася і новая беларуская школа, што пачала сваю дзейнасць ад 1970 году ў адмыслова абсталяваным для яе гаражы спадарства Грушай.

Набыццё ўласнага памяшкання сур'ёзна падштурхнула грамадzkую актыўнасць беларусаў Мэльбурну. Усё больш разнастайнымі ў мастацкім сэнсе сталі съяткаваныні, што адбываліся дзякуючы намаганням спэцыяльна створанага Беларускага Жаночага Камітэту на чале з Вольгай Сылесарэвіч.

Важным дасягненнем мясцовых беларусаў у 70-х гадах стала праца храналягічна першай у Аўстраліі беларускай сэкцыі радыё, якая, праўда, праіснавала ня болей за два гады (1976—1977). Пры значайнай унутранай актыўнасці мясцовых беларусаў цягам 70-х гадоў невыпадкова, што менавіта ў гэтым асяродку нарадзілася ідэя арганізацыі спэцыяльных Сустрэчаў Беларусаў Аўстралії, першая з якіх адбылася ў сінезні 1976 — студзені 1977 году. Створаная на Першай Сустрэчы Фэдэральная Рада Беларускіх Арганізацыяў у Аўстраліі (ФРБАА) стала той інстытуцыяй, якая магла рэпрэзэнтаваць інтарэсы ўсіх беларусаў у краіне. У якасці ўласнага друкаванага органу ФРБАА мела адмысловы Інфармацыйны Бюлетэнь, які друкаваўся ў Мэльбурне. У выніку, значнасць тутэйшага асяродку ў дзейнасці ўсіх беларусаў на ашпарах Аўстраліі пры канцы 70-х — у 80-х гадах прыкметна ўзрасла.

Нягледзячы на пераадоленне ўжо на пачатку 60-х гадоў палітычнага падзелу, жыццё беларусаў Мэльбурну суправаджалася іншым супрацьстаяннем паміж арганізацыямі съвецкім і духоўнымі. Пачалося яно яшчэ ад 1958 году, калі ў горадзе была створаная парафія Трох Віленскіх Пакутнікаў БАПЦ на чале з архімандритам Мадэстам. Паставіцца асьцярожна да «кryывіцкага наватвору» адразу ж заклікалі сумленных беларусаў кіраўнікі тагачаснага БЦРаўскага Беларускага

⁵⁰ Асобнік Бюлетэня захоўваецца ў архіве ЗБС «Бацькаўшчына».

Аб'еднання ў Вікторыі⁵¹. У выніку, нават у часе, калі адбываліся супольныя съяткаваныні прадстаўнікоў супрацьлеглых палітычных поглядаў, сталі ладзіцца асобныя беларускія мерапрыемствы парафіі БАПЦ. Аднак праз колькі гадоў сваёй дзейнасці, пасля непараразумення з архіяпіскапам Сяргеем, архімандрит Мадэст абвесціціў аб пераходзе пад юрисдыкцыю Сусьветнага Патрыярхата ѹ стварэннне ў Мэльбурнне ў Сэнт-Алансе асобнай парафіі Беларускай Праваслаўнай Царквы (БПЦ) Святоі Эўфрасініі Палацкай. На чале парафіі Трох Віленскіх Пакутнікаў БАПЦ застаўся айцец Аляксандар (Кулаўскі), які афіцыйна зарэгістраваў яе ў 1963 годзе.

Парафія БПЦ пад кіраўніцтвам архімандрity Мадэста дзейнічала цягам 60-х гадоў, і ў склад яе прыходжанаў уваішлі прыхільнікі БЦР, якія раней выступалі супраць дзейнасці съятара, — Сяргей Розмысл, Уладзімер Сідлярэвіч і інш. Архімандрит Мадэст выдаваў у гэты час новы рэлігійны пэрыёдик «Праваслаўным Шляхам». Парафія Святоі Эўфрасініі Палацкай, службы якой адбываліся ў арэндаваным памяшканні мэтадысцкай царквы, існавала да съмерці настаяцеля (на дзейнасці якога, фактычна, яна й трymалася).

Парафія Трох Віленскіх Мучанікаў БАПЦ аказалася больш трывалай. Нягледзячы на тое, што Беларускі Цэнтральны Камітэт у Вікторыі не дапамагаў фінансамі, прыходжане здолелі ў 1968 годзе прыдбаць уласную дзялянку на могілках Фойкнэр, дзе ад таго часу сталі хаваць беларусаў, а ў 1981 годзе — набыць уласны будынак царквы для беларускіх набажэнстваў. Пры парафіі БАПЦ былі створаны Сястрычтва ў адмысловы танцавальны і съпеўны гурток «Каліна»⁵².

Нельга съцвярджаць, што супрацьстаянне парафій БЦКВ было вельмі зацятым. Беларускія съяткаваныні ў Мэльбурне з часам набылі такую адметнасць: спачатку адбывалася ўрачыстае набажэнства ў царкве, а потым акадэмія ў Беларускім Доме. Праўда існаваў даволі дакладны падзел на тых асобаў, якія былі вернікамі парафіі (часта яны не з'яўляліся на съвецкія мера-прыемствы), і сяброў БЦКВ, частка з якіх ня брала ўдзелу ў

⁵¹ Рэзалюцыя аддзелу БАА ў Вікторыі ў справе арганізацыі парафіі БАПЦ была надрукавана ў часопісе «Новае Жыццё». 1958. № 2 (32). С. 16.

⁵² [Б. а.] Мэльбурнская парафія Св-х Антона, Яна і Эўстахвія, Мучанікаў Віленскіх // Інфармацыйны Бюлетэнь Фэдэральнай Рады Беларускіх Арганізацыяў у Аўстраліі. 1984. № 3. С. 9.

набажэнствах. Таксама асобна адбываліся й калядныя ялінкі: адна для дзяцей парафіянаў, іншая для вучняў беларускай школы сяброў Камітэту. Гэты падзел трываў даволі доўгі час. Хоць у перыяд правядзення Сустрэчаў Беларусаў Аўстраліі ў агульных мерапрыемствах бралі ўдзел як удзельнікі парафіі, так і БЦКВ. А група «Каліна» выступала для рэпрэзэнтацыі беларусаў і ад іх імя ў розных фэстывалах, ладжаных грамадzkім арганізацыямі Аўстраліі.

Наставець парафіі айцец Аляксандар (Кулакоўскі) доўгі час штогод выдаваў беларускія праваслаўныя календары. Ён жа ажыццяўляў сувязь з парафіяй у Адэляйдзе й з кіраўніцтвам БАПЦ. Трэба адзначыць, што парафія Трох Віленскіх Пакутнікаў у Мэльбурні вызначалася вялікай жыццяздольнасцю. Яна трymала пры беларускай грамадзе тых, хто не жадаў удзельнічаць у палітычна заангажаваных групоўках, але імкнуўся заходзіць сваю нацыянальную адметнасць.

Дзейнасць парафіі працягнулася й у 90-х гадах, каті ў беларускім жыцці Мэльбурну ўсё больш заўважныя сталі прыкметы крызісу. Лік удзельнікаў мерапрыемстваў стаў зъмяншацца, няшмат засталося ў грамадзе моладзі. Праўда, беларусы яшчэ актыўна ладзілі агульнааўстралійскія праекты, кшталту зьбірання грошай у спэцыяльны Чарнобыльскі Фонд або запрашэння да сябе гасцей зь Беларусі.

Аднак матэрыяльныя цяжкасці вымусілі беларусаў прадаць Беларускі Дом, і святкаваніні перамясьціліся ў прыщаркоўную залю або на прыватныя кватэры сяброў БЦКВ. Спыніўся саюз дзейнасць Беларускі Жаночы Камітэт. Няспынна дзейнай арганізацыяй стаўся заснаваны ў 1994 годзе пры парафіі Беларускі Сацыяльны Клуб, які ладзіць паседжаныні й забавы для сталых беларусаў. Працягвае выступаць і «Каліна», у якой адбылася своеасаблівая зъмена пакаленіяў і народжаныя ў Аўстраліі дзяўчатах ахвотна съпяваюць беларускія песні.

Групу «Каліна» можна назваць адным з найбольш значных дасягненняў сёньняшняй беларускай грамады ў Мэльбурне. Сярод іншых адметных рысаў мясцовага беларускага асяродку трэба адзначыць найбольш актыўную й разнастайную параўнальну з іншымі выдавецкую дзейнасць, даволі хуткасць эфектунае пераадоленне арганізацыйнага антаганізму ў грамадзе, пасълядоўную працу дзяцюў беларускіх школаў, а таксама існаванье беларускіх могілкаў, на якіх у 1976 годзе быў пастаўлены адмысловы Помнік «На вечны ўспамін спачылых усіх ведальных і няведальных Беларусаў».

Адэляйда

Шмат хто зь беларусаў паваеннай хвалі, што пазней стварылі ўласны асяродак у Паўднёвой Аўстраліі, праводзілі першыя гады ў пераходным лягеры Вудсайд, які знаходзіўся недалёка ад Адэляйдзы й быў адчынены для імігрантаў ад пачатку 1949 году. Адначасова ў ім маглі знаходзіцца да 3000 чалавек з розных краінаў Эўропы⁵³. Менавіта з гэтага лягера пачынаецца вельмі адметная гісторыя беларускай грамады ў Паўднёвой Аўстраліі.

Галоўным ініцыятарам-заснавальнікам суполкі суайчыннікаў выступіў святар айцец Міхал (Шчурко), які з сваёй вялікай сям'ёй (з сямі асобаў) прыбыў у порт Адэляйдзы 22 кастрычніка 1949 году. Ужо праз трэх месяцы (у лютым 1950 году) адбыўся першы неафіцыйны сход беларускай грамады, а дакладней, сустрэча святара зь беларусамі Уладзімерам Міленцэвічам, Парфірыем Трысмаковым, Н. Дзітманам і Альбертам Кадняком (Алесем Салаўём) у справе стварэння нацыянальнага асяродку. Хутка па сустрэчы ў Вудсайдзе адбылося й першое набажэнства айца Міхала⁵⁴.

Звесткі пра арганізацыйныя намаганыні нашых суайчыннікаў у Паўднёвой Аўстраліі досыць фрагментарныя. Так, у часопісе «Луčník» згадваецца пра заснаваныне ў сакавіку 1952 году ў Адэляйдзе аддзелу Задзіночаныя Беларускіх Вэтэранаў⁵⁵. Гэты аддзел падаеца як арганізатор святковання ўгодкаў БНР мясцовым беларусамі ў сакавіку 1953 году⁵⁶. Тамсама згаданая ў дзейнасць у Адэляйдзе ў 1953 годзе Брацтва Святой Жыровіцкай Божай Маці⁵⁷. Праўда, акрамя гэтай згадкі, іншай інфармацыі ні пра аддзел Задзіночаныя Беларускіх Вэтэранаў, ні пра Брацтва знайсці не ўдалося. Ад сярэдзіны 50-х гадоў уся гісторыя беларускай грамады ў Адэляйдзе цесна звязаная з працэсам арганізацыі тут парафіі БАПЦ.

Стварэнне ўласнай царквы беларусаў у Паўднёвой Аўстраліі апісаў адзін з удзельнікаў пазнейшай парафіяльной рады:

⁵³ Бурнос М. а., Кавалеўскі В. Беларусская эміграцыя ў Паўднёвой Аўстралії. Адэляйда, 2003. С. 27.

⁵⁴ Тамсама. С. 22.

⁵⁵ [Яцкевіч Д.] Šešć hod na australijskaj ziamli // Луčník. 1956. № 22. С. 3.

⁵⁶ Присутны. У Адэляйдэ // Бацькаўшчына. 1953. № 17 (148).

⁵⁷ Тамсама.

«...Уэко 9-га ліпеня 1951 году аўстралійскія ўлады зарэгістравалі нашу сьв. Царкву. Пачаткі нашага царкоўнага жыцця тут былі незвычайна цяжкія. Нашая беларуская катёня тут была вельмі малая, і першыя Службы Божыя адбываліся ў эмігранцкім лягеры Вудсайд. Перехады ў Адэляйду, айцец Міхал спачатку мог мець свае Царквы ў на працягу двух гадоў служыць разам з украінцамі ў іхнай сьв. УАПЦаркве. Дзякуючы гэтай ветлівасці братоў украінцаў, айцец Міхал даволі добра выконваў свае пастырскія абавязкі адносна групкі беларусаў.

Аднак гэта яго не задавальняла. Ён добра ведаў, што для запраўднага царкоўнага жыцця, для належнае духоўнае апекі над сваімі суродзічамі неабходна мець свою ўласную Царкву, свой асобны беларускі прыход. Першыя ягонія заклікі, дзеля малое колькасці беларусаў, засталіся, аднак, амаль без выніку. Усё ж, ён заклікаў далей, і памалу ягонія слова, як тыя зярніткі, началі падаць на ўраджайную глебу...

Першымі, што прынялі да сэрца слова айца Міхала адносяна арганізацыі свайго ўласнага беларускага прыходу, былі сп. П. Трысмакоў і сп. Ул. Акавіты, якія ахвотна пайшли з айцом Міхалам шукаць адпаведнае памяшканье пад Царкву, і скора яго знайшли. Такім чынам, пачатак быў зроблены...»⁵⁸

Доўгі час беларускія набажэнствы адбываліся ў памяшканьях мэтадысцкіх цэркваў, пакуль у 1958 годзе значна павялічаная беларуская грамада не набыла ўласны пляц зямлі й не пачала будаўніцтва свайго храму. Прыйаджане ўласнымі намаганьнямі будавалі царкву, якая была ўрачыста асьвечана архіяпіскапам Сяргеем 29 сінэжня 1963 году. Храм, паводле згадак Уладзімера Акавітага, сапраўды ўспрымаўся як «сваё», і зь ім звязваліся надзвычай моцныя пачуцці⁵⁹. Пазней да будынку дадаліся яшчэ чатыры купалы й вялікая прыцаркоўная зала. Фактычна, гэта быў першы ў Аўстраліі ўласны храм беларусаў, які на доўгія гады стаў цэнтрам рэлігійнага й грамадзкага жыцця.

Парафія Святых Апосталаў Пятра й Паўла ў Адэляйдзе з настаяцелем айцом Міхалам і парафіяльнай радай была ініцыятарам усіх беларускіх мерапрыемстваў амаль да канца 70-х гадоў. Ад сярэдзіны 50-х на беларускіх службах сипявалі ўласны хор пад кіраўніцтвам Міхася Бурноса, які выступаў таксама й на сівецкіх частках нацыянальных сівяткаваньняў. Як і ў іншых

⁵⁸ [Б. а.] Нашая Св. БАПЦарква ў Адэляйдзе // Голос Царквы. 1957. № 6. С. 8.

⁵⁹ Успаміны Ўладзімера Акавітага, запісаныя ў Адэляйдзе ў сакавіку 2003 году, захоўваючы ў прыватным архіве аўтара.

беларускіх асяродках, у Адэляйдзе рэгулярна ладзіліся мерапрыемствы з нагоды гадавінаў 25 Сакавіка, Слуцкага паўстаньня. Аднак тут іх характарызавала гарманічнае адзінства рэлігійнай і сівецкай частак: звычайна ўсе спачатку ішлі на набажэнства, а пасля — разам ехалі на падрыхтаваную парафіяльнай радай акадэмію з досьць разнастайнай масцакай часткай.

Ад канца 50-х гадоў на беларускіх сівяткаваньнях у Адэляйдзе абавязковая сипяваў хор, рабіліся драматычныя пастаноўкі. Пазней таксама выступала танцевальная група «Ліяновіха» пад кіраўніцтвам Міхася Бурноса. Апошні ж быў выкладнікам беларускай школы, якую дзеянічала пры парафіі ад 1958-га цягам колькіх гадоў⁶⁰.

Беларуская грамада намаганьнямі парафіяльнай рады супрацоўнічала з іншымі нацыянальнымі суполкамі — найперш украінскімі і харвацкімі. Прадстаўнікі розных народаў прыйходзілі на беларускія сівяткаваньні, а таму агульны лік прысутных часам, паводле сіведчанняў удзельнікаў, дасягаў двухсот чалавек⁶¹. З часам сівяткаваньні рабіліся ўсё больш разнастайнымі. Так, на па-

⁶⁰ Трысмакоў П. Адэляйда, Паўдзённая Аўстралія // Бацькаўшчына. 1958. № 49—50 (435—436).

⁶¹ Паводле інтэрв'ю, запісаных аўтарам у Адэляйдзе ў сакавіку 2003 году.

Царква Святых Апосталаў Пятра й Паўла ў Адэляйдзе

Айцец
Міхась Бурнос

чатку 70-х гадоў сьвецкая частка мерапрыемстваў часта право-
дзілася на адкрытым паветры ў Нацыянальным парку⁶².

Беларускі асяродак у Адэляйдзе ўнікнуў традыцыйнага беларускага падзелу на прыхільнікаў Рады БНР і БЦР, аднак нельга съцвярджаць, што жыцьцё тутэйшай грамады было пазбаўленае супяречнасцяў. Першы сур'ёзны кризіс адбыўся ў 60-х гадах і меў вынікам тое, што на найкі час парафія Святых Апосталаў Пятра й Паўла перайшла з юрысдыкцыі БАПЦ да УАПЦ. Прычынай гэтага сталі праблемы міжасабовых уза-
мадачыненняў беларускага сьвятарства й адмова архіяпіскапа Сяргея высьвяціць Васіля Чычэліса, падтрыманага парапфіяль-
най радай⁶³. У выніку, царква знаходзілася ў юрысдыкцыі Украінскай Аўтакефальнай Праваслаўнай Царквы да 1971 году, калі прыбылы на пахаванье архіяпіскапа Сяргея ўладыка Мікалай (Мацукевіч) не вярнуў парапфію да БАПЦ⁶⁴.

Беларуская парапфія ў Адэляйдзе здолела неаднойчы пера-
жыць зымену сьвятароў. Па съмерці айца Васіля (Чычэліса) яе настаяцелем быў сэрб айцец Георг (Джонліч), у звязку зь пе-
раездам якога ў Сыднэй быў высьвячаны айцец Аўген (Сітнік). Па съмерці апошняга абавязкі духоўнага настаўніка выконваў айцец Міхась (Бурнос). Зымена духоўных лідэраў значна не ад-
бівалася на трываласці беларускай грамады.

Аднак у другой палове 70-х гадоў, у часы ўздыму актыўнасці этнічных суполак у Аўстраліі, стала зразумелым, што для больш эфектыўнай беларускай працы неабходна стварыць адмысловую сьвецкую арганізацыю. Так у 1977 годзе з ініцыятывы Янкі Ролсаны было заснаванае Беларускае Аб'яднанне ў Паўднёвой Аўстраліі (БАПА). Новая арганізацыя пераняла вялікую частку працы, звязаную з наладжваннем нацыянальных мерапрыемстваў, рэпрэзэнтацый беларусаў у аўстралійскім грамадстве, распау-
сюджваннем ведаў пра Беларусь. Янка Ролсан у працяг раней-
шай дзейнасці па выданыні невялікіх кніжак з уласнымі творамі ў 80-х гадах акрамя паэтычных зборнікаў і ўспамінаў выдрука-
ваў таксама ад імя Аб'яднання інфармацыйную брошuru пра Беларусь «Беларусь: зямля й людзі»⁶⁵.

⁶² Присутны. Угодкі Незалежнасці ў Адэляйдзе // Беларус. 1973. № 129.

⁶³ Розмысл С. Падзеі ў Адэлаідзе // Праваслаўным Шляхам. 1968. № 2 (12). С. 21—25.

⁶⁴ Наглядальнік. Уладыка Мікалай у Аўстраліі // Беларус. 1972. № 179.

⁶⁵ Byelorussia, land and people. Adelaide, Byelorussian Association in S.A., Inc., 1983. — 23 p.

Беларускія мерапрыемствы ад канца 70-х гадоў ладзіліся сумесна парапфіяльнай радай і Беларускім Аб'яднаннем у Паўднёвой Аўстраліі. Так, традыцыйнымі сталі сьвяткаваньне Ноўага году й Калядная куція. Працягнулася дзейнасць беларускага мяшанага хору пад кіраўніцтвам Міхася Бурноса, які запрашалі выступаць і на імпрэзах іншых этнічных групах. Вялікай падзеяй у жыцці беларускай грамады Адэляйды стаў выступ танцавальнай групы «Лявоніха» ў прысьвечанай Беларусі перадачы на аўстралійскай тэлевізіі ў верасні 1979 году⁶⁶.

Дасягненнем Беларускага Аб'яднання ў Паўднёвой Аўстраліі быў удзел беларусаў у адкрыцці Этнічнага музею ў Адэляйдзе, а таксама ў

мерапрыемствах з нагоды 150-годзьдзя Паўднёвой Аўстраліі, калі 21 траўня 1986 году нашыя суайчыннікі пасадзілі блізу 20 дрэваў па вуліцы Порт Роўд у раёне Гайндмарш, недалёка ад сваёй царквы⁶⁷. Важная падзея — удзел тутэйшых беларусаў

Беларусы Адэляйды ў дзень пасадкі дрэваў у раёне Гайндмарш. 1986 год

у Першай Сустречы. Беларусаў Аўстраліі ў сінезні 1976 — студзені 1977 году ў Мэльбурні і ў заснаванні ФРБАА. І далей кожная трэцяя сустречча пра-
водзілася ў Адэляйдзе, што заўсёды ператваралася ў вяліке съвята, падрыхтоўка якога вялася супольна ўсёй грамадой.

Як і ў іншых беларускіх асяродках Аўстраліі, 90-я гады ў Адэляйдзе сталі часам, калі паўстала пытаньне пераемнасці пакаленняў. Прайда, тутэйшая грамада яшчэ даволі актыўна ўдзельнічала ў агульнааўстралійскіх беларускіх праектах, зьбірала сродкі на дапамогу суайчыннікам у іншых краінах. У 1993 годзе для сталых беларусаў, украінцаў і харватаў быў пабудаваны хастэль Святой Ганны, на ўрачыстым адкрыцці якога прысутнічала тагачасны кіраунік Беларускага Аб'яднан-

⁶⁶ Міхась Б. [Бурнос М.] Танцавальная группа «Лявоніха» на аўстралійскім тэлебачанні // Беларус. 1979. № 271—272.

⁶⁷ Акавіты У. З жыцця ў Адэляйдзе // Беларус. 1986. № 329.

Хастэль Святой Ганны
ў Адэляйдзе

супачынак — што і нас чакае. Заступіць нас няма каму. Маладая генерацыя не зайнтарэсаваная нашым аб'еднаньнем. От жаши, якая нашая пэрспектыва на будучыню?»⁶⁹

Аднак магчыма съцвярджаць, што ад сярэдзіны 90-х гадоў у беларускай грамадзе Адэляйды ўсё ж пачаўся працэс зъмены пакаленняў. Да парафіі й Аб'еднаньня далучыліся новыя эмігранты з Беларусі. Яны паступова занялі галоўную пасады ў Аб'еднаньні й узялі на сябе асноўны цяжар грамадzkай працы. Пры парапфіі БАПЦ трymаюцца яшчэ й дзеці першага яе съвятара айца Міхала (Шчурко). Акрамя таго, у 1999 годзе ў Адэляйдзе было створана Беларуское Гістарычнае Згуртаванье ў Аўстраліі на чале з айцом Міхасём (Бурносам) і з узелам прадстаўніка новай іміграцыі Віктара Кавалеўскага. Апошні актыўна заняўся збораньнем дакументаў з гісторыі Беларускай Аўстраліі й іх выданьнем.

Беларускі асяродак у Адэляйдзе ёсьць адметнай зъявай у гісторыі жыцця нашых суайчыннікаў у Аўстраліі. На працягу яго існаванья галоўную ролю тут адыгрывала царква, якая і гуртавала людзей, і забяспечвала захаванье нацыянальнай самабытнасці. Тут не была трывала наладжаная выдавецкая дзейнасць, аднак рэпрэзэнтацыя беларусаў у аўстралійскім грамадстве эфектыўна ішла іншымі шляхамі, і нашыя суайчыннікі пакінулі тут па сабе дастаткова добрых знакаў.

Нягледзячы на вялікія складанасці ў парапfіяльным жыцці, што востра паўсталі пасля пераносу беларускай царквы ў іншую месцу, і зусім невялікі лік зарэгістраваных сяброў Аб'еднаньня (на канец 2001 году — 22 асобы), магчыма съцвярджаць, што ў мясцовай грамадзе беларусаў ёсьць спадзеў на працяг сваёй гісторыі й надалей у XXI стагодзьдзі.

⁶⁸ Бурнос М. а., Кавалеўскі В. Беларуская эміграцыя ў Паўднёвой Аўстраліі... С. 45.

⁶⁹ Цыт. паводле: Бурнос М. а., Кавалеўскі В. Беларуская эміграцыя ў Паўднёвой Аўстраліи... С. 46.

ПЭРТ

ПЭРТ ёсьць найменш рэпрэзэнтаваным у краініцах беларускім асяродкам у Аўстраліі. Гісторыя мясцовай грамады, таксама як і іншых суполак беларусаў на пятym кантынэнце, пачынаецца ад часу, калі нашыя суайчыннікі з пераходных лягераў і месцаў кантрактнай працы ў Заходній Аўстраліі сталі пераяжджаць бліжэй да сталіцы штату, каб наладжваць самастойнае жыццё. Ужо 6 студзеня 1952 году на сходзе ў Міхася Раецкага-старэйшага ў Келмскоце (райён Пэрту) была створана першая мясцовая беларуская арганізацыя — аддзел Задзіночання Беларускіх Вэтэранаў (галоўная сядзіба якога дзейла амаль за чатыры з паловай тысячы кіляметраў, у Брысбене)⁷⁰. Арганізацыя злучыла былых вайскоўцаў, а для жанчын пазней узьнік аддзел, таксама брысбэнскага. Згуртаванье Беларускіх Жанчын. Агульны мэтай першых арганізацыяў было наладжванье жыцця невялікай беларускай грамады ў Заходній Аўстраліі.

Аддзел Задзіночання Беларускіх Вэтэранаў на чале з Міхасём Раецкім-старэйшым стаў арганізаторам нацыянальных съвяткованьняў беларусаў, ініцыяваў удзел нашых суайчыннікаў у міжнацыянальных выставах, што адбываліся ў Пэрце ў 1953—1954 гадах⁷¹, а таксама некалькіх радыёперадачаў пра Беларусь на мясцовай радыёстанцыі ў красавіку 1953 году⁷².

Дзейнасць аддзелу зь сядзібай у Пэрце прыцягвала ў беларусаў, што жылі за некалькі сотняў міляў ад гораду. Аднак яны рэгулярна прыяжджалі на ўсе мерапрыемствы арганізацыі, імкнучыся захоўваць шчыльную лучнасць грамады. Унутры суполкі не было супяречнасцяў — яе сябры былі прыхильнікамі Рады БНР. Нягледзячы на гэта, у 1956 годзе высьпеў канфлікт з Галоўным Кірауніцтвам Задзіночання Беларускіх Вэтэранаў, які знайшоў адлюстраванье ў апубліканым на старонках газеты «Бацькаўшчына» паведамленыні, дзе съцвярджалася:

«28.7.56 г. у Пэрт (Заходняя Аўстралія) адбыўся надзвычайны з'езд сяброў аддзелу Задзіночання Беларускіх Вэтэранаў

⁷⁰ [Яцкевіч Д.] Шeś hod na australijskaj ziamli // Łučnik. 1956. № 22. S. 3.

⁷¹ [Б. а.] Аўстралія. Міжнародная выстаўка ў Пэрт // Божым Шляхам. 1953. № 57. С. 15; Выстаўка ў Пэрт // Божым Шляхам. 1954. № 61. С. 15.

⁷² Брызбэнскі. [Яцкевіч Д.?] Беларуская песня ў аўстралійскім радыё // Бацькаўшчына. 1953. № 24 (155).

наў у Пэрт, скліканы ўпраўляю гэтага аддзелу з мэтай разгляду справы самавольнага супрацоўніцтва старшыні Галоўнага Кіраўніцтва Задзіночаньня Беларускіх Вэтэранаў у Аўстраліі й Новай Зэляндыі сп. Даната Яцкевіча з зарубежніцкай вайсковай арганізацыяй Б.В.Ф.

Перагледзеўшы ўсю карэспандэнцыю сп. Яцкевіча й управы Аддзелу, зъезд аднаголосна пастанавіў:

1. Супрацоўніцтва сп. Яцкевіча з Б.В.Ф. зьяўляеца парушэннем статуту ЗБВ.

2. Парваць суадносіны ды адміністрацыінае падпарадкоўванне з Галоўным Кіраўніцтвам ЗБВ.

3. Заснаваць самастойную арганізацыю под назовам «Задзіночаньне Беларускіх Вэтэранаў у Заходній Аўстраліі»⁷³.

Так, уласцівы для беларускай эміграцыі падзел закрануў і Пэрт, але, не зъмяніўшы нутранай згоды ў грамадзе, дадаткова адасобіў яе ад іншых беларускіх асяродкаў Аўстраліі. Арганізацыйныя зъмены, выкліканыя адзначанай падзеяй, прывялі да стварэння тут самастойнай арганізацыі. Верагодна, асобнае Задзіночаньне Беларускіх Вэтэранаў у Заходній Аўстраліі калі й было арганізавана, то не на вельмі працяглы тэрмін, бо й агульнаустралійскае Задзіночаньне Беларускіх Вэтэранаў, фактычна, амаль ня згадваецца пасля 1958 году. Замест яго ў зацемках з жыцьця беларусаў Пэрту 60-х гадоў пачынае фігураваць Беларускае Аб'яднанье ў Заходній Аўстраліі (БАЗА). Менавіта яно стала адзінай арганізацыяй мясцовай грамады на колькі наступных дзесяцігодзьдзяў.

Вялікім жаданьнем беларускай грамады ў Пэрце было стварэнне сваёй царквы. Ужо да сярэдзіны 50-х гадоў датычаць звесткі пра арганізацыю тут парапфіі БАПЦ з настаяцелем айцом Барысам (Камінскім)⁷⁴, а таксама пра намер нашых суйчыннікаў будаваць сваю царкву, падтрыманы архіяпіскапам Сяргеем. У выніку збораньня грошай, што было наладжана ў іншых беларускіх асяродках Аўстраліі й за яе межамі, ужо ў 1956 годзе грамада набыла пляц для пабудовы свайго дому, які меркаваўся адначасова й як сядзіба ўладыкі Сяргея (ён у 1957 годзе пераехаў на жыхарства ў Пэрт), і як царква, і грамадzkі цэнтар⁷⁵. Спачатку аддзел Задзіночаньня Беларускіх Вэтэранаў,

⁷³ Вэтэрн. Зь беларускага жыцьця ў Аўстраліі // Бацькаўшчына. 1956. № 37 (319).

⁷⁴ Таксама.

⁷⁵ Р. М. [Раецкі М.] Беларуская грамадзкая хата ў Зах. Аўстраліі // Беларус. 2003. № 481.

а потым Беларускае Аб'яднанье ў Заходній Аўстраліі апекаваліся пабудовай Беларускага Народнага Дому, які быў афіцыйна адчынены ў сакавіку 1968 году.⁷⁶ Аднак ад часу пераезду архіяпіскапа Сяргея ў Адэляйду, а айца Барыса ў Мэльбурн беларуская грамада ў Пэрце засталася безъ святара, і рэлігійнае жыцьцё тут спынілася на некалькі дзесяцігодзьдзяў.

Адсутнасць дзейнай царквы значна не адбілася на згуртаванасці беларускай грамады. Пабудаваны высілкамі 20 чалавек Беларускі Народны Дом, як сымбал яе моці, стымулюваў нацыянальную дзейнасць нашых суйчыннікаў. Адзін з іх, доктар Анатоль Бразоўскі, супрацоўнік Дэпартамэнту Аховы Здароўя Заходній Аўстраліі, у 1972 годзе пісаў пра асаблівасці беларускай грамады ў Пэрце: «Жыцьцё беларускае калёні ў Заходній Аўстралії, мне здаецца, мала розніца ад жыцьця іншых наших асяродзьдзяў. Пасля прыезду сюды мы мелі шмат больш энэргіі: збудавалі Беларускі Дом, ладзілі вечарыны кожныя месяцы, жыцьцё кіпела. З часам энтузіазм пачаў падаць, хаціа пачуцьцё беларускага патрыятызму захавалася. Нас тут вельмі мала. Часам чуваць галасы: «Калі б нас было гэтулькі, як у Сыднэі або Мэльбурне, дык вунь што маглі б мы зрабіц!» Я з гэтым поўнасцю не згаджаюся. Прафіда, нас тут мала, але ў нас няма ідэалагічных розніцаў і мы можам нат у прыватным жыцьці мець лепшу магчымасць падтрымліваць між сабою бліжэйшыя дачыненьні. У нас 80 % прысутных на сходах уважаеца недастатковым, тады калі ў вялікіх асяродзьдзях сяняня 25 % прысутных задавальняючыя»⁷⁷.

Жыцьцё беларусаў Пэрту на працягу 70-х гадоў амаль не зафіксаванае ў эміграцыйным друку, і нават узынікла ўражанне, што асяродку больш няма. Толькі маляўнічыя нарысы жыхара гораду Альбані (што амаль за 500 км ад Пэрту) Каустуся Чабатара ў часопісе «Божым Шляхам» пра пяты кантынэнт і жыцьцё там беларусаў нагадвалі пра прысутнасць нашых суйчыннікаў у Заходній Аўстраліі. Аднак ад сярэдзіны 80-х гадоў звесткі з Заходній Аўстраліі зноў паведамілі пра тутэйшых беларусаў. Мясцовая Беларускае Аб'яднанье наладжвала рэгулярныя нацыянальныя мерапрыемствы ў удзельнічала ў імпрэзах іншых этнічных групах. Ад 1984 году ў Пэрце пачала

⁷⁶ Константыновіч Ч. [Чабатар К.] Аўстралія — Альбаны // Божым Шляхам. 1968. № 3 (108). С. 18—19.

⁷⁷ Бразоўскі А. Ліст з Аўстраліі // Беларус. 1970. № 154.

працу беларуская сэкцыя радыё, якая стала новым паказынікам мосы невялікай грамады.

Для 80-х гадоў у гісторыі беларусаў Пэрту харектэрны актыўны працэс зьмены пакаленіняў. Ужо ў гэты час на месца бацькоў у кіраўніцтве Беларускага Аб'еднання ў Заходній Аўстраліі прыйшлі дзеци. «Хоць мы народжаны ў Аўстраліі, — съцвярджаў Міхась Раецкі-малодшы, старшыня ўправы арганізацыі ў 1987 годзе, — аднак наш абавязак — ня стацца гісторычнымі Фінікіямі, якія хоць і дали шмат сусьветнай культуры, але як народ загінулі бясьсьціледна. Дык не дазвольма, каб мы сталіся імі, працягвайма традыцыі нашых бацькоў!»⁷⁸

У выніку, мяжа 80—90-х гадоў ня стала ў Заходній Аўстраліі пачаткам заняпаду беларускага жыцця. Наадварот, тут назіраецца пашырэнне ягоных формаў. Тутэйшая грамада актыўна павялічвала свае вонкавыя сувязі, удзельнічала ў разнастайных міжнацыянальных імпрэзах, наладжвала сустрэчы зь беларускімі спартоўцамі, дапамагала чарнобыльскім дзециям. На пачатку 90-х гадоў, пасля дзесяцігодзьдзяў рэальнай працы, было нарэшце афіцыйна зарэгістравана Беларуское Аб'еднанне ў Заходній Аўстраліі. Акрамя таго, аднавілася рэлігійнае жыццё беларускай грамады. «У 1990 годзе, — пісаў Міхась Раецкі-старэйшы, — у Пэрт прыехаў з Англіі айцец Уладзімер (Зайка), які па кароткім часе аднавіў рэлігійнае жыццё. Службы Божыя айцец Уладзімер адпраўляў у англіканскай царкве, за карыстаньне якою неабходна было плаціць. Выйсьцем з гэтага становішча было давядзенне да ладу свайго памяшкання. Для гэтага быў зроблены збор ахвяраў сярод мясцовых сяброў, атрымалі гроши ад лятарэй, якую выстаралася матушка Ірэна, ды сакратар-скарбнік Алесь Мароз узяў пазычку з банку. Дабудаванье траціны велічыні ўжо існаваўшай Хаты канчаткова развязала нашую проблему з памяшканнем»⁷⁹. І яшчэ, намаганнямі айца Уладзімера 14 лютага 1992 году беларусы Пэрту зімелеў й уласную дзялянку на мэтрапольных могілках Караката⁸⁰.

Такім чынам, самая малалікая беларуская суполка ў Аўстраліі дала прыклад вялікай трываласці. Сярод сыцілых газэт-

⁷⁸ Присутны. З'езд беларусаў // Беларус. 1987. № 338.

⁷⁹ Р. М. [Раецкі М.] Беларуская грамадская хата ў Зах. Аўстраліі...

⁸⁰ [Раецкі М.?] Хроніка Беларускага Аб'еднання Заходній Аўстраліі // Беларус. 1992. № 390.

ных і часопісных зацемак ня знайдзена звестак ні пра мясцовую выдавецкую дзейнасць, ні пра мастацкія калектывы, ні пра беларускую школу, але дзеци беларусаў Пэрту перанялі інтарэсы бацькоў і далучыліся да іх, каб працягнуць гісторыю нацыянальнай грамады ў Заходній Аўстраліі.

Акрамя адзначаных гарадоў, беларусы жылі ў іншых месцах Аўстраліі, але ня здолелі ўтварыць там самастойных суполак. Не ператварылася ў цэнтар беларускага жыцця сталіца Аўстраліі Канбэра, нават нягледзячы на тое, што першая й доўгы паспяховая рэпрэзэнтацыя беларусаў для аўстралійскага грамадства (на выставе народнага мастацтва) адбылася ў 1949 годзе менавіта тут. Невялікая колькасць беларусаў у сталіцы не дазволіла стварыць сваю арганізацыю, а асобныя сем'і, як спадарства Лявон і Эва Парэцкія, рэгулярна бралі ўдзел у нацыянальных мерапрыемствах, ладжаных у Сыдніі. Аналягічная сітуацыя склалася ў горадзе Ньюкасл у Новай Паўднёвой Валії, куды перабралася сям'я сведамага беларуса Уладзімера Русака. На адной з Сустрэчаў Беларусаў Аўстраліі (у 1989 годзе) было ўз্যнятае пытанне стварэння беларускай арганізацыі ў Ньюкасле, але рэальных вынікаў гэта ня мела.

Ад самога пачатку паваеннай хвалі беларускай іміграцыі ў Аўстралію частка нашых суайчыннікаў пасялілася ў Тасманіі. Так, першыя гады тут працаваў Уладзімер Акавіты, пазней актыўны дзяяч беларускай грамады ў Адэляйдзе. Верагодна, «крытычнай масы» беларусаў, неабходнай для стварэння ўласнай арганізацыі, усё ж у Тасманіі не назыбралася. Тым ня менш, у сыпісах ахвярадаўцаў на беларускія справы, што рэгулярна друкаваліся ў газэце «Беларус», магчыма знайсьці імёны нашых суайчыннікаў з Тасманіі, як, прыкладам, сям'я Мігаль⁸¹.

АГУЛЬНЫЯ ПРАЕКТЫ БЕЛАРУСАЎ У АЎСТРАЛІІ

Беларускія асяродкі ў Аўстраліі маюць значныя адрозненіні ў сваёй пяцідзесяцігадовай гісторыі. Яны розніцацца й лікам актыўных удзельнікаў, і прыярытэтнымі кірункамі дзейнасці. Аднак у кожным асяродку на пэўным этапе ягонай гісторыі

⁸¹ Раецкі М. Справа здача Беларускага радыёвага камітэту ў Пэрце, Заходняя Аўстралія // Беларус. 1989. № 357а.

ўзынікала моцнае памкненуне супрацы зь іншымі беларускімі цэнтрамі ў Аўстраліі. І тады нараджаліся своеасаблівия агульнааўстралійскія праекты.

Першымі спробамі аб'яднаньня намаганьняў беларусаў з розных штатаў Аўстраліі былі створаныя на пачатку 50-х гадоў арганізацыі. Так, Задзіночанье Беларускіх Вэтэранаў з Галоўным Кіраўніцтвам у Брысбэне, зарэгістраванае аўстралійскім ўрадам як беларуская арганізацыя, што мае права дзеянасці на тэрыторыі ўсёй краіны, за першыя два гады працы абвесьціла пра адкрыццё сваіх аддзелаў у Пэрце (студзень 1952 году) і Адэляйдзе (сакавік 1952 году). У красавіку 1953 году было абвешчана пра зьяўленыне яшчэ аднаго аддзелу Задзіночанья Беларускіх Вэтэранаў у Тайджэрэ (Новая Зэляндыя), што вымусіла арганізацыю зъмяніць назоў на Задзіночанье Беларускіх Вэтэранаў у Аўстраліі й Новай Зэляндыі. У 1955 годзе адчыніўся яшчэ аддзел у Мэльбурне з пададдзелам у мястэчку Джылёнг (блізу 100 км ад Мэльбурну). Такім чынам, арганізацыя на чале з Данатам Яцкевічам афіцыйна ахапіла сваёй дзеянасцю штаты Квінслэнд, Вікторыю, Паўднёвую й Заходнюю Аўстралію, а таксама Новую Зэляндыю⁸².

Аднак гэта разгалінаваная структура не праіснавала доўга. Магчымай прычынай нежыццяздолнасці арганізацыі можна назваць яе палітычную заангажаванасць. Задзіночанье Беларускіх Вэтэранаў ад самога пачатку было арганізацыяй прыхільнікам Рады БНР. Яно не супрацоўнічала ні з апалітычными у першы год свайго існаваньня Беларускім Аб'еднаньнем у Аўстраліі (Новая Паўднёвая Валія — Вікторыя), ні з БЦРаўцамі. Паказальная, што аддзел Задзіночанья Беларускіх Вэтэранаў у Сыднэі, дзе было найбольш беларусаў, так і ня быў арганізаваны. Відавочна, што й створаныя аддзелы не сабралі ў сваіх шэрагах значнай колькасць сяброў. Амаль ніяк не адзначаная ў крыніцах реальная дзеянасць суполкі ў Паўднёвой Аўстраліі. Хутка па ад'ездзе кіраўніка спыніла існаваньне сядзіба ў Брысбэне. Іншай істотнай прычынай зъянкненяня вэтэрранской структуры да канца 50-х гадоў былі непараразуменіні паміж Данатам Яцкевічам і лідэрам прыхільнікаў Рады БНР у Мэльбурне прафэсарам Міколам Ніканам, які стварыў альтэрнатыўную арганізацыю вайскоўцаў (таксама БНРаўскую) Згуртаваныне Беларускіх Камбатантаў. Гэта ня толькі разъяднала

⁸² [Яцкевіч Д.] Шесть ход на аustralijskaj ziamli // Луčnik. 1956. № 22. С. 3—4.

крывіцкіх вайскоўцаў, але й мела вынікам тое, што па пераезьдзе ў Мэльбурн Данат Яцкевіч стаў больш супрацоўнічаць з БЦРаўским Беларускім Вызвольным Фронтом. Апошняе, у сваю чаргу, выклікала незадавальненуе найбольш актыўнага аддзелу Задзіночанья Беларускіх Вэтэранаў у Пэрце.

Палітычная заангажаванасць прычынілася й да спынення дзеянасці іншай агульнааўстралійскай паводле задумы арганізацыі Беларускага Аб'еднанья ў Аўстраліі з галоўнай сядзібай у Сыднэі. Год існаваньня надпалаітычнага Беларускага Аб'еднанья ў Аўстраліі, што згуртаваў беларусаў Новай Паўднёвой Валіі й Вікторыі, скончыўся ператварэннем яго ў суполку прыхільнікаў БЦР. Ужо ў 1951 годзе ёсьць паведамленыні таксама пра аддзел Аб'еднанья ў Квінслэндзе пад кіраўніцтвам Анатоля Шкуткі⁸³, аднак пра шырэйшую дзеянасць яго звестак няма, а ўся арганізацыя здолела аб'яднаць толькі БЦРаўцаў Сыднэю й Мэльбурну. Каардынаваныя дзеяньні абедзівю суполак, якія, сярод іншага, агульнымі намаганьнямі падтрымлівалі выданыне Інфармацыйнага Бюлетэня «Новае Жыццё», працягваліся да пачатку 60-х гадоў, пакуль не паўстаў Беларускі Цэнтральны Камітэт у Вікторыі, што аб'яднаў грамадzkія высілкі палітычных апанэнтаў Мэльбурну. Ад таго часу, фактычна, Беларускае Аб'еднанье ў Аўстраліі засталося арганізацыяй, чия дзеянасць абмяжоўвалася Новай Паўднёвой Валіяй.

Альтэрнатыўны Каардынаторыны Камітэт Беларускіх Арганізацыяў у Аўстраліі, створаны прафэсарам Міколам Ніканам у 1952 годзе, аб'ядноўваў суполкі прыхільнікаў Рады БНР у Сыднэі й Мэльбурне. Як і Задзіночанье Беларускіх Вэтэранаў, і Беларускае Аб'еднанье ў Аўстраліі, Каардынаторыны Камітэт у якасці агульнааўстралійскай ініцыятывы праіснаваў нядоўга. Верагодна, галоўнай прычынай няўдачы ўсіх агульнааўстралійскіх аб'яднаньня беларусаў на працягу 50-х гадоў было тое, што сваёй палітычнай заангажаванасцю, спалучанай з імкненнем выступаць ад імя ўсіх беларусаў Аўстраліі, яны абмяжоўвалі магчымасць прыцягнуць да сябе досьць широкія колы беларускіх імігрантаў. Ідеалагічныя разыходжаныні ў гэты час сталі галоўнай перашкодай для ажыццяўлення супольных ініцыятываў і адначасова ў некалькіх штатах Аўстраліі, і ў межах аднаго беларускага цэнтра.

Больш удалай была ініцыятыва збораньня сродкаў на пабудову беларускай царквы ў Пэрце, запачаткованая архіяпіскапам

⁸³ Новае Жыццё. Інфармацыйны Бюлетэнь Беларускага Аб'еднаня ў Аўстраліі. 1951. № 8. С. 15.

Сяргеем. Яе ажыцьцяўленъне магчыма прасачыць паводле сьпісаў ахвярадаўцаў на старонках газэты «Бацькаўшчына» ў другой палове 50-х гадоў. Ахвяраваныні былі невялікія, але ўдзел у іх бралі беларусы Квінслэнду, Новай Паўднёвой Валі, Вікторы, Паўднёвой Аўстраліі і нават суайчыннікі з-за мяжы Аўстраліі. І хаяць галоўныя выдаткі на будынак пакрываліся сіламі двух дзесяткаў беларусаў Пэрту й ваколіцаў, але істотна, што жаданье дапамагчы ў дасягненіі канкрэтнай мэты аб'яднала намаганні суродзічаў з розных рэгіёнаў⁸⁴. Гэта быў, фактычна, працяг той дзейнасці ў кірунку сацыяльнай дапамогі, якою кожная арганізацыя займалася на пачатковым этапе свайго існавання, калі зьбіралі гроши на падтрымку суайчыннікаў, што засталіся ў Нямеччыне або на беларускую прэсу.

Ахвяры на пабудову царквы ў Пэрце былі, можна сказаць, першым менавіта аўстралійскім праектам такога кшталту. Ён паказаў магчымасць атрымання грашовай дапамогі ад беларусаў на грамадзкія значныя мясцовые праекты, нават нягледзячы на тое, што ў сьпісах ахвярадаўцаў амаль усе — прыхільнікі Рады БНР, для якіх неабходнасць парафіі БАПЦ была больш зразумелая. У далейшай гісторыі ўзаемадачыннення беларускіх асяродкаў у Аўстраліі праекты такога кшталту мелі працяг. Напрыклад, у 80—90-х гадах зьбіраліся сродкі дзеля забесьпячэння працы беларускага радыё ў Пэрце. Працягнулася й агульныя ініцыятывы ахвяравання ў справы суайчыннікаў за мяжамі Аўстраліі. Найбольш паказальна, што з часам гэтыя праекты сталі каардынавацца ўжо не праз неаўстралійскую эміграцыйную прэсу, а агульнымі намаганнямі арганізацыяў у краіне.

Рэальнія магчымасці для ажыцьцяўлення каардынацыі ўсіх беларускіх асяродкаў у Аўстраліі ўзыніклі ў 70-х гадах, калі галоўныя ўнутраныя супярэчнасці былі ўжо пераадоленыя і склаліся пэўныя традыцыі грамадзкага жыцця, якімі магчыма было падзяліцца з суайчыннікамі іншых штатаў. Акрамя таго, больш трывалым стаў матэрыяльны бок дзейнасці арганізацыяў і іх сяброў, што дазволіла наладжваць непасрэднія асабістыя контакты паміж беларусамі розных рэгіёнаў Аўстраліі. У 1976 годзе карэспандэнт з Аўстраліі заўважаў у сваёй зацемцы: «Расьцярушанасць Беларусаў у Аўстраліі на спрыяле агульному грамадзкаму жыццю. Але апошнім часам яно ажыўіла-

Першая Сустрэча Беларусаў Аўстраліі. 1977 год

ся, пачаліся сучасныя змены. Знаходзіцца больш і больш ахвотнікаў, што пачалі зь сем'ямі, за сотні міляў, наведваць сваіх «суседзяў». І так, мэльбурнцы ездзілі да сыднэйцаў і адэляйдаўцаў, сиднэйцы да мэльбурнцаў і адэляйдаўцаў, нам' далёкі Порт часамі наведвае Адэляйду, Мэльбурн ці Сыднэй»⁸⁵. Вынікам гэтых вандровак стала ідэя арганізацыі на ўзор Амерыкі Сустрэчаў Беларусаў Аўстраліі, дзе б суайчыннікі з розных рэгіёнаў краіны разам бавілі час, дзяліліся сваімі дасягненнямі, абмяркоўвалі агульныя праблемы.

Першая такая Сустрэча адбылася ў днях 31 сінегня 1976 — 3 студзеня 1977 году ў Мэльбурне. Яна сабрала каля сотні беларусаў і запачатковала традыцыю падобных мерапрыемстваў на наступныя два дзесяцігодзіндзі. У праграме былі сівяткаванне Новага году, канцэрты з удзелам мастацкіх калектываў розных гарадоў, маёўка ў ваколіцах Мэльбурну, набажэнства ў беларускай царкве, супольнае паседжанне дэлегатаў розных арганізацыяў, што распавядалі пра свае дасягненні. На Сустрэчы прысутнічаў у якасці замежнага госьця прафэсар Антон Адамовіч з Нью-Ёрку, для якога гэта была добрая магчымасць

⁸⁴ [Нікан М.] Папраўка // Божым Шляхам. № 5 (10). 1968. С. 15—16.

⁸⁵ [Б. а.] На Першую Сустрэчу Беларусаў Аўстраліі // Беларус. 1976. № 226—227.

даведацца пра жыцьцё аўстралійскіх беларусаў. Дэвізам мера-прыемства быў: «Шануйма нашую мінуўшчыну, працуіма для нашае нацыянальнае будучыні!»

Фактычна, на Сустрэчы адбывалася больш шчыльнае зна- ўмства беларусаў розных асяродкаў паміж сабою й з вынікамі дзеянасці іншых на працягу больш як 25-гадовага жыцьця ў Аўстраліі. Зразумелае было зьдзіўленыне некаторых узельні- каў, што слухалі своеасаблівія справаздачы грамадаў: «Ціка- вую справаздачу з дзеянасці Беларусаў Адэляйды злажсыў сп. М. Бурнос, рэгент беларускага хору. Свая собская царква, пры ёй вялікая заля, нядзельная школа для дзяячей, вельмі добры хор, розныя беларускія імпрэзы, спатканыні й інші. — гэта ўсё тое, чым могуць узапраўды ганарыца Беларусы Адэляйды. Ніхто не спадзяваўся, што беларускае жыцьцё ў Адэляйдзе гэткае актыўнае»⁸⁶.

Першая Сустрэча Беларусаў Аўстраліі была ператвораная ў сапрайднае нацыянальнае съвята, мастацкая частка якога расцягнулася на некалькі дзён. Яна паказала, што ў арганіза- цыяў ёсьць пэўныя набыткі ў галіне беларускай рэпрэзэнтацыі ў аўстралійскім грамадзстве. Сустрэча дапамагла наладзіць больш цесную сувязь з беларусамі з іншых краінаў, заклала аснову правядзення наступных падобных мерапрыемстваў і адлюстравала новы этап жыцьця нашых суайчыннікаў у Аў- стралії.

Супольнае абмеркаванье дасягненняў асяродкаў зноў вы- сунула на першы плян ідэю стварэння агульнай структуры для каардынацыі дзеянаńніяў суполак, у тым ліку й у арганізацыі па- добных Сустрэчаў, і ў прадстаўніцтве інтэрэсаў усіх беларусаў Аўстраліі. Так была закладзеная Фэдэральная Рада Беларускіх Арганізацыяў у Аўстраліі, у якую ўвайшлі сем асобаў на чале з Міхасём Зуем. Першым заданнем абранай арганізацыі было на працягу трох месяцаў вызначыць месца правядзення на- ступнай Сустрэчы⁸⁷.

Другая Сустрэча Беларусаў Аўстраліі адбылася 29 снежня 1977 — 2 студзеня 1978 году ў Сыднэі. Яе праграма нагадвала папярэднюю: таксама ўсё пачалося з прывітальнага паседжан- ня з канцэртам у Беларускім Культурна-Грамадzkім Клюбе, на наступны дзень адпачынак за горадам, потым дзень нарады

⁸⁶ А. К.-а. [Калодка А.] Першая Сустрэча Беларусаў Аўстраліі // Беларус. 1977. № 237.

⁸⁷ Таксама.

арганізацыяў, а ўвечары Навагодні баль, далей — набажэнства й вялікі разывітальны канцэрт. Запрошаным з ЗША госьцем стаў Гіпаліт Паланевіч. Найбольш важнай падзеяй стала структур- нае афармленне Фэдэральнай Рады. У яе шэрагі ўвайшлі прад- стаўнікі 11 арганізацыяў розных кірункаў: Беларускага Аб'еднання ў Новай Паўднёвой Валіі, Беларускага Цэнтральнага Камітэту ў Вікторыі, Беларускага Культурна-Грамадzkага Клю- бу ў Сыднэі, Беларускага Аб'еднання ў Аўстраліі, Беларускага Каапэратыву ў Вікторыі, парафіі БАПЦ у Адэляйдзе, Бела- рускага Рады ёвага Камітэту ў Сыднэі, Беларускага Жаночага Камітэту ў Вікторыі, Беларускага Аб'еднання ў Паўднёвой Аўстраліі, Беларускага Вызвольнага Фронту, Беларуска-Аўст- ралійскага Незалежнага Аб'еднання ў Новай Паўднёвой Валіі. Выканаўчы Камітэт Рады быў пераабраны ў складзе: Міхась Зуй — старшыня, Уладзімер Сідлярэвіч — намеснік старшыні й скарbnік, Міхась Лужынскі — сакратар. Адзначаны склад Камітэту з прычыны супярэчнасці паміж арганізацыямі не датрываў да наступнай Сустрэчы⁸⁸.

Трэцюю Сустрэчу Беларусаў Аўстраліі прымала Адэляйда ў днях 5—9 студзеня 1979 году. Месца правядзення, безумоў- на, наклала свой адбітак на зъмест мерапрыемстваў, хаця струк- турна праграма была падобная да папярэдніх. Праўда, Навагодні баль замяніла асаблівая адэляйдзкая Калядная куцця ды надзвычай разнастайная была мастацкая праграма з удзелам съпейных і танцавальных групаў і асобных выкананіц. Госыці гэтае Сустрэчы — Ванда Махнach і Раіса Станкевіч — зноў пры- ехалі з ЗША. Упершыню на такім мерапрыемстве прысутнічала дэлегат ад Заходній Аўстраліі Аляксандар Мароз-старэйшы. Паседжаныне Фэдэральнай Рады адлюстравала наяўныя ў ар- ганізацыі праблемы ўзаемадзеяньня паміж суполкамі. Так, зая- вы аб выхадзе з ФРБАА падалі Беларускае Аб'еднанне ў Аў- стралії (ягоны кіраунік Міхась Зуй сышоў з пасады старшыні Выканкаму Рады), Беларуска-Аўстралійскае Незалежнае Аб'ед- нанне ў Новай Паўднёвой Валіі, Беларускі Вызвольны Фронт і Беларускі Жаночы Камітэт у Вікторыі. Вусна аб такім жа на- меры паведамілі прадстаўнікі Беларускага Грамадzk-Культур- нога Клюбу ў Сыднэі й Беларускага Каапэратыву ў Мэльбурне. Верагодна, прычынай такога выхаду з шэрагаў арганізацыі сталі ўнутраныя непаразуменныя ў дачыненнях паміж кірауніцтвам

⁸⁸ Присутнія. [Каранеўская А.] Другая Сустрэча Беларусаў Аўст- ралії // Беларус. 1978. № 249.

суполак, а таксама розыніца поглядаў на задачы арганізацыі. Адзначым, што ад усіх згаданых арганізацыяў прадстаўнікамі на сустрэчы былі прыхільнікі БЦР.

Станоўчым чыннікам было ўступленыне ў шэраг ФРБАА Беларускага Аб'яднання ў Заходній Аўстраліі. У новы Выканаўчы Камітэт, што быў закліканы выпраўців наяўнае становішча, былі абраныя доктар Язэп Малецкі — старшыня, Янка Ролсан — заступнік старшыні, Міхась Лужынскі — сакратар і скарbnік, а таксама Аркадзь Качан, Кастусь Станкевіч і Аляксандар Мароз — у Рэзвізійную камісію⁸⁹. Крызіс агульной арганізацыі выявіўся яшчэ і ў тым, што ня быў дакладна вызначаны час наступнай Сустрэчы, якую меў прымаць Мэльбурн, бо пастанавілі, што зьбірацца кожны год арганізацыям задорага. Трэцяе спатканыне беларусаў скончыла пэўны цыкл гісторыі гэтых мерапрыемстваў — наступныя зноў па чарзе прымалі Мэльбурн, Сыднэй і Адэліяда. Стала зразумелым і тое, што дзейнасць агульнааўстралійскай арганізацыі можа ажыццяўляцца толькі на грунце кампрамісу, пошуку згоды паміж суполькамі дзеля агульной карысці.

Адзначаных мэтай удалося дасягнуць новаму Выканаўчаму Камітэту, што стала відавочна на Чацвертай Сустрэчы Беларусаў Аўстраліі, якая адбывалася 27—29 сінегня 1980 году ў Мэльбурні. Менавіта 27 сінегня быў прыняты Статут ФРБАА, падпісаны яе сябрамі — 13 арганізацыямі (да вернутых пасыля мінульых рознагалосісцяў далучылася ў якасці самастойнага сябра танцавальная група «Ляўоніха» пад кіраўніцтвам Міхася Бурноса (Адэліяда)). Усе ўдзельнікі выказаліся за больш шчыльную сувязь, супрацоўніцтва й узаемную пашану. Сярод іншага новаабраны старшыня Выканаўчага Камітэту Кастусь Станкевіч адзначыў, што кіраўніцтва ФРБАА «ня будзе ўмешвацца ў дзейнасць, крытыку або спрэчкі паасобных арганізацыяў, а прыкладзе ўсе намаганыні да ўзмацнення згоды, супрацоўніцтва й пашаны паміж арганізацыямі»⁹⁰. Съведкамі дасягнутай згоды паміж беларусамі сталі госьці з ЗША й Канады — будучы старшыня Рады БНР доктар Язэп Сажыч і пісьменнік Кастусь Акула.

Традыцыя агульных Сустрэчаў працягнулася далей, але цяпер яны адбываліся раз на два гады. У часе 29 сінегня 1982 —

⁸⁹ Присутная. [Каранеўская А.] Трэцяя Сустрэча Беларусаў Аўстраліі // Беларус. 1979. № 262.

⁹⁰ Станкевіч К. Вялікі крок у добрым кірунку // Беларус. 1981. № 286.

2 студзеня 1983 году ў Сыднэі каля 180 асобаў сабраліся на Пятую Сустрэчу, прысьвечаную 100-м угодкам нараджэння Янкі Купалы й Якуба Коласа. Былі новыя госьці: айцец Аляксандар Надсан з Ангельшчыны й былы сыднэйскі беларус Уладзімер Бакуновіч з ЗША. У адрозненьне ад мінульых Сустрэчаў, не было агульнага беларускага набажэнства, на што накладла адбітак спэцыфіка рэлігійнага жыцця беларусаў у Сыднэі. Іншай прычынай для смутку стала съмерць за некалькі тыдняў да Сустрэчы аднаго з найбольш актыўных дзеячоў беларускай грамады ў Сыднэі, старшыні Радыёвага Камітэту Аркадзя Качана.

Праведзенае на Пятай Сустрэчы паседжаныне Фэдэральнай Рады абрала старшынём Выканаўчага Камітэту Міхася Шэку з Мэльбурну⁹¹. Новае кіраўніцтва запачатковала выданыне Інфармацыйнага Бюлетэня ФРБАА як друкаванага органу супольнай арганізацыі беларусаў.

Шостая Сустрэча Беларусаў у Аўстраліі, што адбылася ў Адэліядзе 5—9 студзеня 1985 году, была прысьвечаная тэме «Беларуская гістарычнае спадчына» й скончыла другі цыкл гісторыі супольных мерапрыемстваў з новымі здабыткамі й стратамі. У перадапошні дзень Сустрэчы памёр адзін з лідэраў беларускай грамады Адэліяды Парфіры Трысмакоў, што, безумоўна, накладла адбітак на сканчэнне імпрэзы.

Не было на Шостай Сустрэчы дэлегата ад Беларуска-Аўстралійскага Незалежнага Аб'яднання ў Новай Паўднёвой Валіі, а сама арганізацыя больш на згадваецца ў сьпісе сяброву ФРБАА. Затое стаў выдавацца свой часопіс, трэй нумары

Шостая Сустрэча Беларусаў Аўстралії.
1985 год

⁹¹ Калодка А. Пятая Сустрэча Беларусаў Аўстраліі // Беларус. 1983. № 308—309.

якога выйшлі за два гады паміж Сустрэчамі. На новага старшыню Выканайчага Камітэту Рады быў абраны Аўгэн Груша, які застаецца на гэтай пасадзе й на пачатку ХХІ стагодзьдзя⁹².

Наступныя тры Сустрэчы зноў адбываліся штодвагады. Новай звязай стала запрашэнне на беларускія мерапрыемствы афіцыйных прадстаўнікоў аўстралійскіх урадавых арганізацыяў. На Дзянятай Сустрэчы звязваліся тры госьці з Беларусі⁹³. Разам з тым, праз некалькі гадоў ад пачатку выходу спыніў існаваны Інфармацыйны Бюлетэн ФРБАА. У той жа час да супольных праектаў беларускіх арганізацыяў дадалося зборанне сродкаў у адміслова створаны Чарнобыльскі фонд дапамогі ахвярам катастроfy. Ад імя Рады цяпер рабіліся дабрачынныя ўніткі на патрэбы беларусаў за межамі Аўстраліі, напрыклад, музей у Гайнайцы (Падляськае ваяводзтва, Польша). ФРБАА ўзяла на сябе юансонную сувязь з беларускімі арганізацыямі ў розных краінах, паствуправа акумуляваўшы ў сабе реальную рэпрэзэнтацыю беларусаў на юонкі⁹⁴.

Ад студзеня 1993 году, калі дэлегаты беларускіх асяродкаў Аўстраліі спаткаліся ў дзясяты раз, мерапрыемствы больш не называліся Сустрэчамі, а ператварыліся ў З'езды Выканайчага Камітэтu ФРБАА⁹⁵. У гэтыммагчыма ўбачыць праявы таго крызісу, які ахапіў большасць асяродкаў у 90-х гадах. Рэальнага магчымасці асобных арганізацыяў сталі прыкметна зъмяншыцца, адначасова (а магчыма менавіта ў сувязі з гэтым) каардынацыйная дзейнасць Рады зрабілася на пэўны пэрыяд больш эфектыўнай. Такім чынам, яна стала тым неабходным элемэнтам, які здолеў аўтадаць намаганыні беларускіх арганізацыяў розных рэгіёнаў і стварыць падставы структурнага адзінства беларускай дыяспары ў Аўстраліі.

⁹² 6-я Сустрэча Беларусаў Аўстраліі 5.1.85—9.1.85. Адэляйда // Бурнос М. а., Кавалеўскі В. Беларуская эміграцыя ў Паўднёвой Аўстраліі. Адэляйда, 2003. С. 102—105.

⁹³ Акавіты Ул. 9-я Сустрэча Беларусаў Аўстраліі ў Адэляйдзе, 6—10.I.1991 // Беларус. 1991. № 378.

⁹⁴ Бурнос М. а., Кавалеўскі В. Беларуская эміграцыя ў Паўднёвой Аўстраліі... С. 32—34.

⁹⁵ Дуброўскі П. [Гуз П.] З'езд Беларускіх Арганізацыяў // Беларус. 1993. № 399.

БЕЛАРУСКІ ДРУК У АЎСТРАЛІІ

Імпульс да выдавецкай дзейнасці быў атрыманы беларусамі яшчэ ў лягерах Ды-Пі ў Нямеччыне, дзе друкаваная працукція выходзіла дзясяткамі назоваў. Нядзіўна, што ўжо самыя першыя арганізацыі беларусаў у Аўстраліі адным з галоўных кірункаў сваёй актыўнасці вызначалі стварэнне ўласных пэрыёдышаў і выданье рознага кшталту друкаў. Гэта дапамагала больш эфектыўна пашыраць інфармацыю пра беларусаў у аўстралійскім грамадстве, а таксама ствараць уласную інфармацыйную прастору для раскіданых па краіне суайчыннікаў.

Пэрыядычныя выданыні

Звесткі пра ўласныя беларускія пэрыёдышы ў Аўстраліі сустракаюцца ўжо ад 1950 году. Найбольш працяглы выдавецкі праект першага дзесяцігодзьдзя — Інфармацыйны Бюлетэн Беларускага Аб'еднання ў Аўстраліі «Новае Жыцьцё», які зь перапынкамі выдаваўся ў 1950—1960 гадах. Пачынаўся пэрыёд, часопісам адной надпартыйнай арганізацыі пад рэдакцыяй Уладзімера Клуніцкага, які згадваў: «Беларускае Аб'еднанне ў Аўстраліі спачатку свайго існавання выдавала свой орган у форме бюлетэні пад назвам «Новае Жыцьцё». Першы нумар «Новае Жыцьця» з'явіўся на дзень залажэння арганізацыі ў Сыдні ў сінтакавання 25 сакавіка 1950 году. Галоўная мэта часапіса была: інфармаваць Беларусаў у Аўстраліі аб падзеях на гэтым кантынэнце, а таксама аб жыцьці Беларусаў усіх краінах, аб падзеях у міжнародным жыцьці. Адначасова бюлетэн з'явіўся лучнікам паміж Беларусамі на вялікай прасторы Аўстраліі. Бюлетэн рэдагавала Рэдкалегія. Нягледзячы на супрацоўніцтва ў ім людзей з роўнымі пераканаўніямі, часапіс з'явіўся аналітычным, беспартыйным. Спачатку часапіс выходзіць штотысячна. Аднак стробы скілення часапіса да той ці іншай групы не спыняліся, аднак Рэдкалегія не дапусціла да палітычна-груповай грызуні на бачынах часапіса. Праўда, гэтакі характар часапіса быў некаторымі недалюбліваны, нават ягоны аўтарытэт быў пададраны. Нягледзячы на гэта, усё ж асноўныя масы беларусаў у Аўстраліі былі ім задаволены, не зважаючы на ягоны сціплы выгляд і друкаваны на рататары. Тыраж ягоны сягаў звыш 200 экзэмпляраў. I, гледзячы на гэта, радавалася сэрца, што грамадска-нацыянальная праца разъвівалася, вынікі былі доб-

рыя, а цяжкасці, якія спатыкаліся пры першых кроках, былі пераможсаныя і прыносілі зараз нейкую асалоду»⁹⁶.

Надпартыйны бюлетэнь пратрымаўся 7 нумароў, а пасъля афармлення арганізацыйнага падзелу на пачатку 1951 году ён пераўтварыўся ў два асобныя выданыні: БЦРаўскае (Мэльбурн—Сыднэй) як орган Беларускага Аб'еднання ў Аўстраліі й БНРаўскае (Сыднэй) як орган Беларускага Аб'еднання ў Новай Паўднёвай Валіі. Рэдагаваў Інфармацыйны Бюлетэнь Беларусаў у Аўстраліі «Новае Жыццё» (крыўіцкі) у 1951 годзе Аляксандар Смаль, а пазней Міхась Лужынскі разам з Уладзімерам Бакуновічам. Калі апошні ў 1953 годзе выехаў з Аўстраліі ў Лювэн (Бельгія), часопіс заняпаў⁹⁷.

Сярод аўтараў БЦРаўскага «Новага Жыцця», Інфармацыйнага Бюлетэня Беларускага Аб'еднання ў Аўстраліі, што ад лістапада 1951 году таксама выходзіў як працяг сямі папярэдніх нумароў пэрыёдка Клуніцкага, былі Сыцяпан Шнэк, Сяргей Розмысл, Адам Жураўлевіч. На старонках «Новага Жыцця» зъмяшчаліся артыкулы агульнага хараўтару на гістарычныя ці рэлігійныя тэмы, камэнтары да матэрыялаў у іншых эміграцыйных выданынях, навіны з жыцця беларусаў у ЗША, Вялікай Брытаніі, Канадзе й найбольш навіны Аўстраліі й дзейнасці нацыянальных арганізацый. Сярод цікавых матэрыялаў часопіса варта адзначыць рэгулярныя нарысы пра асаблівасці географіі асобных штатаў краіны.

Выданыне друкавалася зь перапынкамі й у розных месцах. Так, хутка пасъля падзелу Беларускага Аб'еднання ў Аўстраліі рэдакцыя пераехала ў Мэльбурн. Пра абставіны друкаваныня чытаў часопіса пісаў Павал Гуз:

«Першы нумар часопіса «Новае Жыццё» быў выдадзены Беларускім Аб'еднаннем у Сыднэі, як там быў старшынём Уладзімер Клуніцкі, і атрымалася так, што штосьці не пайшло, стаў разлад. Міхасю Зую й Сыцяпану Шнеку была прыслана з ЗША ад Мікалая Шчорса пішучая машынка з кірылічным шыфтом, і калі Шнэк пераяжджаў з Сыднэю ў Мэльбурн да свае сям'і, то прывёз з сабою ўсю рэдакцыю, машынку, рататар і паперу. На сходзе ў нас мы пастанавілі працягнуць выданыне й разъмеркаваць функцыі. Але калі мы праз два тыдні (я, брат Аляксандар і Валодзя Карп) паехалі даадому да Сыця-

⁹⁶ Клуніцкі Ул. Першыя крокі... С. 9.

⁹⁷ Міхась Лужынскі. Інтэрвю...

пана Шнека, даведаліся, што ён застрэліўся. Празь некаторы час мы забралі ўсе прычындалы, як машынку, рататар, паперу, матрыцы да нас, але во бяда — ніхто ня мае нікага паняцця, што з тым рабіць. Але пастанавілі, што Адам Жураўлевіч, як настаўнік, будзе адказным за выданыне, а Валодзя Камароўскі ўмеў пісаць на машынцы, і так пайшла справа.

Я з братам колькі папасаваў адзеняня, бо чарнілы былі едкія й мы ня ведалі, як з усім абыходзіцца. Але выданыне наладзілася й рассыпалася па ўсіх кутках сьвету, дзе былі беларусы. Праз год у Сэнт-Албансе паўсталі вялікая беларуская калёнія, і ўсё было перададзена туды. Адам Жураўлевіч як быў завуч рабіў карэктuru, падбор матэрываў як што, то кляпаў хоць адным пальцам, але справа ўша. Пасъля датчыліся трох Уладзімер Сідлярэвіч, Міхась Шэка, Віктар Гладкі ды пайшли праца на добрая вынікі. [...]

Праз нейкі час на паседжаньні Беларускага Аб'еднання было вырашана перадаць ўсё зноў у Сыднэй, адразу ж прыступіў Міхась Зуй і Але́сь Але́хнік і забралі ўсё»⁹⁸.

На апошнім этапе, ад 1957 да 1960 году, выданынем БЦРаўскага варыянту часопіса займаўся Але́сь Але́хнік. Падтрымліваць пэрыядычнасць і якасць пэрыёдыка было надзвычай складана. «Спачатку кожны казаў, маўляў, я напішу артыкул, — успамінаў Але́сь Але́хнік. — Аднак, як правіла, гэтых «артыкулаў» я не атрымоўваў і пісаць іх мне даводзілася самому, шмат артыкулаў я перакладаў з ангельскай, набіваў на матрыцы, а затым ўсё гэта друкаваў на рататары. Часта, калі мой бацька выходзіў ужо на працу, я ўсё яичэ круціў корбу рататара, каб закончыць сваю выдавецкую працу, якая стаўлася для мене вялікім дадатковым цяжарам. Праз год існаваныя часопіса (адноўленага ў 1956—1957 годзе ў Сыднэі. — Н.Г.) я прасіў сп. Міхася Зуя, каб ён зарганізаваў рэгулярнае пісаныне артыкулаў, а як не — я буду змушаны перастаць выдаваць часопіс. Аднак артыкулаў мне ніхто не пісаў, і так зь цягам часу я змушаны быў спыніць выхад часопіса «Новае Жыццё», бо ніякае дапамогі не было, а іншыя важныя справы патрабавалі ўсяго майго часу ды ўвагі»⁹⁹. Апошні нумар часопіса выйшаў у 1960 годзе.

Першы рэдактар «Новага Жыцця» Уладзімер Клуніцкі пасъля падзелу ў Сыднэі стварыў яшчэ й асобную групоўку «неза-

⁹⁸ Ліст Паўла Гуза за 5.04.2003 г. у прыватным архіве аўтаркі.

⁹⁹ Але́хнік А. Пад бел-чырвона-белым... С. 114.

лежнікаў», што трymала шчыльныя сувязі з Сяргеем Хмарам у Таронта, і ў 1955 годзе стаў выдаваць Бюлетэнь Беларускага Народнае Грамады ў Аўстралі «Да Перамогі». Аднак гэты выдавецкі праект быў менш пасыпаховы за папярэдні: ведамыя толькі два нумары часопіса, што пабачылі съвет цягам году, і далейшы ягоны лёс няведамы¹⁰⁰.

Яшчэ адным выданьнем перыяду афармленыя беларускіх арганізацыяў быў часопіс «Луčník», орган Задзіночаныя Беларускіх Вэтэранаў у Аўстралі й Новай Зэляндыі, які рэгулярна выходзіў у 1952—1958 гадах. Галоўны аўтар і выдавец яго — Данат Яцкевіч. Праз адсутнасць кірылічнай друкаркі часопіс выходзіў лацінкай. Зъмест выданьня складалі паведамленыні з жыцця беларускай эміграцыі, Рады БНР і дзейнасці Задзіночаныя Беларускіх Вэтэранаў і ягоных аддзелаў. Публіковаліся невялікія літаратурныя творы пераважна аўтарства самога выдаўца (кшталту апавяданья «Сын нацдэма»), а таксама папулярныя нарысы з гісторыі і актуальных проблемаў сучаснасці (прыкладам, «Турэччына — надзеіны саюзынік»)¹⁰¹.

Напачатку часопіс выходзіў штомесяц, потым (ад сакавіка 1953 году) — раз на два месяцы і радзей. Большасць з 22 нумароў часопіса выйшла ў Брысбене, аднак зь пераездам галоўнага рэдактара ў Мэльбурн у 1956 годзе туды ж было перанесена і само выданье, дзе хутка й спыніла існаванье.

У 50-х гадах Мэльбурн быў своеасаблівым цэнтрам беларускай выдавецкай дзейнасці. Акрамя згаданага вышэй «Новага Жыцця», у 1953 годзе тут пачаў друкавацца гумарыстычны часопіс «Ёрш» пад рэдакцыяй Уладзімера Шнэка. Ён меў агрэсіўны БЦРаўскі характар і зъмяшчаў байкі й карыкатуры на актуальнаяя тэмы, найперш справакаваныя падзелам у беларускім руху й накіраваныя супраць прыхільнікаў Рады БНР. З 12 нумароў «Ёрша» апошняя чатыры сталі часткай часопіса «На Варце», які выходзіў таксама ў Мэльбурне ў 1955—1956 гадах і быў інфармацыйным органам Беларускага Вызвольнага Руху (ад № 3 — Беларускага Вызвольнага Фронту). Выдаваў «На Варце» таксама Ўладзімер Шнэк. Часопіс выходзіў раз на квартал, ведамыя толькі чатыры ягоныя нумары¹⁰².

¹⁰⁰ Belarusian Publishing In The West: A Bibliography. Periodicals / Compiled by Vitaut Kipel and Zora Kipel. New York: Ross Publishing Inc., 2004. P. 40.

¹⁰¹ Lučník. 1956. № 22.

¹⁰² Belarusian Publishing In The West: A Bibliography. Periodicals... P. 73.

Яшчэ адным выданьнем ад імя арганізацыі ў Мэльбурне стаў «Інфармацыйны Бюлетэнь Камітэту Набыцця Беларускага Дому ў Вікторыі», заснаванага ў 1958 годзе Данатам Яцкевічам. Ведамы адзін нумар гэтага бюлетэня без пазначэння даты ягонага выданья. Але найбольш верагодна, што ён выйшаў хутка па заснаваныні Камітэту. Тут зъмешчаны статут арганізацыі, інфармацыя пра абставіны яе дзейнасці, а таксама абвешчаны конкурс праектаў будучага Беларускага Дому¹⁰³. Наступны лёс выданья няведамы.

У 1957 годзе быў выдадзены першы ў Аўстраліі беларускі рэлігійны перыёднік — місянэрскі лісток «Вернік», які пабачыў съвет у Брысбене як орган Праваслаўнага Брацтва Свято-Георгія Юрыя. Выдавец — архімандрит Мадэст. «Вернік» адразу ніваўся адно рэлігійным зъместам, не зъмяшчаў нікакай съвецкай інфармацыі ці беларускай хронікі¹⁰⁴. Удалося знайсці толькі адзін нумар гэтага выданья, але цалкам магчыма, што яно й не праіснавала доўга, бо архімандрит Мадэст у tym жа годзе пераехаў з Брысбену ў Мэльбурн і ад 1961 году распачаў там друк іншага рэлігійнага перыёдніка «Наша Царква». Апошні, абвешчаны як «Рэлігійна-Грамадзкі Часопіс Праваслаўных Беларусаў у Аўстраліі», быў выданьнем епархіяльнай управы БАПЦ. Пабачылі съвет толькі два нумары «Нашай Царквы»¹⁰⁵. Спыненне выхаду часопіса было звязана з адыходам архімандрыта Мадэста ад БАПЦ. У створанай съявтаром падрафії Святой Эўфрасініі Полацкай у юрысдыкцыі Сусветнага Патрыярхата ў 1964 году было распачатое выданье іншага рэлігійнага перыёдніка «Праваслаўным Шляхам».

Часопіс «Праваслаўным Шляхам» можна лічыць пэўным дасягненнем беларускага рэлігійнага (і ня толькі) друку ў Аўстраліі. Даволі якасны паводле афармленыя, ён адзначаўся разнастайнасцю й высокім узроўнем зъместу. Галоўныя задачы сваёй дзейнасці рэдакцыя абвесціла ў першым нумары:

«Камітэт Беларускай Праваслаўнай Царквы ў Аўстраліi, выпускаючы ў съвет першы нумар часопіса «Праваслаўным Шляхам», мэтай сваёй ставіць:

¹⁰³ Бюлетэнь пераходзіваецца ў архіве ЗБС «Бацькаўшчына».

¹⁰⁴ Адзіны нумар выданьня пераходзіваецца ў архіве ЗБС «Бацькаўшчына».

¹⁰⁵ Belarusian Publishing In The West: A Bibliography. Periodicals... P. 76.

Першую частку часопіса прысьвяціць паглыбленьню веды Святога Праваслаўя сярод дарослых.

Другой часткай у часопісе будзе балонка, на якой у Беларускай і Ангельскай мовах будзе выкладацца навучанье Праваслаўнай Веры для Беларускай моладзі школьнага веку.

Трэцяя частка часопіса будзе прысьвечана гісторыі Краю і справам сучасна-грамадzkім, павязаным з Праваслаўнай Рэлігіяй.

Часопіс будзе выходзіць тройчы на год: на Вялікдзень, на Спаса і на Каляды.

Царкоўны Камітэт мае надзею, што часопіс «Праваслаўным Шляхам», як карыснае Праваслаўнае выданье, знайдзеца ў кожнай Беларускай Праваслаўнай сям’і»¹⁰⁶.

Часопісу ўдалося рэалізаваць паставленыя мэты: ён выходзіў да 1970 году з вызначанай пэрыядычнасцю й абавязкова трymаўся абвешчанай структуры зъместу. На ягоных старонках друкаваліся сур’ёзныя артыкулы (часткова перадрукі зь іншых выданняў), прысьвечаныя розным тэалагічным проблемам, выкладаліся асновы праваслаўя для дзяцей у выглядзе дзвюхмоўнага катэхізісу, зъмяшчаліся матэрыялы з гісторыі праваслаўных святыняў Беларусі, а таксама зацемкі аб падзеях жыцця праваслаўнай царквы ў 60-х гадах. Сталымі аўтарамі часопіса, акрамя архімандрита Мадэста, сталі таксама сябры царкоўнага камітэту Сяргей Розмысл і Уладзімер Сідлярэвіч. Калядны нумар (№ 19) 1970 году — апошні ведамы нумар часопіса¹⁰⁷, спыненне якога было, верагодна, звязанае з хваробаю архімандрита Мадэста, што памёр у лютым 1971 году.

Яшчэ адно пэрыядычнае выданье, запачаткованае архімандритам Мадэстам у 1960 годзе, — штогадовы «Беларускі Праваслаўны Каляндар», што належалі парадіяльны радзе БАПЦ. У адрозненінне ад часопіса «Наша Царква», які спыніў існаванье пасля выходу архімандрыта Мадэста з БАПЦ, каляндар працягваў друкавацца іншым настаяцелем парадії Трох Віленскіх Пакутнікаў у Мэльбурне айцом Аляксандрам (Кулакоўскім) і датрываў да сярэдзіны 90-х гадоў¹⁰⁸. Такім чынам, эты пэрыёдык, што мусіў забясьпечваць найперш патрэбы ў

¹⁰⁶ [Б. а.] Ад выдавецства // Праваслаўным Шляхам. 1964. № 1.

¹⁰⁷ Найбольш поўная калекцыя часопіса «Праваслаўным Шляхам» перахоўваецца ў БДАМЛіМ.

¹⁰⁸ Belarusian Publishing In The West: A Bibliography. Periodicals... P. 20.

рэлігійных ведах прыхаджанаў, стаў самым працяглым выдаўецкім праектам беларусаў у Аўстраліі.

У 1983 годзе з ініцыятывы Міхася Шэкі пабачыў съвет першы нумар «Інфармацыйнага Бюлетэня ФРБАА». Праца над часопісам, які першыя два гады выходзіў колькі разоў на год, а потым радзей, патрабавала матэрыяльных і інтэлектуальных выдаткаў. І першыя, і апошнія выклікалі пэўную праблемы ад самога заснаванья бюлетэня. У выніку, часопіс выдаваўся старым рататарным спосабам, а рознакаляровая вокладка праз некалькі нумароў была замененая на аднакаляровую. Сам зъмест бюлетэня вызначаўся структурнай і канцептуальнай няпэўнасцю. Часопіс задумваўся як шырокое інфармацыйнае выданье для ўсіх беларусаў Аўстраліі. Тут друкаваліся матэрыялы ў беларускай і ангельскай мовах, і бальшыня тэкстаў датычыла дзейнасці самой Фэдэральнай Рады, а таксама беларускіх арганізацый, якія ў яе ўваходзілі. Часам перадрукоўваліся прамовы беларускіх дзеячоў на розных мерапрыемствах, справаўдзачы адказных пасадоўцаў. Зъмяшчаў часопіс і літаратурныя замалёўкі Кастуся Чабатара й вершы Янкі Ролсана. Пераважна ж «Інфармацыйны Бюлетэнь ФРБАА» складаўся зь перадрукай беларускіх эміграцыйных пэрыёдышкаў.

Сярод найболыш цікавых матэрыялаў розных нумароў бюлетэня можна вылучыць перадрук (англамоўны) інтэрвю з кіраўніком Аддзялення славянскіх моваў Монаскага ўніверситету ў Мэльбурні прафэсарам Юрыем Марванам, які курыраваў арганізаваную ў 1986 годзе выставу беларускай літаратуры¹⁰⁹, і апрашаваны тым жа прафэсарам суправаджальны тэкст для выставы (таксама англамоўны), які зъмяшчаў звесткі пра Беларусь, яе гісторыю, мову й культуру¹¹⁰. Адзначаныя тексты каштоўныя съведчаннем пра пэўную цікавасць уласна аўстралійскіх навуковых колаў да беларусаў і іх культурнае спадчыны.

Неарыгінальны зъмест і невысокая тэхнічнае якасць выданья поруч з досьць вялікім сабекоштам хутка выклікалі праблемы зь ягоным распаўсюдам. У другой палове 80-х гадоў у адным з сваіх лістоў да Аўгена Грушы й Уладзімера Сідлярэвіча кіраўнік Беларускага Аб'яднання ў Паўднёвой Аўстраліі

¹⁰⁹ Інфармацыйны Бюлетэнь Фэдэральнай Рады Беларускіх Арганізацый ў Аўстраліі. 1987. № 6. С. 40—43.

¹¹⁰ Інфармацыйны Бюлетэнь Фэдэральнай Рады Беларускіх Арганізацый ў Аўстраліі. 1987. № 5. С. 9—15.

пісаў: «...цану Бюлетэнія трэба зъменишыць як толькі магчыма... астатні Бюлетэнь, што выдаваў сп. Шэка, каштаваў §3 і мы не маглі яго рэалізаваць... нам не патрэбна бліжчата вокладка... калі цана будзе да 2-х далёраў, то возьмем 12—15 экзэмпляраў...»¹¹¹ У выніку ўсіх адзначаных проблемаў выданье бюлетэнія спынілася пасля выходу № 8 у 1989 годзе.

У 2001 годзе ў Адэляйдзе было закладзенае выданье «Інфармацыйнага Ліста БАПА», які разглядаўся як пераважна ўнутраны пэрыёдкі арганізацыі, засяроджаны найперш на яе пабежных справах, аднак зъмяшчаў ён і агульныя матэрыялы, звязаныя з актуальнімі проблемамі й падзеямі беларускай гісторыі. Па выходзе 7 нумараў (у 2004 годзе) выдавец «Ліста» Віктар Кавалеўскі вырашыў замяніць яго адноўленым пасыля трывіцца гадавага перапынку часопісам «Новае Жыццё», фармат якога даваў большыя магчымасці для публікацыі грунтоўных матэрыялаў¹¹².

Аўстралійская беларуская пэрыядычныя выданыні пераважна мелі аднолькавыя проблемы, сярод якіх адна з найважнейшых — нястача грашовых сродкаў, якая вызначала невялікія тэхнічныя магчымасці выдаўцоў (пэрыёдкі друкаваліся часцей чатырохразовым чынам і невялікім накладам). Другім чынныкам быў таксама нязначны лік гуманітарнай інтэлігенцыі, што ўзяла б на сябе забесьпячэнне разнастайнага якаснага зъместу артыкулаў. На лёс часопісаў і бюлетэняў уплывала, а адначасова ёй была вынікам вышэй адзначаных проблемаў, і параданальная невялікая колькасць спажыўцоў беларускіх выданьняў у Аўстраліі.

Аб'ядноўвае аўстралійская пэрыёдкі й тое, што яны звычайна трymаліся на дзейнасці аднаго чалавека-выдаўца (радзей дзвюю-трох асобаў) і таму вельмі моцна залежалі ад прыватных жыццёвых абставін. Аднак гэта, верагодна, агульная проблема бальшыні беларускіх выданьняў на эміграцыі.

Асобныя выданыні

Гісторыя выданьня ў Аўстраліі беларускіх кніг, брашураў, паштовак, улётак і г.д. яскрава адлюстроўвае працэс афармлењня і разьвіцця нацыянальных асяродкаў. Таксама як і ў вы-

¹¹¹ Цыт. паводле: Бурнос М. а., Кавалеўскі В. Беларуская эміграцыя ў Паўднёвой Аўстраліі... С. 39—40.

¹¹² Кавалеўскі В. Паведамленыне // Новае Жыццё. 2004. № 2. С. 50.

падку пэрыёдкі, у друку паасобных выданьняў можна прасачыць пэўныя кірункі разьвіцця цэнтраў і пэрыяды іх дзейнасці. Так, першым буйным беларускім выдавецкім цэнтрам быў Брысбэн, дзе акрамя часопіса «Луčnik» ад 1953 году на ўласным абсталяванні Задзіночаныя Беларускіх Вэтэранаў друкаваліся сэрыі паштовак, святочных (Калядных і Велікодных), а таксама з выявамі гістарычных асобаў і праваслаўных святыняў. Тамсама быў выдрукаваны насыщены Беларускі Каляндар на 1954 год¹¹³.

Відавочна, што выдавецкая дзейнасць вэтэранаў была звязана зь імем заснавальніка арганізацыі Даната Яцкевіча, а таму зь ягоным пераездам у Мэльбурн туды ж перабіраецца й кнігадрукаваныне. У 1957—1959 гадах на новым месцы пад шыльдай Задзіночаныя Беларускіх Вэтэранаў выходзяць творы Даната Баяна (псэўданім Даната Яцкевіча): «Святыя вечар: Каляндная гульня для дзяцей» (1967), «Цяжкія дні: П'еса» (1957), «Падарунак: Каляндная п'еса для дзяцей» (1958), «Бязсонны Менск» (1958), «Цыганскае шчасце» (1959)¹¹⁴. Выданыні на 6—8 старонках, верагодна, найперш аблугоўвалі патрэбы мясцовага беларускага асяродзьдзя. Акрамя таго, бальшыня п'есаў былі ўключаны ў рэпрэтуар мэльбурнскага драматычнага гуртку й ставіліся на святочных мерапрыемствах.

Адначасова з выдавецтвам Задзіночаныя Беларускіх Вэтэранаў у Мэльбурні распачало сваю дзейнасць выдавецтва БВФ «На Варце», заснавальнікам якога быў Уладзімер Шнэк. У 1958 годзе ён уласным коштам выдаў пазму Лявона Случаніна «Рагнеда», якой была заснаваная сэрыя «Бібліятэчка БВФ». Працягам яе стала выдрукаваная ў 1960 годзе гістарычная аповесьць самога Уладзімера Шнэка «Драбы». Наступная кніга выйшла праз 24 гады — альбом «Беларуская Краёвая Абарона: Уніформа і адзнакі (1944—1984)», складзены таксама аўтарам папярэдній кнігі. У пачатку 90-х гадоў, зноў у выдавецтве «На Варце», пачынаючы регулярна выходзіць кнігі Уладзімера Шнэка (Случанскага) «Аброк Кіеву. Сказ аб Рацібору, тысяцкім з Іскрасыценнем» (1991), «Браччына. Сказ аб падарожніках Георгію і Саўку і аб слайным гаспадару Полацкім князю Расціславу» (1991), «Беларуская Краёвая Абарона» (1991), «Другі Ўсебеларускі Кангрэс» (1991), «Слуцкае паўстаннне 1920 году» (1992).

¹¹³ [Яцкевіч Д.] Šešć hod na australijskaj ziamli // Lučnik. 1956. № 22. S. 3—4.

¹¹⁴ Беларускі і беларусаведны друк на Захадзе: Асобныя выданыні...

Тры апошнія ўяўлялі сабой рэфэраты выступаў аўтара на сьвяткаваньнях¹¹⁵.

На пачатку 60-х гадоў, таксама ў Мельбурне, архімандрыт Мадэст распачаў друк рэлігійных выданьняў. Адны з іх датычылі гісторыі беларускага праваслаўя (як, прыкладам, «Даведкі з гісторыі аўтакефаліі Беларускай Праваслаўнай Царквы» (1960), іншыя былі публікацыямі кананічных тэкстаў (як «Новы Запавет. Закон Божы» (1960) ці «Стары Запавет. Закон Божы» (1960)). У tym жа годзе пабачыў съвет апрацаваны Мадэстам «Кацехізіс, або навука веры», выдадзены сродкамі прыхаджанай Дзымітрыя Кажуры, Васіля Ціхановіча й самога съвтара. У наступныя гады беларускія рэлігійныя друкі ў Аўстраліі вызначаліся меншай маштабнасцю публікацыяў. Пераважна гэта былі прамовы, адозвы, пастановы, звязаныя з пэўнымі падзеямі ў жыцці праваслаўнай царквы ў Аўстраліі ці за яе межамі. Толькі ў 1989 годзе ў перакладзе Міхася Шэкі й ягоным коштам быў выдадзены больш грунтоўны «Катехізіс праваслаўнай царквы. II. Аполёгэтыка»¹¹⁶.

Асобнае месца ў беларускім друку Аўстраліі займае выдавецкая дзейнасць Янкі Ролсаны й асяродку ў Адэляйдзе. Ад пачатку 60-х гадоў тут пабачылі съвет некалькі паэтычных твораў Ролсаны, у tym ліку й напісаных пад псэўданімамі ВЭР, Крапіва-Жыгучка: «Каржаваты І Цыбаты: Байка» (1963), «Ня казка, а быль» (1963), «Сходка» (1964), «Паэма пра Міхася і Ахрэма» (1967 і 1981), «Кліч» (1980, 1982, 1986), а таксама ўспаміны «З глыбінь мінулага» (1984). Варта заўважыць тое, што творы Янкі Ролсаны, фактычна, адзінія друкі ў Аўстраліі, якія некалькі разоў перавыдаваліся. Апошнія перавыданні ажыццяўлююцца ў 2000 годзе старшыня Беларускага Аб'яднання ў Паўднёвай Аўстраліі Віктар Кавалеўскі. Акрамя ўласных твораў, Янка Ролсан ініцыяваў выданьне ад імя мясцовага Беларускага Аб'яднання ў 1983 годзе інфармацыйнай брашуры «Беларусь: зямля й людзі»¹¹⁷.

Яшчэ адзін цэнтар друку інфармацыйных брашураў пра Беларусь ад сярэдзіны 60-х гадоў знаходзіўся ў Сыднэі й быў звязаны з дзейнасцю найперш Алея Алехніка. Ягоная актыўнасць як рэпрэзентатара БВФ і Беларускага Аб'яднання

¹¹⁵ Тамсама.

¹¹⁶ Тамсама.

¹¹⁷ Byelorussia, land and people. Adelaide: Byelorussian Association in S.A., Inc., 1983. — 23 p.

ў Аўстраліі на міжнародных антыкамуністычных форумах супраджалася выданьнем уласных дакладаў і спэцыяльных інфармацыйных матэрыялаў памерам 2—6 старонак, якія распаўсюджваліся сярод удзельнікаў нарадаў. Ад канца 80-х гадоў у Сыднэі сталі рэгулярна друкавацца й адозвы III презыдэнта БЦР Міхася Зуя¹¹⁸.

Акрамя згаданых відаў публікацыяў, варта згадаць некалькі важных у гісторыі беларускага друку ў Аўстраліі спэцыфічных выданьняў. Гэта найперш 14-старонковая брашура Ўладзімера Клуніцкага «Першыя крокі», што пабачыла съвет у 1953 годзе ў Сыднэі як прадукт дзейнасці Згуртавання Беларускіх Патрыётаў. Іншых выданьняў гэтай суполкі знайсці не ўдалося. Разам з tym, кніга Клуніцкага — адзіні арыгінальны, заснаваны на ўласных успамінах твор, прысьвечаны гісторыі стварэння беларускіх арганізацый у Аўстралії¹¹⁹. Іншае выданыне падобнай тематыкі пад назовам «Беларусы ў Аўстраліі» (у ангельскай мове) выйшла толькі ў 1988 годзе ў ўяўляла сабой перадрук скарочанага варыянту артыкула Вольгі Качан для аўстралійскай энцыклапедыі¹²⁰.

Цікавым выданынем стаў альбом малюнкаў Аляксандра Раманоўскага «За жалезнай заслонай», які пабачыў съвет у 1955 годзе таксама ў Сыднэі¹²¹. Выход альбома адбыўся, фактычна, без дапамогі беларускай грамады, бо тады аўтар ужо адышоў ад нацыянальных арганізацый. Творчасць Аляксандра Раманоўскага была заўважаная ў аўстралійскіх творчых колах, і ягонае імя ўваходзіла ў лік 30 найвыдатнейшых мастакоў краіны¹²².

¹¹⁸ Беларускі й беларусаведны друк на Захадзе: Асобныя выданьні. Бібліяграфія...

¹¹⁹ Клуніцкі Ул. Першыя крокі. Сыднэй: выд. Згуртавання Беларускіх Патрыётаў, 1953. — 14 с.

¹²⁰ Katchan, Olga. Byelorussians in Australia. Sydney, 1988. — 7 p.

¹²¹ Ramanowski A. Iron curtain: Sketches. Sydney, 1955. — 11 p.

¹²² Р. М. Аляксандра Раманоўскі (1915—1955) // Конадні. 1955. № 4. С. 78.

Вольга Качан

Сваё месца сярод выданняў пра Беларусь у Аўстраліі займае Каталёг выставы «Беларусь і яе кнігі», што адчынілася ў Мэльбурне ў 1986 годзе. На 60 старонках брашуры разъмасыцца таксама асобны артыкул пра Беларусь і беларускі друк. Каталёт і ўсе матэрыялы былі падрыхтаваны ў ангельскай мове, бо арганізаторам выставы й выдаўцом выступала аддзяленне славісткі Монастыка Мінскага ўніверсітэту ў Мэльбурне¹²³.

Спэцыфічны публікацыйный стаў збор тэкстаў песень Mixasя й Вольгі Бурносай «Беларускія песні», які пабачыў сьвет у 1995 годзе ў Адэляйдзе¹²⁴. Гэтае выданьне — вынік шматгадовай працы на ніве паэтычнай і музычнай творчасці мужа й жонкі, чые песні рэгулярна гучалі на беларускіх канцэртах у Адэляйдзе.

Асобная беларуская выданьні, што выходзілі ў Аўстраліі, добра адлюстроўваюць харектар грамадзка-культурнага жыцця асяродкаў, іх патрэбы й проблемы. Пераважная балышыня друкаў былі невялікага памеру (да 10 старонак), невысокай тэхнічнай якасці й выходзілі малым накладам. Асноўныя катэгорыі выданняў — інфармацыйныя матэрыялы пра Беларусь і беларусаў, а таксама аб актуальных проблемах жыцця асяродкаў. Важнае месца займаюць друкі (звычайна невялікіх памерам) маастацкіх твораў, аўтарамі якіх былі трох дзеячы — Данат Яцкевіч, Янка Ролсан і Уладзімер Шнэк. Харектар і зъмест выдавецкай дзеянасці аўстралійскіх беларусаў сьведчаць і пра нястачу творчай інтэлігенцыі, якая б мела значную патрэбу ў самавыяўлененні ў сродкамі друкаванага слова, і пра сціплыя фінансавыя магчымасці асяродкаў, якія былі больш арыентаваныя на спажываныне прадукцыі эміграцыйных выдавецтваў іншых краінаў беларускага замежжа. Апошніе ўскосна пацвярджаеца ў тым, што найбольш значныя ў гісторычным сэнсе выданні беларусаў Аўстраліі — збор твораў Алеся Салаўя «Нягускная краса» (1982), успаміны доктара Язэпа Малецкага «Пад знакам Пагоні» (1976), а таксама пазнейшыя кнігі Алеся Алексіка «Пад бел-чырвона-белым» (1999) і Сымона Шаўцова «Мая Адысэя» (1999) — пабачылі сьвет па-за тэрыторый пялага кантынэнту.

¹²³ Беларускі й беларусаведны друк на Захадзе: Асобныя выданьні. Бібліографія...

¹²⁴ Belarusian Songs (from South Australia. Neuschlesien). Adelaide, 1995. — 14 p.

БЕЛАРУСКАЕ РАДЫЁ

Першы прыклад беларускага супрацоўніцтва з аўстралійскім радыё зафіксаваны ўжо на пятym годзе жыцця нашых суайчыннікаў на зялёным кантынэнце. З і 19 красавіка 1953 году інфармацый пра Беларусь у ангельскай мове й нацыянальныя песні ў выкананні Беларускага Студэнцкага Хору ў Лондоне прагучалі на радыёстанцыі 6WN у Пэрце. У наступным месяцы — 5, 6 і 24 траўня — падобныя перадачы прайшлі й на радыёстанцыі 4KQ у Брысбэне. «Сяньня мы раскажем вам об аднай из тих паняволенных краінаў, якая цярпіць жахлівае прыгнячэнне Масквы, — пачынаў свой расповед англамоўны дыктар, добры знаёмы беларускай грамады ў Квінслэндзе Рэкс Годэль. — Напэўна, з вас, аўстралійцу, шмат хто думае, што Беларусь — гэта тая ж Расея. Гэта зусім няправільна! Беларусь — гэта зусім іншы край, чымся Расея, і зусім апрычоны народ із сваёй багатай гісторыяй, літаратурай, мовай і культурай... Беларусь — гэта слаўнае й магутнае Вялікае Княства Літоўскае ў мінульых стагодзьдзях...»¹²⁵ Кароткія звесткі зь беларускай гісторыі, дапоўненныя народнымі песнямі, мелі на мэце рэпрэзэнтаваць Беларусь і беларусаў ня толькі аўстралійскому грамадству, але й іншым эмігранцкім колам, адзначыць самастойнасць прысутнасці нашай нацыі ў сьвеце. У абедвух гарадах праграмы былі арганізаваныя дзякуючы высілкам мясцовых аддзелаў Згуртавання Беларускіх Вэтэранаў і сапраўды мелі добрая водгукі слухачоў. Аналягічны досьвед мелі ў мэльбурнскія беларусы, якія ў 1954 годзе намаганнямі студэнта Мэльбурнскага ўніверсітэту М. Андрэйчыка, прафэсара Міколы Ніканава і іншых наладзілі колькі канцэртаў зь беларускіх кружэлак на радыё ў Джылёнг (штат Вікторыя)¹²⁶. Аднак, нягледзячы на станоўчы досьвед беларуска-аўстралійскага радыёвага супрацоўніцтва, звестак пра іншыя яго прыклады немагчыма знайсці далей цягам больш як 20 гадоў.

Толькі калі ў 1975 годзе аўстралійскі ўрад пастановіў у якасці эксперыменту стварыць адмысловае Этнічнае Радыё для неангламоўных насельнікаў краіны, беларусы нарэшце атрымалі магчымасць сталай сваёй прысутнасці на радыёвалах.

¹²⁵ Брызбэнскі. [Яцкевіч Д.?] Беларусская песня ў аўстралійскім радыё // Бацькаўшчына. 1953. № 24 (155).

¹²⁶ Калодка А. Беларусы ў Аўстраліі // Беларуская мэмуарыстыка на эміграцыі... С. 337.

Храналягічна першыя праграмы, ініцыяваныя й створаныя ўласна беларусамі, прагучалі ў сакавіку 1976 году ў Мэльбурне. Аднак гэтаму папярэднічала сур'ёзная падрыхтоўка. Вось як пра гэта згадвала стваральніца беларускай рэдакцыі на мэльбурнскім шматмоўным радыё *3ZZ Эўлялія Яцкевіч*:

«У 1975 годзе, у лютым, чытаючы аўстралійскую газету, я даведалася, што хутка мае быць створаная радыёстанцыя для этнічных групу ў Мэльбурне. Я парадлілася з маймі прыяцелямі-беларусамі, як гэта нам атрымаць дазвол на перадачы. Рэакцыя іхнай не была выразная, толькі мая дачка Аля пагаджала-ся сною, што трэба пачаць стараныні ў нас.

12 траўня я пачула ўспомнену перадачу першы раз. Я чула ўсе іншыя мовы, толькі беларускай мовы не было. Прызнаюся, я зайдросціцца іншым. На паседжаньні Беларускага Цэнтральнага Камітэту я парушыла гэту спрабу. Выглядала, што не было энтузіястаў. Адказ быў, што мы ня маєм сілаў і магчымасцяў туды тратіць. Усё ж было даручана мне гэтым заняцца, калі я маю ахвоту. А ахвоту ж я мела, вялікую ахвоту. Я пачала з усіх сваіх сілаў старацца наладзіць спрабу. Час праходзіў, мянэ ніхто не пытаяўся, як праходзіць спрабу, відаць, думалі, што нічога з гэтага не атрымаецца. У лістападзе таго ж 1975 году я атрымала ліст ад Галоўнай управы радыёстанцыі, што мы дазвол маём ды што нам трэба прыслучаў поўны апрацаваны скрыпт праграмы на паўгадзіны. Я, чакаючы на адказ, не сядзела бязьдзеяна, падрыхтавала ўсю праграму пры дапамозе Алеi, якая пераклада яе на ангельскую мову для адміністрацыі. Усё ў нас было готовае да нашага, чаканага ў месяцаў, дэбюту. Праўда, трэба было задэманстраваць праграму перад адмысловай камісіяй, але мне прыемна, што засыярогаў да праграмы не было...»¹²⁷

Радыёстанцыя *3ZZ* існавала за кошт субсыдзыяў аўстралійскага ўраду, таму ад нацыянальнай суполкі (якой ня трэба было зьбіраць гроши на аплату этэру) патрабавалася толькі знайсці ахвотных займацца падрыхтоўкай праграмаў і якія мелі быць сапраўднымі энтузіястамі, бо дзейнасць гэтая нікім не аплочвалася. У працы адмысловай беларускай сэкцыі на мэльбурнскім радыё, апрача самой Эўляліі Яцкевіч і яе дачкі Алеi Папяречнай, дапамагалі Надзя Грушa, Аляксандар Калодка і Алеесь Салавей. Аднак галоўны цяжар падрыхтоўкі праграмаў ляжаў на плячах іх ініцыятаркі. Паўгадзінныя перадачы былі тэматычна

¹²⁷ Яцкевіч Л. Беларускія радыёперадачы // Беларус. 1976. № 229.

даволі разнастайныя й прысьвячаліся звычайнай адметным падзеям беларускае гісторыі або сівятам, якія адзначала беларуская грамада (як, прыкладам, Дзень Маці, гадавіна Слуцкага паястаньня й г.д.). Дзеля забесьпячэння зъместу праграмаў (асабліва ў музычнай частцы) Эўлялія Яцкевіч наладзіла контакты зь беларускай сэкцыяй Радыё «Свабода» ў Нью-Ёрку, а таксама з створаным крыху пазней Беларускім Радыёўм Камітэтам Сыднэю. Праз год дзейнасці беларусаў на радыё ў Мэльбурне працягласьць перадачаў павялічылася да гадзіны, аднак адзначыць свае другія ўгодкі беларуская сэкцыя ня здолела. 1 ліпеня 1977 году радыёстанцыя *3ZZ* спыніла сваю дзейнасць з прычыны фінансавых праблемаў. Праўда, улады абяцалі, што мясцовая этнічная радыёстанцыя *3EA* павялічыць сваё вяшчанье, і беларусы спадзяваліся на хуткае аднаўленыне сваіх праграмаў, але гэтага не адбылося¹²⁸. Так скончылася гісторыя беларускага радыё ў Мэльбурне.

Амаль адначасова з мэльбурнскай 20 ліпеня 1976 году запрацавала беларуская сэкцыя на этнічной радыёстанцыі *2EA* ў Сыднэі. Адна з пачынальніц радыёпраграмаў тут была Аўгіньня Каранеўская:

«Як толькі пачаліся этнічныя перадачы ў Сыднэі, заклапаціліся і мы: Аркадзь Качан, Міхась Лужынскі і я, — згадвала жанчына ва ўспамінах, напісаных з нагоды 350-й праграмы ў сакавіку 1983 году, усяго за колькі дзён перад сваёй съмерцю. — У нас была добрая падтрымка ад сп-ні Олі Качан, Надзі Лужынскай і маёй дачкі Марылькі, якая мне на вуха ўвесь час нашэптвала: няўжо ж мы горшыя за ўсіх? Міхась Лужынскі (як старашыня) напісаў афіцыяльную просьбу ад Беларускага Аб'яднання ў Н.П.Валі, і мы хутка дасталі прыхільніў адказ. У нас не было пытаньня, каго назначыць на каардынатора — гэта поўнасцю пакідалася да нашага выбару, але было пытаньне, хто ім згодзіцца быць. Міхась толькі што ўзяўся за сваё прыватнае прадпрыемства і стараўся паставіць яго на ногі. Я была яничэ пад надта моцным і фізычным і духовым утлывам съмерці майго мужжа, баялася, што яничэ не змагу ўзяць на сябе і выканаць гэтых цяжкіх абавязак. Аказалася, Аркадзь у гэтым выпадку меў найбольш з нас адвагі і ўзяў на свае плечы гэтых цяжкасцей, за што мы асталаіся яму назаўсёды ўдзячныя. Памятаю, апрацуваўшы нашую першую праграму, якую мы

¹²⁸ А. К-а. [Калодка А.] Ліквідацыя шматмоўнага радыё ў Мэльбурне // Беларус. 1977. № 245.

прысьвяцілі нашаму народу, моладзі й ўсім беларусам у вольным съвеце, мы сабраліся ўсе ў нас.

Думкі й пранавоны Олі, Аркадзя, Міхася й мае былі даволі згодныя, і мы хутка дагаварыліся адносна фармату. Апрацавалі праграму вельмі дакладна. Дыктарам ангельскай часткі праграмы была сп-ня Оля Качан, якую яна сама ёй пісала, а калі ёй не хапала часу, яе заступала сп-ня Патрыша Мілеўская. Хаця ангельская частка праграмы хутка заглохла, сп-ня Качан зрабіла вельмі ўдалую праграму аб беларускай музыцы па-ангельску, шматам дапамагла нам дастаць лепшы час для перадачы, заўсёды гатова дапамагчы — за ўсё гэта мы ёй бязъмежна ўдзячныя.

З нас трах адзінак хутка вытварылася зжытая тройка, з глубокай пашанай да поглядаў іншых. У нас ніколі, паўтараю ніколі, не было думкі, што хтось з нас ёсьць важнейшы для радыё, а кожны з нас ёсьць незаступным для існаванья радыё — перадачаў. Кожны з нас у адпаведных абставінах і часе рабіў усё магчымае ў яго сілах, каб праграма была на ўзору. Справы Аркадзя як каардынатара хаця часта дыскутаваліся, заўсёды неадменна пакідаліся яго дэцызіі. Справы, супраць якіх адзін з тройкі стаяў рашуча — адразу адкідаліся, а ўсе іншыя прымаліся бальшынёй галасоў.

Праграмы мелі свае рамкі. Яны павінны былі ўтрымоўваць у імігрантаў лучнасць зь мінушчынай і сяньняшнім днём свайго народа, даваць ім весткі са съвету, але быць апалітычныя. Даваць весткі пра здарэнныі ў Аўстраліі, пра новыя законы, праваў і абавязкі імігрантаў ды патрапіць і забавіць і разъясліць новых, што толькі прыбылі, адарваўшыся ад родных куткоў. Задача немалая. Хаця ў нас заўсёды адчуваўся вялікі недахон музыкі й песні, наагул праца пацякла даволі складна. Сыднэйскае наша грамадзтва ічодра нас падтрымоўвала, а асабліва напачатку, калі мы павінны былі аплачваць тэхнікаў, не гаворачы ўжо пра выдаткі.

З самага пачатку трохі больш працы лягло на мяне, але хутка абставіны зьмяніліся, бо я цяжка аж на трэх месяцах захварэла і цяжкар усёяе працы перайшоў на Аркадзя й Міхася. Падтрымка праграмаў, аднак, расла сярод нашага грамадзтва ды ад знаёмых зь іншых куткоў съвету — дадало нам упэўненасць. Безумоўна, клопаты і хваліваныі не падзяліі нас, калі заходзілі якія зьмены. Калі нам прызналі цэлую гадзіну, гэта трывожыла нас, асабліва дзеля недахону музыкі й песен.

Выезд Аркадзя за мяжу зноў перанёс працу на мяне й Міхася, хаця ня мелі ўжо грашовых праблемаў, бо аўстралійскі ўрад пачаў аплачваць усе кошты.

У гэтыя трывожныя часы мы стараліся паводле найлепшых наших здольнасцяў працаўаць для добра праграмаў. Аркадзь як каардынатар меў свае асаблівія абавязкі лучнасці з уладамі і прадстаўнікамі іншых народнасцяў, адказнасць за зъмест і форму перадачаў.

Прыемны голас Міхася, яго добрая дыкцыя зрабілі перадачы папулярнымі. Трэба ведаць, што на ўсе 350 перадачаў хопіць пальцаў адной рукі, каб палічыць, колькі ён адсунічаў. Перадаваць праграмы памагала ёй я, а калі знайшоўся сакавіты гуварыстычны кавалак, чытаў яго з ахвотай Аркадзь.

Пішу гэта ў ложку, перад мною кут мае хаты. Слуп ужо абваліўся, а сцяна адна разваливаецца — другая яничэ моцна трываеца. Прашу Бога, хай слупам гэтым стаўся Міхась Лужынскі, каб хапіла яму здароўя й станоўкасці духу, ды здольнасцяў знайшыці дарогі на доўгія гады прадаўжаць тую працу пры радыё, якую распачала наша тройка, пры дапамозе беларусаў з цэлае Аўстраліі ў вольнага съвету»¹²⁹.

Сапраўды, беларускай рэдакцыі радыё ў Сыднэі не пашчасціла: 4 сінэжня 1982 году (пасля пяці гадоў працы кіраўніком Радыёвага Камітэту) памёр Аркадзь Качан. 30 сакавіка 1983 году ад раку памерла й Аўгінія Каранеўская. Супрацоўнікам беларускага радыё застаўся толькі Міхась Лужынскі, які працягваў амаль што адзінаасобна займацца стварэннем праграмаў цягам 10 гадоў. Праўда, пэрыядычна дапамагалі рэдактару й іншыя сябры беларускай грамады — Вольга Качан, доктар Язэп Малецкі, Станіслаў Нарушэвіч, спадарства Мілеўскія, Аляксей Васіленя й інш. У 1993 годзе радыёвая справа была перададзеная больш мададому эмігранту з новай хвалі Вячаславу Елкановічу, які забясьпечваў працу нацыянальнага радыё ў Сыднэі да самага ягонага закрыцця ў траўні 2003 году з прычыны невялікіх памераў беларускай аўдыторыі.

Таксама як і мэльбурнцы, стваральнікі беларускіх радыё-праграмаў у Сыднэі навязалі лучнасць з радыёўымі асяродкамі беларусаў у Гішпаніі й ЗША. Падтрымоўвалі радыё й у самой грамадзе Сыднэю, якая мусіла фінансаваць тэхнічныя выходы праграмаў.

Асноўная скіраванасць і прынцыпы фармаванья зъместу перадачаў беларускага радыё ў Сыднэі, відавочна, былі падобо-

¹²⁹ Лужынскі М. Дзясятая ўгодкі беларускага радыё ў Сыднэі // Інфармацыйны Бюлетэн Фэдэральнай Рады Беларускіх Арганізацый ў Аўстраліі. 1986. № 5. С. 21.

ны да мэльбурнскіх. Яны ўтрымлівалі навіны зь беларускага жыцьця ў сьвеце, звесткі зь дзейнасці тутэйшых беларусаў, найважнейшыя паведамленыні аўстралійскіх уладаў, сямейную хроніку (зь віншаваньнямі) і абавязкова інфармацыйна-асьеветны блёк інфармацыі з нагоды нейкай падзеі ў беларускай гісторыі або прысьвечанай пэўнай выбітнай асобе з нашага мінулага. Паўгадзінныя, а потым гадзінныя перадачы беларускага радыё ў Сыднэі выклікалі стабільную цікавасць з боку слухачоў і былі адным з самых доўгатрываючых праектаў беларусаў у Аўстраліі.

Сваё радыё здолелі ў 1984 годзе займець і беларусы Пэрту. 4 сакавіка на радыёстанцыі 6NR (*Curtain University*) выйшла ў этэр першая радыёпрограма, падрыхтаваная сябрамі тутэйшай беларускай грамады. Кіраўніком і галоўным стваральнікам перадачаў на гэтым радыё (а таксама па пераходзе на незалежную радыёстанцыю *EBA FM*) цягам дваццаці гадоў быў Міхась Раецкі-старэйшы¹³⁰. Паводле съведчанняў слухачоў, беларускія перадачы мелі сваю сталую аўдыторыю, якая складалася ня толькі з суайчыннікаў, але з асобаў іншых славянскіх нацыяў. Міхась Раецкі-старэйшы згадваў: «*На раз нашыя праграмы ёсць па-ангельску, але гэта бывае толькі тады, калі нешта паважнае адбылося ў Беларусі. У гэткі спосаб мы, жывучы далёка ад цэнтраў, дзе адбываюцца амаль усе важныя падзеі Аўстраліі (а гэтымі цэнтрамі з'яўляюцца Мэльбурн, Сыднэй і Брысбэн, г. зн. усходняя Аўстралія, ад якое мы жывем аддаленныя амаль на чатыры тысячы кіляметраў), распаўсюджаем весткі пра Беларусь*»¹³¹.

Для невялікай грамады беларусаў Пэрту ўтрыманьне радыё на пэўным этапе ператварылася ў значную матэрыяльную проблему, бо з часам вялікую частку выдаткаў на тэхнічнае абслуговываньне, а таксама сяброўскія складкі Этнічнаму радыёкамітэту неабходна было апloчаваць уласным коштам. Для ўтрыманья радыё было пастаноўлена зьвярнуцца да беларусаў у іншых гарадах Аўстраліі ў свету. І дзякуючы шчырай падтрымцы суайчыннікаў беларускае радыё ў Пэрце не спыняла сваёй працы.

У справе рэпрэзэнтацыі Беларусі і беларусаў, умацаваньня ўпэўненасці ў значнасці грамадзкага жыцця дыяспары ра-

¹³⁰ Ён заставаўся галоўным супрацоўнікам беларускага радыё да сваёй смерці 22 кастрычніка 2003 году.

¹³¹ М. Р. [Раецкі М.] 20-я ўгодкі беларускіх радыёпрограмаў у Пэрце, Аўстралія // Беларус. 2003. № 484.

дыё, безумоўна, адыграла значную ролю. Тым ня менш, досьвід беларускага радыё ў Аўстраліі гаворыць, што вялікую вагу ў трываласці радыёвага праекту мае асоба (ці асобы), якая бярэ на сябе галоўны цяжар стварэння праграмаў, а таксама характар супрацоўніцтва з усёй грамадой, без зацікаўленасці якой нацыянальнае радыё пэрспэктываў ня мае. У Сыднэі й Пэрце, дзе радыё працавала найдаўжэй, яно дапамагала рэпрэзэнтаўцаў беларусаў для саміх сябе й для іншых і стварала дадатковыя магчымасці адчування больш сталай сувязі з грамадой шэраговым яе сябрам.

ВЫСТАВЫ

Першымі прыкладамі візуальнай рэпрэзэнтацыі Беларусі ў Аўстраліі сталі беларускія аддзелы на этнічных выставах. Заснаваны на ўядзені эмігрантаў у мясцовы культурны контэкст аўстралійскі ўрад, асабліва пры канцы 40-х — пачатку 50-х гадоў, стымулюваў наладжванье разнастайных этнічных выставаў з удзелам былых Ды-Пі, каб пазнаёміць сталых жыхароў краіны з новапрыбытымі. Пачатак беларускай прысутнасці на такога кшталту мерапрыемствах быў пакладзены 28—29 траўня 1949 году падчас вялікай выставы нацыянальных ручных вырабаў у Канбэры, якую наведаў міністар іміграцыі Артур Калвэл.

«Дзеля большага азнямлення аўстралійцаў з будучай выставай ручных работ былых Ды-Пі была арганізавана рэкламовая выстаўка (малая выставка), — згадваў ў сваёй книзе «Першыя крокі» Уладзімер Клуніцкі. — За два тыдні да галоўнае выставы ў вітрыне галоўнага магазыну Канбэры ўдзельнікі рэкламавалі свой удзел у выставе, якая ў адбылася 28—29 траўня 1949 году. У гэтай рэкламавай акцыі прымалі ўдзел Беларусы, Украінцы, Літоўцы, Латышы, Эстонцы й Палякі. Каронай выставы была вялікая карта Эўропы, на якой былі пазначаныя межы ўсіх дзяржаваў — ўдзельніц — з абазначэннем іх галоўных гарадоў (століцаў). Ад сталіцы кожнай дзяржавы ішлі каляровыя шнурывы да сцяжкской кожнае нацыянальнасці, якія былі паставленыя на экспанаты, рэкламаваныя ў вітрыне ад кожнай нацыянальнасці. Гэтая рэкламовая выставка прывала два тыдні.

У вялікай выставовай залі, дзе адбывалася галоўная выставка, Беларусы мелі першае месца па левым баку ад цэнтру каро-

ны выставы. На вялікім нацыянальным съязге прыгожа красавалася Пагоня й надпіс «Беларусь», а пад съязгам — карта Беларусі. Ніжэй на съязне й сталох — экспанаты ручных вышиванак і саматканыя работы, драўлянія й мэталёвія вырабы, а таксама шмат сучаснае беларуское літаратуры. Пад экспанатамі віднеліся надпісы ў ангельскай й беларускай мовах. Прыгожы беларускі кошык з каласкамі і васількамі сымбалічна паказваў вобраз Бацькаўшчыны. Выставка трывала, як ужо сказана, два дні, але за гэтыя кароткі час яе наведала вялікая колькасць жыхароў Канбэры, бліжэйшых да гораду паселішчай, а таксама госьці зь іншых гарадоў Аўстраліі. Сярод наведвальнікаў былі сэнаторы й дыплёматычныя асобы амаль з цэлага съвету. Беларускім аддзелам выставы асабіста заікавіўся аўстралійскі міністар эміграцыі A. Калвэл, які затрымаўся каля беларускага аддзелу болей як паўгадзіны. Міністар падрабязна распытаў пра гісторыю нашага краю, разглядаў карту Беларусі, цікавіўся нашай прэсай, экспанатамі, распытаў аб барацьбе беларускага народу, аб антыбальшавіцкай беларускай партызанцы, якая вядзеца ў сучасны час супроць камунізму...»¹³²

Рэальным вынікам цікаўнасьці міністра стаў дазвол запрашчаць беларусаў у Аўстралію «без усялякіх абмежаванняў і зь сем’ямі»¹³³. Магчыма съцвярджаць, што першы досьвед беларускага ўдзелу ў выставах у новай краіне быў вызначальны ня толькі для беларускага імкненія далейшай самарэпрэзэнтациі ў аўстралійскім грамадзстве, але й для ўсёй беларускай прысутнасці на зялёным кантынэнце. Павелічэньне ліку суайчынікаў у Аўстраліі супрадажалася новымі прыкладамі іх удзелу ў выставах і імкненія рэпрэзэнтаваць сябе ў сваю радзіму.

Ужо ў наступным 1950 годзе (27 сакавіка — 1 красавіка) беларусы Сыднэю арганізавалі ўласны стэнд на выставе нацыянальнага мастацтва новаўстралійцаў, што адбывалася пад апекай міністра культуры штату Новая Паўднёвая Валія. Нягледзячы на тое, што інфармацыю пра магчымы ўдзел беларусы атрымалі толькі за чатыры дні да выставы, знайшліся ахвотныя заніцца зьбіраннем беларускіх экспанатаў і арганізацый уласнай прысутнасці беларусаў у шматнацыянальной прэзэн-

¹³² Клуніцкі Ул. Першыя крокі. Сыднэй, 1953. С. 3.

¹³³ Гл. таксама: [Б. а.] Прыйгожая выстаўка // Божым Шляхам. 1949. № 6. С. 15.

тацы¹³⁴. 21—27 студзеня 1951 году зноўку адбылася міжнацыянальная выставка народнага мастацтва ў Канбэры, у якой сярод 11 нацыянальнасцяў-удзельніц былі й беларусы. Гэтая ж выставка 12—17 сакавіка перарабралася ў Брысбэн, дзе таксама прывабліваў гледачоў беларускі аддзел, і пасля рушыла далей па аўстралійскіх гарадах знаёміць мясцовых жыхароў з культурой імігрантаў, у тым ліку і беларусаў¹³⁵.

Адметнай зьявай быў удзел нашых суайчынікаў у міжнацыянальных выставах Захадній Аўстраліі. Мясцовы аддзел Задзіночання Беларускіх Вэтэранаў на пачатку 50-х гадоў вельмі актыўна ўзяўся за справу рэпрэзэнтациі беларусаў мясцовому грамадзству. Так, 26—30 кастрычніка 1953 года ў Пэрце працавала міжнацыянальная выставка мастацтва, ладжанная Міжнароднай Лігай Добрай Волі ў Захадній Аўстралії¹³⁶. Пра ўдзел беларусаў у гэтай культурнай падзеі згадваў на станочках газеты «Бацькаўшчына» адзін з вэтэранаў.

«Выстаўка займала найбуйную ў найпрыгажэйшую залу малюнічага гораду Пэрт (століцы штату Захаднія Аўстралія). У выстаўцы прынялі ўдзел 16 нацыянальнасцяў як эмігрантаў з Усходніх Эўропы, гэтак і дзяржаваўных народоў Эўропы й Далёкага Ўсходу.

Наши беларускі аддзел займаў выгоднае месца сярод аддзелаў Кітая і Югаславіі. З густам разьмешчаныя, насыя тканіны, вышываныя ручнікі й іншыя вышыўкі з народнымі ўзорамі, выкладаныя саломай ды рэзбяняныя скрынікі й іншія прыгожы адбіваліся на залі й паспяхова канкуравалі з мастацкімі вырабамі іншых народоў. Горда вісела нашая, вышытая рукамі спадарыні Чабатар, Пагоня й рассыплаўся бел-чырвона-белы съязг над нашымі экспанатамі, рэпрэзэнтуючы тут, у далёкай Аўстраліі, нашу Бацькаўшчыну.

Калі надышоў час урачыстага адкрыцця выстаўкі, зъехаліся кіраўнікі штату й іншых установаў ды прыбыла жонка генэрал-губэрнатора штату спадарыні Гэйрднэр, прыўтаць якую выпала на долю нашай прадстаўніці спадарыні Мароз. [...] Пасля адкрыцця выстаўкі й агляду яе дастойнымі гас্�ці-

¹³⁴ [Б. а.] Выстаўка ў Сыднэі // Божым Шляхам. 1950. № 4—5 (31—32). С. 14.

¹³⁵ [Б. а.] Выстаўкі ў Канбэры і Брысбене // Божым Шляхам. 1951. № 2 (41). С. 14—15.

¹³⁶ [Б. а.] Міжнародная выстаўка ў Пэрт // Божым Шляхам. 1953. № 57. С. 15.

цямі ад ураду, парламэнту, гарадзкой управы й іни. спадарыня Гайрднэр дала абед, на якім Беларусаў рэпрэзэнтавала нашая маладая патрыётка ў нацыянальным касьцюме спадарыня Мароз. Тымчасам выставачная залія была поўная наведальнікамі, сярод якіх былі людзі навукі, работнікі й сяляне, журнастыя ўвіхаліся з фотаапаратамі й блёкнотамі, засытаючы дзяжурных аддзелаў рознымі пытаннямі й бліскаючы магнезій фотаапаратаў.

Наш аддзел карыстаўся асаблівым посьпехам. Кожны падыходзячы ставіў розныя пытаныні ў справе нашай гісторыі, літаратуры, аб нашых арганізацыях у Аўстраліі, аб сучасным палажэнні на Бацькаўшчыне й інш., кожны раз атрымліваў чырвоначыя адказы. Шмат хто запісаў сабе назовы нашых гарадоў і бег да разъвешанай карты съвету, каб там пабачыць географічнае становішча Беларусі... Прэса й радыё прыхільна камэнтавалі выстаўку...»¹³⁷

З такім жа посьпехам адбылася ў Захадній Аўстраліі ў аналагічнай выставе ў наступным годзе. 9—22 жніўня 1954 году тутэйшыя беларускія вэтэраны паўтарылі посьпех папярэдніх выставы. Праўда, не абышлося безь непараразуменіяў. Так, заўважыўшы на беларускім стэндзе выяву Маці Божай Вастрабрамскай, сябры польскай грамады ў Пэрце сталі абвінавачваць нашых суайчыннікаў у прысабечваныні чужога. Аднак канфлікт, у які была ўцягнутая й карэспандэнтка газэты «Сыднэй Таймс», быў хутка вычарпаны, а ў зьнятым на выстаўцы фільме аб яе ўдзельніках захаваліся вельмі добрыя водгукі на веднікаў пра беларускія экспанаты¹³⁸.

Далейшы ўдзел беларусаў Пэрту ў міжнацыянальных выставах не адлюстраваны ў крыніцах. Таксама на доўгі час спыніліся паведамленыні пра беларускія стэнды на прэзэнтацыях у іншых гарадах Аўстраліі. Адзінае съведчаныне з 60-х гадоў — здымак беларускага стэнду на міжнароднай выставе ў Сыднэі (1965), які ўтрымліваецца ў матэрыялах фонду Алеся Алехніка¹³⁹. Аднак падрабязнасці арганізацыі гэтага мерапрыемства нідзе не пазначаныя.

Толькі ў сярэдзіне 70-х гадоў у часе актыўнага правядзенія ўладамі палітыкі шматкультурализму зноў магчыма адшукаць разгорнутыя звесткі пра беларускія выставы. Сапраўды,

¹³⁷ Вэтэран. Рэпрэзэнтуюм Беларусь // Бацькаўшчына. 1953. № 48 (179).

¹³⁸ [Б. а.] Выстаўка ў Пэрт // Божым Шляхам. 1954. № 61. С. 15.

¹³⁹ Фонд Алеся Алехніка ў БДАМЛіМ. Т. 77.

вельмі часта гэта былі ня толькі беларускія аддзелы на вялікіх прэзэнтацыях, але менавіта нацыянальныя дні ці выставы.

1—9 кастрычніка 1977 году ў Сыднэі ўпершыню адзначаўся тыдзень этнічных культуры «Караван-77», падчас якога адбываліся розныя нацыянальныя імпрэзы, рыхтаваныя прадстаўнікамі этнічных грамадаў. Сярод іншых была наладжаная ў выстава беларускага традыцыйнага мастацтва. Як і дваццаць гадоў таму, экспанаты ўяўлялі сабою прыклады нацыянальных рамёстваў: «Цудоўныя дзяржкі, настольніцы, ператыканыя ў вышываныя ручнікі, блюзкі й кацулі захаплялі наведальнікаў. Паміж старымі экспанатамі, што стваранна пераходзілі юца як наяўны ўспамін з далёкае Бацькаўшчыны, былі ѹ наўшыны вышыванкі: падушкі, дарожкі, альбомы — усё з наўшымі народнымі ўзорамі. Выстаўку папаўнялі тканыя паясы й шкатулкі, выкладаныя саломкай, книгі з ілюстрацыямі беларускіх народных убораў...»¹⁴⁰

Новыя беларускія рэпрэзэнтацыі ў Сыднэі цалкам адпавядалі закладзеным у 50-х традыцыям. І калі падчас «Каравану-82» беларусы зноўку ладзілі ўласную выставу, яна таксама ўяўляла сабою найперш адлюстраваныне традыцыйнага мастацтва, якое й атаясмлялася з сапраўднай, не сапсованай савецкай уладай Беларусью. Экспанаты выставы выклікалі цікавасць наведальнікаў ня толькі своеасаблівой экзатычнасцю для аўстралійцаў рэпрэзэнтаванай краіны й культуры, але й няведамай тут тэхналёгіяй іх стварэння. Так, па выніках выставы 1982 году адна зь яе арганізатарак Аўгінья Каранеўская згадвала: «Сярод зацікаўленых аказаліся й прадстаўнікі Аўстралійскае Вышивальнае Гільдыі, якія напрасілі мяне даць лекцыю аб беларускім народным мастацтве сябровакам сыднэйскага аддзела гэтай усеаўстралійскай арганізацыі»¹⁴¹.

Вельмі падобныя да сыднэйскіх адбываліся ў гэты ж пэрыяд беларускія выставы ў Мельбурне. Так, намаганьнем Беларускага Цэнтральнага Камітэту ў Вікторыі 20—22 ліпеня 1977 году беларусы браўлі ўдзел у мясцовай выставе-фэстывалі этнічных групай падчас Тыдня Паняволеных Народаў. Выставу адчыніў заступнік міністра этнічных спраў Дыгбі Кроўзер, які затрымаўся ў калія беларускага стэнду, распытаўшы пра Беларусь.

¹⁴⁰ Каранеўская А. Выстаўка беларускага народнага мастацтва ў Сыднэі // Беларус. 1977. № 247.

¹⁴¹ А. К.-я. [Каранеўская А.] Выстаўка ў Сыднэі // Беларус. 1982. № 303—304.

Беларуская выставка ў Мэльбурне. 1978 год

зьместу мерапрыемства трывала на працягу чатырох месяцаў (лістапад 1986 — люты 1987 году) у галоўнай бібліятэцы Монастырскага ўніверситету ў Мэльбурне. Ініцыятарам выставы «Беларусь і яе кнігі» быў прафэсар славістыкі гэтага ўніверситету Юры Марван, які сам добра ведаў беларускую мову й быў дасьведчаны ў беларускай гісторыі й літаратуры. Прафэсар Мікола Нікан съцвярджаў: «Беручы пад увагу важнасць выстаўкі, беларусы ў Мэльбурне ахвотна далі патрэбную дапамогу праф. Марвану. [...] Пасля съмерці съятої памяці магістра Аляксандра Калодкі зь ягонай бібліятэкі, як і зь бібліятэкі Беларускага Цэнтральнага Камітэту, было падараўана ў Монаш Університету 62 беларускія кнігі, якія праф. Марван забраў асабіста. Фэдэральная Рада Беларускіх Арганізацый у Аўстраліі купіла і падараўала бібліятэцы нядайна выданую Беларускім Інстытутам Навукі і Мастаўтва Бібліяграфію Янкі Купалы й Якуба Коласа, ды пазычана ў беларусаў на выстаўку каля сотні беларускіх кнігай, мапы Беларусі (сучаснай і далёкай мінуўшчыны) ды розныя рэчы беларускага народнага мастаўтва. Апошняе дзеля падкрэслення беларускасці выстаўкі...»¹⁴³

Урачыстае адкрыццё выставы адбылося 17 лістапада 1986 году ў прысутнасці 40 асобаў. Прадстаўнік рэктара ўніверситету прафэсар Марван прачытаў грунтоўны даклад пра Беларусь, яе гісторыю й культуру (ён жа быў і аўтарам распаўсюдж-

¹⁴² А. К.-а. [Калодка А.] Тыдзень Паняволеных Народаў у Мэльбурне // Беларус. 1977. № 245.

¹⁴³ М. Н. [Нікан М.] Выстаўка «Беларусь і яе кнігі» ў Монаш Університету ў Мэльбурне // Інфармацыйны Бюлетэн Фэдэральнай Рады Беларускіх Арганізацый у Аўстраліі. 1986. № 5. С. 16.

ванай на выставе брашуры з інфармацыяй пра нашу краіну), а беларускі выступоўца Мікола Скабей распавёў пра сучасныя падзеі на Бацькаўшчыне¹⁴⁴. Безумоўна, гэтая выставка, найдаўжэйшая з папярэдніх і найбольш яскрава асьветленая ў тагачасных СМІ, мела вялікае значэнне для рэпрэзэнтацыі беларусаў шматнацыянальнаму аўстралійскаму грамадзству. У адмысловым інтэрв'ю з нагоды выставы, што прафэсар Марван даў у праграме для эўрапейцаў Нацыянальнага Рады ёсць, арганізатар даводзіў пра неабходнасць пільнай увагі й дапамогі аўстралійскага грамадзтва такім культурам, як беларуская, у захаванні свай адметнасці, тым больш што пад уплывам значайнай русіфікацыі й саветызацыі яна ня мае магчымасці свайго самастойнага разыўцца ў мэтраполії¹⁴⁵.

У 80-я гады далучыліся да практикі арганізацыі ўласных выставаў і беларусы Адэляйды. Адзначаная актыўнасць была, сярод іншага, выкліканая стварэннем тут у 1979—1982 гадах Музэю этнічных групай. Так, увесну 1984 году Беларускае Аб’еднаныне ў Паўднёвой Аўстраліі наладзіла ў памяшканыні Этнічнага цэнтра беларускую этнографічную выставу як аддзел агульнай экспазыцыі, на якой «паказаныя лялькі ў нацыянальной вопратцы, белавескія зубры, калаўрот, пацеркі, вышытая кашуля, саматканы пояс, выдадзены ў Паўднёвой Аўстраліі публікацыі ды шмат іншых рэчаў»¹⁴⁶. Ад 1986 году ў суседнім з Этнічным музэем будынку сталі ладзіць асобная выставка розных групай. 13 лютага — 3 красавіка 1988 году тут трывала адмысловая беларуская выставка, таксама ладжаная Беларускім Аб’еднанынем у Паўднёвой Аўстраліі. Імпрэза адкрыцця сабрала каля 60 асобаў, сярод якіх былі міністары этнічных справаў шта-

Лялькі на беларускай выставе ў Адэляйдзе. 1984 год

¹⁴⁴ [Б. а.] Адчыненне выстаўкі // Беларус. 1986. № 332.

¹⁴⁵ Copland J. Interview with prof. G.J. Marvan, Monash University. Radio National, Program for the Europeans // Інфармацыйны Бюлетэн Фэдэральнай Рады Беларускіх Арганізацый у Аўстраліі. 1987. № 6. С. 40—43.

¹⁴⁶ Янка Яр.[Ролсан Я.] Сход Беларускага Аб’еднання // Беларус. 1984. № 318.

*Адкрыцьцё беларускай выставы
ў Этнічным музэі Адэляйды. 1988 год*

выставы¹⁴⁷. З прычыны значнай для беларусаў падзея старшыні Беларускага Аб'еднання Мікалай Колес даў таксама інтэрвю для мясцовага радыё. І надалей у Этнічным музэі Адэляйды захаваліся сталія беларускія экспанаты, якія ператварыліся ў сымбалі прысутнасці нашых суайчыннікаў у гэтым горадзе. У 90-х гадах эмігранты зь Беларусі маглі тут даведацца пра існаваныне ў Адэляйдзе беларускіх арганізацый.

Сярод ладжаных з удзелам беларусаў выставаў у апошнія дзесяцігодзьдзі былі розныя варыянты прэзэнтацыяў. Так, прыкладам, на міжнароднай выставе банкнотаў, каштоўных знакаў і купонаў у 1992 годзе ў Сыднэі былі ў беларускія экспанаты¹⁴⁸.

Разнастайная й фрагментарная гісторыя беларускіх выставаў у Аўстраліі съведчыць пра тое, што на працягу свайго жыцця ў гэтай краіне беларусы ў розных гарадах імкнуліся давесці навакольнаму грамадству свою адметнасць найперш праз вобразы традыцыйнай культуры. Творы народнага мастацтва, прывезеныя з радзімы і новыя, створаныя паводле старых узоруў, заставаліся найболыш яскравым і адсюль найбольш трансъляваным сымбалем Беларусі, разам зь іншымі атрыбутамі беларускай культуры: съпевамі й танцамі.

¹⁴⁷ Акавіты У. Выстаўка ў музэі // Беларус. 1988. № 346.

¹⁴⁸ Фонд Алеся Алехніка ў БДАМЛіМ. Т. 77.

МУЗЫЧНЫЯ Й ДРАМАТЫЧНЫЯ РЭПРЭЗЕНТАЦЫИ БЕЛАРУСАЎ

Сыпейныя, танцавальныя й драматычныя прэзэнтацыі ад самага прыезду беларусаў у Аўстралію сталі неад'емнай часткай культурных мерапрыемстваў нашых суайчыннікаў. Так, ужо ў сакавіку 1954 году створаны беларускі хор і драматычны гурток у Брысбене¹⁴⁹. Праўда, съціплія звесткі з тамтэйшых съвяткаваньняў не дазваляюць больш-менш поўна ахарактарызаваць дзейнасць першых такіх калектываў у Аўстраліі.

Больш съведчаныя захавалася пра амаль пяцігадовае існаванне беларускага мяшанага хору ў Сыднэі. Яго кіраўнік і стваральнік С. Анічкаў (магчыма, Сяргей Анічкаў) быў расейцам і прафэсійным дырыгентам. Ужо ў 1955 годзе гэты калектыв, у які ўваходзілі дочкі кіраўніка, а таксама сябры Беларускага Аб'еднання ў Аўстраліі, паспяхова выступаў на толькі на ўласна беларускіх мерапрыемствах, але й з рэпрызэнтацыяй беларусаў на шматнацыянальных канцэртах¹⁵⁰. На жаль, запісаныя хорам пліткі з народнымі песнямі не прынеслы камэрцыйнага посьпеху, і пасля 1960 году звестак пра выступы гэтага калектыву няма.

Адначасова з хорам у Сыднэі быў арганізаваны й драматычны гурток пад кіраўніцтвам Міхася Зуя, які з нагоды беларускіх съвяткаваньняў рэгулярна рабіў пастаноўкі твораў беларускіх клясыкаў. Так, гледачы маглі ўбачыць «Пінскую шляхту» Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча або «На папасе» Янкі Купалы й

¹⁴⁹ [Б. а.] Аўстралія. З арганізацыйнага жыцця // Божым Шляхам. 1954. № 59. С. 14.

¹⁵⁰ Алехнік А. Пад бел-чырвона-белым... С. 114.

*Беларускі мяшаны хор.
Сыднэй, 1957 год*

інш.¹⁵¹ Зьвесткі пра пастаноўкі драматычнага гуртку з'яўляліся ў на працягу 60-х гадоў. А ўжо з арганізацый Беларускага Культурна-Грамадзкага Клубу ў апісаньнях яго мерапрыемстваў адмысловыя мастацкія калектывы й пастаноўкі ня згадваюцца. Святкаваныні абмяжоўваліся чытаньнем рэфэратаў, дэкламацыяй вершаў і асобнымі сольнымі съпевамі. Спыніўся ўздел беларусаў Сыднёю ў шматнацыянальных канцэртах разнастайных фэстываляў, што часта арганізоўваліся ў 70—80-х гадах.

Беларускі мяшаны хор пад кіраўніцтвам
Пётры Мікуліча. Мэльбурн, 1978 год

ліся вучні першай беларускай школы, якія пад кіраўніцтвам Эўляліі Яцкевіч вучыліся съпявачы. Зь дзеянасцю школы, а дакладней, з арганізацый калядных вечарынаў для юношэў, звязаныя з драматычнай пастаноўкі ў Мэльбурне, шмат з якіх рабілі паводле ўласных сцэнароў Даната Яцкевіча¹⁵³. На пачатку 60-х гадоў быў арганізаваны таксама ў адмысловы хор дарослых пад кіраўніцтвам Пётры Мікуліча. Гэты хор стаў актыўным узельнікам святкаванняў і меў у сваім рэпертуары багата беларускіх песень. Калектыв дзеянасці да самай смерці кіраўніка, а пасля быў узніканы Эўляліяй Яцкевіч. Мэльбурнскі хор меў мяшаныя харкты, але часам асабна выступала ягоная жаночая частка.

Асобнай звязай музычнага жыцця Мэльбурну быў арганізаваны пры канцы 50-х гадоў Беларускім Цэнтральным Камі-

¹⁵¹ Тамсама. С. 122—123.

¹⁵² Мэльборніні. Святкаванье 34-тых Угодкаў Слуцкага Паўстанія ў Мэльбурне // Беларускае Слова. 1955. № 1—2 (23—24).

¹⁵³ Лявон Сьвеціч. У Беларускай школе Мэльбурну // Бацькаўшчына. 1958. № 1—2 (387—388); Лявон Сьвеціч. Калядная ялінка ў Мэльбурне // Бацькаўшчына. 1959. № 3 (439).

тэтам танцевальны гурт, які пазней зайдзе назоў «Каліна». Гісторыя групы ёсьць адметны старонкай дзеянасці беларускага асяродку. Спачатку трох хлопцов і трох дзяўчын — дзеці беларусаў з паўночнае ваколіцы Мэльбурну сабраліся разам, каб навучыцца нацыянальнаму танцу і паказваць іх на святкаваннях. Настаўнікам іх быў расейскі балетны танцор Аляксандар Карасёў, які й дапамог узельнікам навучыцца танцы «Лявоніху» і «Крыжачка».

У першасным складзе беларускі танцевальны гурт актыўна ўзельнічаў на нацыянальных мерапрыемствах да 1964 году, калі адбылася своеасаблівая змена пакаленія: частка ўзельнікаў сышла, але прыйшлі новыя, гэта былі ўжо 8 асабаў. Гурт працягваў традыцыйны ад дня заснаванья ўздел на толькі ў нацыянальных мерапрыемствах беларусаў, але і ў штогодовым шматкультурным парадзе нацыянальных убораў у межах фэстываля «Мамба» (*Moomba*), што праходзіў у Мэльбурне. У новым складзе група трывала да 1969 году, калі, зянисленая цяжкасцю арганізацыйнага характару, звязанымі з адсутнасцю сталай пляцоўкі для рэпетыцыяў, была распушчаная. Усе папярэднія гады актыўнай узельніцай і кіраўніцай танцораў была Тамара Басарыновіч (дзяв. Карп, пазней — Субач). Яна ж пры канцы 70-х гадоў адрадзіла гурт з новымі сябрамі і дала яму назоў «Каліна». Ад гэтага часу група была толькі жаночым калектывам, а важную частку выступаў сталі складаць съпевы. Адначасова ў шэрагі ўзельнікаў увайшлі дзяўчата з украінскай съпевай групы «Світанак». Ад 1985 году «Каліна» пेўратварылася ў музычны ансамбль, у якім съпевы пераважалі над танцамі. У тым жа часе ўсе сябры «Каліны» таксама сталі ўзельнікамі украінскага «Світанку», таму група выступала з абодвумя назовамі ў залежнасці ад нагоды й аўдыторыі. Найчасцей беларуская «Каліна» съпявала на царкоўных святах,

Дзіцячая танцевальная група.
1964 год

Беларуская група «Каліна».
2002 год

най акцыяй «Каліны» стаў дабрачынны канцэрт з мэтай зьбіраныня сродкаў у Чарнобыльскі фонд у 1992 годзе. У рэпартуары групы беларускія, украінскія й ангельскія песні, частка якіх была выпушчаная на касэце й кампакт-дыску¹⁵⁴. З Тамарай Субач на чале, «Каліна» й сёньня застаецца бадай самым трывалым праектам, што рэпрэзэнтуе беларусаў у Аўстраліі.

Музычныя праекты беларусаў Адэляйды былі пераважна звязаныя, як і іншыя кірункі грамадзка-культурнага жыцця, з дзейнасцю тутэйшай парафіі БАПЦ. Амаль ад самай арганізацыі тут набажэнстваў пачаў свою творчую актыўнасць царкоўны хор на чале з Міхасём Бурносам. Актыўны ўдзел калектыву ў нацыянальных святкованнях пры канцы 70-х гадоў ужо не абмяжоўваўся толькі Адэляйдай — у кола ягоных слухачоў з арганізацыяй Сустрэчаў Беларусаў Аўстраліі ўключыліся суайчыннікі з іншых беларускіх асяродкаў. Мишаная, а таксама мужчынская й жаночая мадыфікацыі хору пад кіраўніцтвам Міхася Бурноса сіпявалі народныя песні, а таксама творы беларускіх кампазытараў.

Поруч з хорам у 1978 годзе, напярэдадні Трэцяй Сустрэчы Беларусаў Аўстраліі, Міхась Бурнос ініцыяваў стварэнне яшчэ й дзіцячай танцевальнай групы «Ляўоніха». Актыўныя выступы на разнастайных мерапрыемствах у Адэляйдзе й іншых беларускіх асяродках спрыялі папулярнасці групы, а Міхась Бур-

¹⁵⁴ Гісторыю групы «Каліна» выклала ў прыватным лісце да аўтаркі гэтага дасылавання Тамара Субач (раней Басарыновіч).

нос рэпрэзэнтаваў яе на нарадах ФРБАА (такім чынам група стала афіцыйным сябрам гэтай арганізацыі). Адным з найяскравейшых выступаў «Ляўоніхі» былі здымкі на аўстралійскай тэлевізіі адмысловай праграмы пра Беларусь. Вось як гэтая падзея асьветленая ў матэрыяле газеты «Беларус»:

«Для тэлевізійнага паказу былі назначаныя дзьве даты: 14 верасня сёлета (1979 год. — Н.Г.) была сфільмаваная танцевальная група «Ляўоніха» ў нашай прыцаркоўнай залі, а 19 верасня — адбыўся жывы паказ у студні. Для першага паказу бацькі дзяцей, пераважна маткі, разам зь іншымі актыўнымі Беларусамі ўдэкаравалі залу беларускімі ручнымі мастицкімі вырабамі. Усё гэта было густоўна разложана на столах, а на галоўной сцяне красаваліся беларускі й аўстралійскі нацыянальныя сцягі, а пасярэдзіне вісей беларускі нацыянальны герб Пагоня з ангельскім подпісам пад ёй.

На экране гледачы ўбачылі стол, а за столом у прыгожых беларускіх народных касцюмах дзеці — Паўлік Калесніковіч, Наталья Якша, Соня Якша й Тосік Яновіч. Перад імі міска з капустай, зь якой яны ядуць, пераглядаючы ў усьміхающа. Гутарка між імі пачынаеца дўвум караценкімі жартамі пабеларуску, а ўнізе на экране — іхны ангельскі пераклад. На запытаньне: «Дзе знаходзіца Беларусь?» на экране паказваецца карта Эўропы з граніцамі Беларусі, а пасля на цэлым экране карта Беларусі.

Тэлевізійная перадача 19 верасня была гэткай: сядзіць на канапе ў народных беларускіх касцюмах група нашых дзетак: Андрэй Бічанін, Ніна Якша, Анна Калесніковіч, Пяцро Бічанін і Кон Бічанін. Перад імі ў кошыку памяяваныя каляровым народным арнамэнтам вялікоднныя яйкі. Адразу пасля гэтага нашыя маладыя «артысты» паказалі качаныне яек, гульню «ў біткі» й г.д.»¹⁵⁵

Гісторыя «Ляўоніхі», на жаль, не была вельмі працяглай. Пасля таго, як у 1987 годзе Міхась Бурнос зрабіўся сівятаром і засяродзіўся на сівятарскай працы, ён перадаў кіраўніцтва групай у рукі маладой Натальі Якшы, і калектыву хутка раскідаўся¹⁵⁶. У выніку, адзінным музычным калектывам у Адэляйдзе застаўся царкоўны хор, якім у 1987—1999 гадах кіраваў

¹⁵⁵ Міхась Б. [Бурнос М.] Танцевальная група «Ляўоніха» на аўстралійскім тэлебачанні // Беларус. 1979. № 271—272.

¹⁵⁶ Бурнос М. а., Кавалеўскі В. Беларуская эміграцыя ў Паўднёвой Аўстраліі... С. 40.

Уладзімер Калесніковіч. Калі ўзяць пад увагу значнае зъмяншэнне ліку супольных мерапрыемстваў беларусаў з розных асяродкаў Аўстраліі цягам 90-х гадоў, то магчыма адзначыць, што хор засяродзіўся найперш на богаслужбовай съпейной практицы.

Фотаматэрыйялы съведчаць таксама пра існаваньне ў 1958 годзе ў Адэляйдзе інструментальнай групы «Zorka», з удзелам таго ж Міхася Бурноса, аднак ніякіх дакладных звестак пра дзейнасць гэтага калектыву знайсці не ўдалося¹⁵⁷.

Музычныя рэпрэзэнтацыі аўстралійскіх беларусаў мелі, безумоўна, і сольныя характеристар. Іх абавязкова дапаўнялі дэкламацыі вершаў у съвяточных акадэміях. У Мэльбурне майстрамі настаўнікамі дэкламацыяў доўгі час быў Алеся Салавей¹⁵⁸. У Адэляйдзе асаблівым удзельнікам съвятаў быў распавядальник сатырычных твораў Віктар Зелянёўскі¹⁵⁹.

Цікава, што ў звестках пра асяродак беларусаў у Пэрце, фактычна, ня згадваюцца ня толькі хоць якія съпейныя ці танцевальныя калектывы, але й наогул мастацкія часткі на беларускіх съвятках. Верагодна, гэтая сфера культурнай дзейнасці тут не была добра развітая.

Музычныя рэпрэзэнтацыі былі для беларусаў Аўстраліі адначасова й адным з найбольш эфектыўных спосабаў пашырэння ведаў і образу Беларусі ў мясцовым грамадстве, і сродкам адлюстраваньня ўласнай нацыянальнай съведамасці. Съпейныя танцевальныя выступы (і магчымасці ўласнага ўдзелу ў іх) дазвалялі таксама далучаць да асяродкаў новых сяброў і задзейнічаць моладзь, што стварала вобраз сямейнасці беларускіх грамадаў і давала спадзеў на працягlae захаванье нацыянальных традыцый.

МОЛАДЗЕВЫЯ АРГАНІЗАЦЫІ

Сярод беларусаў, што па Другой Сусветнай вайне прыехалі ў Аўстралію, было шмат асобаў у веку 18—30 гадоў. Іх нацыянальная съведамасць фармавалася ці ў Саюзе Беларускай Моладзі... С. 52.

¹⁵⁷ Бурнос М. а., Кавалеўскі В. Беларуская эміграцыя ў Паўднёвой Аўстраліі... С. 52.

¹⁵⁸ Вера Шайпак. Інтэрвю, зъмешчанае ў кнізе далей.

¹⁵⁹ Прысутны. Съвята Гэрояў у Адэляйдзе // Беларус. 1976. № 225.

ладзі часоў вайны, ці (найбольш) у лягерах Нямеччыны, дзе шмат хто вучыўся ў беларускіх школах і гімназіях. Гэта моладзь была адной з найактыўнейшых частак першапачатковых нацыянальных арганізацый у Аўстраліі. Выкарыстоўваючы досьвед грамадзкай працы, атрыманы ў Нямеччыне, яны пераносілі ў новую краіну ў тыя формы арганізаванага жыцця, у якіх раней бралі ўдзел. Так у Аўстраліі стаў арганізоўвацца беларускі скаўтынг.

Беларускі скаўтскі звяз «Усяслаў Чарадзей» быў закладзены ў Мэльбурне на самым пачатку 1950 году з ініцыятывы стваральнікаў Звязу імя Івана Луцкевіча ў лягеры Куфштайн (Нямеччына) Алеся Грыщука й Паўла Гуза, а таксама ўдзельніка Міжнароднага Скаўцкага Джэмбару ў Мітэнвальдзе Уладзімера Шнэка. Апошні й ачоліў беларускі скаўтскі звяз ў Мэльбурне. Ад самай арганізацыі ўдзельнікі «Усяслава Чарадзея» актыўна далучыліся да беларускага жыцця асяродку. Уладзімер Шнэк згадваў: «Скаўты ў скапткі арганізоўвалі мастацкую частку на нацыянальных урачыстасцях, вывучвалі скаўцкае права ў беларускую гісторыю, развучвалі патрыятычныя песні, устроівалі летнія лягеры»¹⁶⁰. Адным з праектаў ўдзельнікаў стала зьбіраныне матэрыялаў пра гісторыю беларускага скаўтынгу, што было абвешчана прараз часопіс «Новае Жыццё». Аднак пра вынікі гэтай ініцыятывы нічога няведама, таксама як надзвычай мала звестак захавалася наогул пра дзейнасць беларускага скаўтынгу ў Аўстраліі. З дакументаў фонду Алеся Алехніка вынікае, што спроба стварэння свайго скаўцкага звязу была зробленая ў беларусамі Сыднэю, і кіраваў гэтай справай Уладзімер Пацко. Згадкі пра існаваньне такоі арганізацыі датычаць 1955 году¹⁶¹. Аднак дакладных звестак пра яе дзейнасць знайсці не ўдалося.

У Сыднэі, праўда, у 50-х гадах прыхільнікі БЦР абвесцілі пра стварэнне Саюзу Беларускай Моладзі, у які, паводле сьпісу 1957 году, уваходзілі 12 хлопцаў і дзяўчат у веку 10—16 гадоў¹⁶². Аднак пра далейшы лёс гэтае арганізацыі нічога няведама.

¹⁶⁰ Шнэк-Случанскі Ул. Аўтабіографічныя нататкі // Апавяданыні аўстралійскіх беларусаў / Уклад. Віктар Кавалеўскі. Адэляйда, 2001. С. 29.

¹⁶¹ [Б. а.] Съвята 2-га Ўсебеларускага Кангрэсу ў Сыднэі // Беларускае Слова. 1954. № 5 (19).

¹⁶² Фонд Алеся Алехніка ў БДАМЛіМ. Т. 57.

Больш плённай была праца аддзелу моладзі Беларускага Вызвольнага Руху (ад 1955 году — Фронту), арганізаванага таксама пад кіраўніцтвам Уладзімера Шнэка ў 1953 годзе. Менавіта гэты аддзел распачаў выданьне гумарыстычнага часопіса «Ёрш»¹⁶³ і арганізаваў Спартовы клуб БВР¹⁶⁴, у які ўваходзіла футбольная дружына БВР (БВФ) «Зубр» (у ангельскім варыянце яна некаторы час звалася «Зубры зъ Яравілю») (Яравіль — раён у Мэльбурнe). Клуб ня толькі рэгулярна гуляў з мэльбурнскімі камандамі, але й ладзіў танцавальныя вечарыны й розныя забаўляльныя мерапрыемствы для моладзі (святкаванні, балі-маскарады й г.д.) цягам 1953—1960 гадоў. Адзін з удзельнікаў каманды Аўген Груша згадваў:

Беларуская футбольная дружына «Зубр»

інцы былі, і аўстралійцы. Украінцы ў валейболе заўсёды першае месца брали, а мы другое. Палякай не было. Былі аўстралійцы, беларусы й украінцы, 10 ці 12 дружынай»¹⁶⁵.

Розныя формы ўдзелу моладзі ў нацыянальных арганізацыях дазвалялі затрымаць яе ў рэчышчы беларушчыны й неяк супрацьстаяць асыміляцыйным уплывам аўстралійскага грамадзтва. Праўда, у тых маладых асобаў, хто браў удзел у беларускім жыцці на працягу 50-х гадоў, яшчэ захоўваліся ўласныя ўспаміны пра Беларусь і былі за плячыма школы беларускіх лягे-

¹⁶³ [Б. а.] З арганізацынага жыцця. Аўстралія // Незалежная Беларусь. 1953. № 8 (14).

¹⁶⁴ [Б. а.] З беларускае хронікі. Мэльбурн, Аўстралія // Незалежная Беларусь. 1953. № 9 (15).

¹⁶⁵ Аўген Груша. Інтэрвю, зъмешчанае ў кнізе далей.

раў Нямеччыны. А былі ж і тыя, што ведалі радзіму толькі па расповедах бацькоў і ня мелі магчымасці адмыслова вучыцца беларускай мове й вывучаць нацыянальную гісторыю. І на працягу жыцця беларусаў у Аўстраліі такіх дзяцей становілася ўсё болей. Каб далаўчыць іх да ўдзелу ў нацыянальным жыцці ў сфармаваць беларускую съведамасць, неабходныя былі школы, і спробы развязаць гэтая пытаньне заўажныя ў розных асяродках ужо ў 50-х гадах.

28 жніўня 1955 году ў Сэнт-Албансе быў скліканы першы сход удзельнікаў тутэйшых арганізацыяў у справе беларускай школы, на якім быў створаны арганізацыйны камітэт. На наступным сходзе «...пасля даўгіх дыскусіяў была прынятая пастанова арганізацівым часам беларускую школу ў Сэнт-Албансе, дзе ёсьць найбольшая колькасць дзяцей у школьнім веку, і ў далейшым імкнуцца арганізаців школы ў іншых дзялянках Мэльбурну»¹⁶⁶. Так, ужо 13 лістапада 1955 году ў Мэльбурне ў хаце спадара Раманоўскага пачала працу першая беларуская школа. Заняткі адбываліся кожную нядзелю, а настаўнікамі былі Адам Жураўлевіч (кіраўнік школы), Уладзімер Сідлярэвіч, Эўлялія Яцкевіч (старшыня школьнага камітэту). Адзін зь святароў меў таксама навучаць дзяцей рэлігіі. Штогод для вучняў школы ладзіліся калядныя ялінкі, якія прыпадалі на зананчэньне навучальнага году — падвядзеньне вынікаў. На ялінку рыхталі спэцыяльныя канцэрты сіламі школы, і так быў створаны школьны хор пад кіраўніцтвам Эўляліі Яцкевіч. Звесткі пра актыўную дзейнасць школы ахопліваюць 1955—1960 гады. Навучанье было звязанае зь вялікімі цяжкасцямі, найперш матэрыяльнага характару, бракавала таксама падручнікі і сталага памяшкання (найбольш працяглы час заняткі адбываліся ў хаце Уладзімера Сідлярэвіча). У выніку, беларусы так і ня здолелі адчыніць школы ў іншых раёнах Мэльбурну. Аднак за час дзейнасці школы блізу 25 дзяцей навучыліся чытаць і пісаць па-беларуску.

Вучні беларускай школы ў Мэльбурне

¹⁶⁶ М. Н. [Нікан М.] Беларуская школа ў Мэльбурне // Бацькаўшчына. 1956. № 1—2 (283—284).

руску, атрымалі веды ў нацыянальнай гісторыі й геаграфіі, да-
лучыліся да культурнай спадчыны свайго народу. Шмат хто з
вучняў яшчэ доўгі час трymаўся ў рэчышчы беларускай дзе-
насьці. Так, Аля Яцкевіч ужо падчас навучанья ў коледжу ар-
ганізавала там курс лекцыяў (22 лекцыі й іспыт) зь беларускай
гісторыі й культуры для 200 сваіх аўстралійскіх каліканак¹⁶⁷.
Тая ж Аля пазней дапамагала маці, Эўлялія Яцкевіч, у пад-
рыхтоўцы праграмаў на беларускім радыё.

Праз 10 гадоў ініцыятыва арганізацый новай школы для дзе-
цей беларусаў зноў была ажыццёўленая ў Мэльбурне. У 1970
годзе ў адмыслова абсталіваным лаўкамі й сталамі памяшканыні
сям'і Грушай (Аўген Груша быў старшинём школьнага камітэ-
ту) распачала працу ўжо другая беларуская нядзельная школа.
Яе наведвалі 11 дзяцей, а навучалі амаль тыя ж настаўнікі: Ула-
дзімер Сідлярэвіч, прафэсар Мікола Нікан і Эўлялія Яцкевіч,
якія маглі выкарыстоўваць у працы досьвед папярэдніх шко-
лы¹⁶⁸. Навучаннем дзяцей цяпер апекаваўся Беларускі Цэн-
тральны Камітэт у Вікторыі. У 1972 годзе быў набыты Беларускі
Дом, і заняткі перанеслі туды.

У гэты час аднавіліся школьныя калядныя ялінкі, якія дапа-
магалі далучаць дзяцей да беларускага грамадзкага жыцця.
Дзейнасць другое беларуское школы ў Мэльбурне мела сур'ёз-
ныя вынікі ў фармаваныні шчырай зацікаўленасці народжа-
ных у Аўстраліі беларускіх дзяцей нацыянальнай дзейнасцю.
У 1971 годзе навучэнкі школы Ніна Грыцук і Ала Корбут сталі
ініцыятаркамі стварэння адмысловай беларускай моладзевай
арганізацыі ў Мэльбурне з гістарычным назовам Саюз Беларус-
кай Моладзі. Ужо на першым сходзе ў Саюз запісалася 17 асо-
баў¹⁶⁹. На працягу 70-х гадоў выпускнікі школы актыўна далу-
чыліся да грамадзкай дзейнасці. Яны ладзілі рэгулярныя ме-
рапрыемствы, маёўкі на прыродзе, вечарыны ў Беларускім
Доме¹⁷⁰. Такім чынам, абедзве школы, што дзейнічалі ў Мэль-
бурне, паспрыялі захаванью на нейкі пэрыйд часткі моладзі ў
шэрагах актыўных удзельнікаў беларускага жыцця.

¹⁶⁷ [Б. а.] Гісторыя Беларусі ў Аўстралійскай школе // Бацькаўшчы-
на. 1960. № 30 (314).

¹⁶⁸ Аўген Груша. Інтэрвію...

¹⁶⁹ М. Н. [Нікан М.] Саюз Беларуское Моладзі ў Мэльбурне // Бела-
рус. 1971. № 170.

¹⁷⁰ М. Н. [Нікан М.] У беларусаў Мэльбурну // Беларус. 1972.
№ 185.

Адначасова зь съвецкімі арганізацыямі гораду пра захаванье
моладзі ў беларускім асяродку дбала й мясцовая парафія БАПЦ.
Ад самога заснаванья ў 1958 годзе яе съвятары клапаціліся
про наладжванье адмысловых дзіцячых мерапрыемстваў. Так,
калядныя ялінкі штогадова адмыслова адбываліся для дзяцей
парафіянаў. Безумоўна, гэта было яскравым паказынікам нязго-
ды ў грамадзе, не палітычнай, але съвецка-царкоўнай, і ў гэты
падзел адразу былі ўлучаныя маленькія беларусы. Зь іншага
гледзішча, парафіяне БАПЦ, што імкнуліся трymацца ўбаку ад
палітычных канфліктаў съвецкіх арганізацыяў і гуртаваліся
вакол царквы, таксама дбали пра захаванье нацыянальнай съве-
дамасці ўласных, народжаных у Аўстраліі, дзяцей, і ўсё, што
яны рабілі дзеля гэтага, дапамагала забясьпечваць трываласць
тутэйшага беларускага асяродку ў процістаянні асыміляцый-
ным тэндэнцыям аўстралійскага грамадзтва.

Мэльбурнскія школы былі ці не найбольш паспяховымі
сярод аналагічных ініцыятываў беларускіх асяродкаў Аўстраліі.
Спроба арганізаваць уласную школу ў Сыднэі ня мела посьпе-
ху. Заняткі зь пяццю дзецьмі беларусаў ладзіў пры канцы 50-х
гадоў у хатах Качаноў, Каранеўскіх і ўласнай колішні настаўнік
Беларускай гімназіі імя Янкі Купалы ў Нямеччыне Аляксандар
Смаль. Аднак ініцыятыва не была падтрыманая сыднэйскай
беларускай грамадзкасцю, і праз шэсцьць месяцаў заняткі спы-
ніліся¹⁷¹. Тлумачэнні гэтага найперш датычылі раскіданасці
беларусаў у межах Сыднэю, што стварала вялікія транспарт-
ныя складанасці для бацькоў гіпатэтычных вучняў. Аднак па-
даеца найбольш верагодным, што жыццяздольнасці школы
не спрыяла найперш нязгода паміж арганізацыямі, якая не да-
зволіла палітычным апанэнтам дамовіцца для ажыццяўлень-
ня карыснай для ўсіх ініцыятывы.

Іншай была сітуацыя ў Адэляйдзе, дзе галоўныя выхаваль-
ныя функцыі ўзяла на сябе царква. Выконваючы пастановы
II Епархіяльнага зьезду, які сцвердзіў абавязковасць дзе-
насьці нядзельных школак у парафіях БАПЦ¹⁷², мясцовая па-
рафіяльная рада паклапацілася пра арганізацыю навучанья
моладзі. Наладзілі беларускую школку, дзе адначасова выклада-
ліся асновы рэлігіі й беларусаведа, актыўная прыхаджане Mi-
хась Бурнос ды Кастане Станкевіч. Аднак дакладны час дзей-
насці ўстановы лік вучняў высьветліць вельмі складана. Пра

¹⁷¹ Міхась Лужынскі. Інтэрвію...

¹⁷² М. Н. [Нікан М.] II-гі Эпархіяльны Зьезд БАПЦ у Аўстралії //
Бацькаўшчына. 1961. № 10 (545).

тое, что школа сапраўды дзеянічала, згадваў сам Міхась Бурнос падчас выступу на Першай Сустрэчы Беларусаў Аўстралії¹⁷³. Верагодна, менавіта яе навучэнцы склалі танцавальную групу «Лявоніха», што паспяхова выступала ня толькі ў Адэляйдзе.

Няма ніякіх звестак пра дзеянісць беларускай школы ў Пэрце, дзе, тым ня менш, у 80-х гадах дзеці беларусаў актыўна далучыліся да грамадзкага жыцця. У сярэдзіне 80-х гадоў з ініцыятывы Пётры Дамбровскага нават была створаная адмисловая валейбольная дружына з маладых беларусаў, што ўдзельнічала ў спаборніцтвах пры падтрымцы мясцовай грамады¹⁷⁴.

Адмисловыя моладзевыя арганізацыі ў розных асяродках Беларускай Аўстраліі аб'ядноўвала пэўная фрагментарнасць узынікнення й дзеянісці. Яны звычайна не ахоплівалі ўсёй моладзі й развязвалі праблему яе далучэння да беларускага жыцця толькі на нейкі час. У выніку, рэальны ёфект у супрацьстаянні актыўным асыміляцыйным тэндэнцыям навакольнага грамадства, якія ўпłyвалі на дзяцей у значна большай ступені, чым на бацькоў, быў невялікі. Нядзіўна, што пакінутыя бяз сталага сур'ёнага ўзъдзеяньня грамады дзеці, якія свае веды пра нацыянальную гісторыю й культуру выкарыстоўвалі хіба толькі ў межах дыяспары, гублялі цікавасць да беларускага жыцця й усё больш яскрава ўсьведамлялі сябе менавіта аўстралійцамі. Гэта й мела вынікам вялікія праблемы пераемнасці пакаленіння, якія паўсталі ў беларускіх асяродках да 90-х гадоў, калі патэнцыял для іх пераадolenня коштам унутраных сродкаў быў ужо вычарпаны.

РЭЛІГІЙНАЕ ЖЫЦЬЦЁ

Рэлігійная сведамасць была для беларусаў сярэдзіны XX стагодзьдзя адным з найбольш уплывовых чыннікаў самаідэнтыфікацыі. Поруч з параўнальнай невысокім узроўнем нацыянальнай самасведамасці, канфесійная прыналежнасць часта дапамагала нашым суайчыннікам «тримацца сваіх» і ў лягерах Ды-Пі паваснай Нямеччыны, і пазней у эміграцыі.

¹⁷³ А. К-а. [Калодка А.] Першая Сустрэча Беларусаў Аўстраліі // Беларус. 1977. № 237.

¹⁷⁴ Rajecki M. Social Volleyball // Інфармацыйны Бюлетэнь Фэдэralnай Рады Беларускіх Арганізацыяў у Аўстраліі. 1986. № 5. С. 8.

Безумоўна, падзеі з афармленнем Беларускай Аўтакефальтай Праваслаўнай Царквы ў Канстанцы ў 1948 годзе зрабілі значны ўплыў на рэлігійнае жыццё суайчыннікаў у съвеце. Існаванье самастойнай праваслаўнай царквы, з аднаго боку, дазваляла значнай частцы беларусаў вылучыць сябе з шэрагу іншых «праваслаўных народаў», а з іншага, стала крыніцай сур'ёзна-га падзелу беларускай эміграцыі. Вынікі яго быў адчуваўныя й у беларускіх асяродках Аўстраліі, дзе жыў адзін з кіраунікоў навастворанай БАПЦ архіяпіскап Сяргей (Ахатэнка).

Сама прысутнасць першайархата ў краіне была ўжо ў 50-х гадах своеасаблівым стымулом для актыўных захадаў тутэйших беларусаў у стварэнні парафій БАПЦ. Аднак посыпех мелі на ўсе. Напрыклад, побыт архіяпіскапа Сяргея ў Сыднэі ў першай палове 50-х гадоў дазволіў некаторым тутэйшым аптымістам сцьвярджаць пра стварэнне ў горадзе «першай парафіі БАПЦ». Сапраўды, у ліпені 1952 году съвятарства БАПЦ атрымала дазвол ад аўстралійскіх уладаў на рэгулярную службы¹⁷⁵. Набажэнствы ладзілі ў мэтадысцкай царкве ў раёне Ліверпуль або сам архіяпіскап Сяргей, або іншыя беларускія съвятары: айцец Уладзімер (Зялінскі) ці айцец Анатоль (Кунцэвіч). Няма доказаў таго, што службы адбываліся штотыдзень, але усе нацыянальныя съвяткаванні беларусаў Сыднэю ў гэты час пачыналіся з набажэнстваў, пра што паведамляў эміграцыйны друк¹⁷⁶.

Падчас свайго жыцця ў Сыднэі архіяпіскап Сяргей часам наведваў беларусаў і ў іншых гарадах Аўстраліі. Ёсьць звесткі пра ладжаныя зь ягоным узделам набажэнствы ў Брысбене, Мэльбурне, Адэляйдзе, Пэрце. Ва ўсіх гэтых гарадах прыезд першайархата БАПЦ стымуляваў стварэнне беларускіх парафій. Так, у Брысбене арганізавалася праваслаўнае Брацтва Святога Юрыя, якое, праўда, не праіснавала ў да канца 50-х гадоў. У Адэляйдзе ўзынікла Брацтва Жыровіцкай Божай Маці (таксама зъвестак пра яго надзвычай мала), тут жа актыўную съвятарскую дзеянісць распачаў айцец Міхал (Шчурко), які ўжо ў 1951 годзе зарэгістраваў тут БАПЦ. Захады ў арганізацыі царквы БАПЦ быў зробленыя таксама ў Пэрце. Пры канцы 50-х гадоў уласныя службы быў арганізаваныя намагань-

¹⁷⁵ [Б. а.] Аўстралія. З грамадзкага і рэлігійнага жыцця // Божым Шляхам. 1952. № 49. С. 16.

¹⁷⁶ Напрыклад: Лайрыновіч А. [Малецкі Я.] Водгукі гадавіны Слуцкага Чыну. Сыднэй // Бацькаўшчына. 1956. № 1—2 (233—234).

нямі прыбылага сюды па кароткім побыце ў Брысбэне съята-
ра БАПЦ архімандрыта Мадэста (Яцкевіча).

Разам з тым, уласна ў Сыненні жыцьцё архіяпіската не спра-
вакавала сапраўднай актыўнасці беларускай грамады ў наладж-
ваньні сталых рэлігійных практыкаў. З аднаго боку, гэтаму за-
мінаў палітычны падзел у беларускім асяродку, які суправа-
джаўся й адрозным стаўленнем суполак да дзеянасці БАПЦ.
Хаця спробы прыхільнікаў БЦР арганізаваць пад кіраўніцтвам
архіяпіската Апанаса (Мартаса) парадаю ў юрысдыкцыі Су-
сьветнага Патрыярхату былі няудалымі, яны адцягнулі ад ула-
дыкі Сяргея магчымых прыхаджанаў. Утрыманье ж яараха-
толькі за кошт БНРаўскіх ці беспартыйных вернікаў было спра-
вай надзвычай складанай. Так, на сходзе мясцовай грамады ў
красавіку 1955 году, дзе зьбіралі грошы на ўтрыманье архіяпі-
ската Сяргея ў Сыненні, прыбытак быў нагэтулькі малы, што адзін
з вернікаў мусіў прапанаваць уласнае памяшканье для жыцьця
ўладыкі, бо для арэнды сродкаў не хапала¹⁷⁷. Верагодна, мена-
віта матэрыйальная цяжкасць вымусіла архіяпіската шукаць
сабе іншага месца жыхарства й справакавалі ягоны пераезд у
1957 годзе ў Пэрт, дзе тамтэйшая грамада актыўна будавала
для ягонага пражыванья адмысловы Беларускі Дом, што ад-
начасова меў быць і царквою¹⁷⁸.

Па ад'езьдзе архіяпіската Сиргэя ў Заходнюю Аўстралію беларускае рэлігійнае жыццё ў Сыднэі, фактычна, спынялася. Святкаваныні ператварыліся ў пераважна сьвецкія мерапрыемствы, а вернікі сталі наведваць расейскія ці ўкраінскія цэрквы. Балышня беларусаў аброваля дзъве расейскія царквы ў розных раёнах Сыднэю: Бэнкстаун і Гомбуш.

Ад самога стварэння першых парафіяў БАПЦ у Аўстраліі было відавочна, што неабходнае шчыльнае супрацоўніцтва іх між сабою, а таксама зь съвецкімі беларускімі арганізацыямі дзеля больш эфектыўнага наладжваньня ўласнага рэлігійнага жыцця беларусаў. Усё гэта было афіцыйна замацавана ў па-становах II Епархіяльнага Зыезду БАПЦ у Аўстраліі, які адбыўся 26—27 снежня 1960 году ў Адэляйдзе з удзелам архіяпіскапа Сяргея, архімандрыта Мадэста, мітрафорнага протаярэя Mixa-la (Шчурко), дыякана Васіля, архімандрыта Данілы (грэка), а

¹⁷⁷ [Б. а.] Аўстралія. Арганізацыянае жыцьцё // Божым Шляхам. 1955. № 66—67. С. 30.

¹⁷⁸ Р. М. [Раецкі М.] Беларуская грамадзкая хата ў Зах. Аўстраліі // Беларусь. 2003. № 481.

таксама дэлегатаў ад параграфій БАПЦ і беларускіх арганізацыяў Мэльбурну, Сыднэю, Адэляйды й Пэрту. З'езд пастановіў:

«1. Прызнана канечнасць поўнага супрацоўніцтва паміж царквой і прыходамі БАПЦ з аднаго боку і беларускімі грамадзкімі арганізацыямі — з другога.

2. Принята, что усё формы креста ёсьць аднолькава важныя хрысціянскія сымбаліямі, але для Беларусаў найадпаведнейшы (для БАПЦарквы ў Аўстраліі) свой Эўфрасіньнеўскі крест.

3. Прызнана канечнасць арганізацыяй апекавання з боку царкоўных прыходаў беларускімі суботнімі і нядзельнымі школамі, а такжэ звязтраныя асаблівае ўвагі на моладзь.

4. Прызнана канечнасць большага асаўбістага кантакту паміж беларускімі святарамі й вернікамі.

5. Уважаю, што пабудова беларускай царквы ў Адэляйдзе ёсьць справай на толькі Беларусаў Адэляйды, але ўсіх Беларусаў у Аўстраліі.

6. Прывізаны канечнасць большай матэрыяльнай дапамогі для Яго Высокага праасвяцічнства Архіяпіската Сяргея.

7. Пастаноўлена выдаваць свой Єпархіяльны Бюлётэнь»¹⁷⁹. Некаторыя з пастаноўак Зысаду ўжо раздзяліліся ў раз-

Некаторыя з пастановау зьезду ужо реалізоуваліся у розных асяродках. Так, у Мэльбурне дзейнічала беларуская школа, існавала пэўнае ўзаемадзеяньне паміж сьвецкім арганізацыямі й парафіямі, хаця падзел у грамадzkім руху беларускай паваеннай эміграцыі моцна адбіваўся на стаўленыні пэўнай часткі беларусаў Аўстраліі да БАПЦ. Прыкладам, у Мэльбурне прыхільнікі БЦР ня толькі не дапамагалі, але й актыўна су-працьдзейнічалі стварэнню парафii.

Вынікам апошняй пастановы Зьезду (пункт 7) быў выхад у 1961 годзе часопіса «Наша Царква», органа епархіяльнай управы БАПЦ, пад рэдакцыяй архімандрыта Мадэста. Таксама надзвычай важным было рашэнне беларусаў аб супольным утрыманьні галавы БАПЦ, бо, як паказала жыцьцё архіяпіскапа ў Сыднэі й Пэрце, зрабіць гэта сродкамі аднае грамады немагчыма.

Часткова менавіта фінансавыя цяжкасці прычыніліся да таго, што заходжаньне ўладыкі Сяргея ў беларусаў Пэрту не было вельмі працяглым. Паводле розных звестак, архіяпіскап пачаў актыўна супрацоўнічаць з тамтэйшай грэцкай праваслаў-

¹⁷⁹ М. Н. [Нікан М.] II-ї Эпархіяльны Зъезд БАПЦ у Аўстраліі // Бацькаўшчына. 1961. № 10 (545).

най грамадой і рэгулярна адпраўляць іхныя набажэнствы, што давала дадатковы прыбытак. Аднак гэтая дзейнасць скончылася буйнымі непараразуменнямі, калі на пачатку 60-х гадоў, на запрашэннне часткі грэкаў, першаярарх БАПЦ высвяціў некалькі грэцкіх святыароў, якім раней было адмоўлена ў высвячэнні ў Грэцыі й у Аўстраліі тутэйшым архіяпіскапам Езекілем. Ажыццёўленае ў такіх умовах высвячэнне справакавала падзею Грэцкай Праваслаўнай Царкве. Акрамя таго, галава БАПЦ быў, паводле некаторых звестак, афіцыйна, загадам мясцовага ўраду, выдалены з Пэрту ў абвешчаны пэрсонай нон грата¹⁸⁰. Так тамтэйшая беларуская грамада на доўгія гады засталася без святара.

Адзначаная дзейнасць архіяпіската Сяргея мела наступствы й для рэлігінага жыцця беларускіх асяродкаў Аўстраліі. Так, узрушаны дзеяннямі першаярарха БАПЦ, абвесыціў аб сваім выхадзе з юрысдыкцыі гэтае царквы стваральнік парафіі ў Мэльбурне архімандрит Мадэст. Ён у 1962 годзе заснаваў новую парафію Святой Эўфрасініі Полацкай Беларускай Праваслаўнай Царквы ў юрысдыкцыі Сусьеветнага Патрыярхату. Яна была актыўна падтрыманая мэльбурнскімі прыхільнікамі БЦР, а пазастала з новым святыаром айцом Аляксандрам (Кулакоўскім) парафія Трох Віленскіх Пакутнікаў БАПЦ гуртавала вакол сябе БНРаўцаў і беспартыйных беларусаў. Суіснаваньне дзіўлюх беларускіх парафіяў у Мэльбурне цягнулася колькі гадоў, фактычна, да съмерці архімандрыта Мадэста ў 1971 годзе, і стварала дадатковую напружанасць у дачыненіях палітычных груповак, нягледзячы на існаваныне ўжо агульнага Беларускага

У беларускай царкве Трох Віленскіх Пакутнікаў у Мэльбурне

¹⁸⁰ Розмысл С. Падзеі ў Адэляйдзе // Праваслаўным Шляхам. 1968. № 2 (12). С. 21—25.

Цэнтральнага Камітэту ў Вікторыі, куды ўваходзілі прадстаўнікі абодвух кірункаў. Магчыма, менавіта наяўнасць двух рэлігійных асяродкаў у Мэльбурне прычынілася да фармавання пазыцыі агульной сівецкай грамадзкай арганізацыі, якая адмыслова не мяшалася ў царкоўныя справы.

Непараразуменыні ў БАПЦ у Аўстраліі яшчэ больш павялічліся, калі афіцыйна пазбаўлены Сусьеветным Патрыярхам сану грэцкі архіяпіскап Фоцій (які абвесыціў сябе галавой Грэцкай Праваслаўнай Царквы Аўстраліі й Амэрыкі) разам з архіяпіскапам Сяргеем і архіяпіскапам Дыянісіем (што лічыўся галавой Вольнай Сэрбскай Царквы за межамі Сэрбіі) стварылі ў 1964 годзе на сустэрэчы ў Адэляйдзе «Сівяшчэнны Сынод Аўтакефальнай Грэцкай Царквы на Амэрыку й Аўстралію» на чале з Фоціем. У выніку, Сусьеветны Патрыярх забараніў усім кананічным праваслаўным цэрквам супрацоўнічаць з гэтым наватварам.

Уздел галавы БАПЦ у згаданым Сынодзе ствараў непрыемны казус для беларускай царквы, якая съследам за архіяпіскапам Сяргеем юрыдычна мусіла падпарадковавацца грэку Фоцію. Зы іншага боку, як адзін з кіраўнікоў БАПЦ уладыка наогул ня меў права ўдзельнічаць ні ў якіх іншых Сынодах. Усе гэтыя падзеі справакавалі вялікія пытанні аб кананічнасці беларускай, сэрбской і грэцкай цэрквай, кіраўнікі якіх удзельнічалі ў нарадзе 1964 году.

Апошнім месцам пражываньня архіяпіската Сяргея на пачатку 60-х гадоў была Адэляйда, дзе ў 1963 годзе ўжо скончылася будаўніцтва ўласнай беларускай царквы¹⁸¹. Нягледзячы на папярэднія падзеі, супрацоўніцтва ярарха з грэкамі працягнулася ў Адэляйдзе. Акрамя таго, у часе яго побыту ў парафіі Святых Апосталаў Пятра й Паўла насыпелі непараразуменыні паміж айцом Міхалам і часткай парафіянаў, вынікам якіх стала пастанова парафіяльной рады аб неабходнасці высвячэння іншага святыара. Для ўвядзення ў святыарства дыякана Васіля Чычэліса вернікі звярнуліся да архіяпіската Сяргея, які катэгарычна адмовіўся гэта зрабіць. У выніку, у 1967 годзе айцец Васіль быў высвячаны архіяпіскапам УАПЦ Сыльвэстрам, і ад 1968 году беларуская парафія ў Адэляйдзе, нягледзячы на

¹⁸¹ Афіцыйнай прычынай пераезду архіяпіската Сяргея ў Адэляйду ў беларускім друку абвяшчалася неабходнасць быць бліжэй да больш колькасных беларускіх асяродкаў усходу ў поўдня Аўстраліі.

знаходжанье ў горадзе ўладыкі БАПЦ, часова была ў юрысдыкцыі ўкраінскай царквы¹⁸².

Гэтым часам архіяпіскап Сяргей займаўся ў Адэляйдзе высьвячэннем на япіскапаў і съвятараў БАПЦ. Так, у 1968 годзе ў грэцкай царкве з удзелам беларускіх, украінскіх, сэрбскіх і грэцкіх съвятараў адбылася хіратонія айца Андрэя (Крыта). Праз месяц у той самай царкве была хіратонія айца Мікалая (Мацукеўчыча). Аднак гэтыя значныя падзеі чамусьці праходзілі бяз шчыльных кантактаў з беларускай грамадою ў Адэляйдзе. Фактычна, тутэйшыя беларусы хутка згубілі трывалыя сувязі зь ярархам БАПЦ, які жыў пераважна за кошт грэкаў і ладзіў для іх набажэнствы. У выніку, архіяпіскап Сяргей нават быў пахаваны па грэцкім каноне й на грэцкіх жа могілках Адэляйды.

Па съмерці ўладыкі Сяргея развязалася сітуацыя зь беларускай парафіяй у Адэляйдзе. Прыйбылы на паніхіду па ярарху япіскап Мікалай дамовіўся з кіраўніцтвам УАПЦ, і айцец Васіль разам зь вернікамі ў 1971 годзе вярнуўся ў юрысдыкцыю БАПЦ.

70-я гады былі часам даволі гарманічнага рэлігійнага жыцця беларусаў Адэляйдзы і Мэльбурну, дзе парафія БАПЦ ператварыліся ў своеасаблівую цэнтры нацыянальнага жыцця. Найбольш адчувальнае гэта менавіта ў Адэляйдзе, дзе да 1977 году, фактычна, не было съвецкай беларускай арганізацыі, а ўсе мэрапрывемствы беларусаў ладзіла царква. Цягам 70-х гадоў тут адбылося дзіве змены съвятараў. У 1973 годзе пасля съмерці айца Васіля месца настаяцеля беларускай парафіі заняў сэрбскі съвятар айцец Георг (Джонліч). У 1978 годзе апошні пастанавіў пераехаць у Сыдней, каб узнічаліць там сэрбскую парафію, і падрыхтаваў сабе замену — высьвяціў на съвятарства беларуса айца Аўгена (Сітніка), што стаў новым духоўным кіраўніком адэляйдзкай грамады.

У Мэльбурне дзейнасць парафіі Трох Віленскіх Пакутнікаў зь нязменным ад 1962 году настаяцелем айцом Аляксандрам мела пэўную аўтаномію ад грамадzkага жыцця, арганізаванага Беларускім Цэнтральным Камітэтам. Гэта, праўда, не замінала сябрам Камітэту браць удзел у набажэнствах, у тым ліку й з нагоды нацыянальных съвятай, аднак разам з тым, парафія сама, а таксама сіламі створанага ў ёй Сястрыцтва, ладзіла шматлікія съвяты для сваіх вернікаў. Айцец Аляксандар рэ-

¹⁸² Розмысл С. Падзеі ў Адэляйдзе // Праваслаўным Шляхам. 1968. № 2 (12). С. 21—25.

гулярна выступаў ад імя беларусаў на розных грамадзка-рэлігійных форумах, ладжаных аўстралійскімі ўладамі. Сярод іншага ён штогод браў удзел у экумэнічным набажэнстве, што традыцыйна адбывалася ў межах Тыдня Паняволеных Народаў. Супрацоўнічала парафія ў з рознымі аўстралійскімі й міжнароднымі грамадзкімі і съвецкімі арганізацыямі, як, прыкладам, Чырвоны Крыж. Займаліся парафіяне таксама ўласнай выдавецкай дзейнасцю, штогод выдавалі Беларускі Праваслаўны Каляндар. Менавіта пры парафіі дзейнічала беларуская танцавальная, а пазней съпейная група «Каліна».

Пры адсутнасці сур'ёзной матэрыйяльнай падтрымкі з боку Беларускага Цэнтральнага Камітэту парапфія існавала ў рэжыме самадастатковасці, збораючы ўласныя сродкі й для будаўніцтва царквы, і для набыцця дзялянкі пад беларускія могілкі й усталявання там Помніку «На вечны ўспамін спачылых усіх ведамых і няведамых беларусаў». Аўтаномія парапфіі ў Мэльбурнне ад съвецкіх арганізаціяў мела вынікам яе нэўтральнае стаўленыне да ФРБАА, у склад якой, у адрозненьне ад адэляйдзкай, мэльбурнскай БАПЦ не ўвайшла, хоць я брала ўдзел у правядзенні Сустрэчаў Беларусаў у Мэльбурне.

Безумоўна, гэткі стан рэчаў не спрыяў еднасці беларусаў Мэльбурну, захоўваючы падзел грамады ціпер ужо на царкоўнікаў і съвецкіх, але, разам з тым, меў вынікам пэўныя дасягненні як у адным, так і ў другім лягеры: Беларускі Цэнтральны Камітэт займаў Беларускі Дом, а парапфія Трох Віленскіх Пакутнікаў, акрамя агульной для ўсіх беларускай дзялянкі на могілках, яшчэ й уласную царкву ў раёне Яравіль.

У 80-х гадах на жыцці праваслаўных беларусаў Аўстраліі сталі адбівацца падзеі заакіянскага супрацьстаяння ў кіраўніцтве БАПЦ. Не-паразуменіні ўладыкаў Мікалая і Ізяслава закрунулі парапфіі ў Мэльбурне ў Адэляйдзе

Мітрапаліт Ізяслаў у беларусаў Мэльбурну. 1986 год

тым, што вернікі былі з часам пастваўленыя перад выбарам, каго з кіраўнікоў падтрымаць. Першыя гады вернікі Паўднёвай Аўстраліі рабілі заклікі да ярархаў царквы аб'яднацца й не паглыбляць падзелу, а таксама абвяшчалі, што ня будуць падтрымоўваць ні адзін бок. Разам з тым, уладыка Мікалай, які вярнуў парафію Святых Апосталаў Пятра й Паўла ў БАПЦ, у Адэляйдзе меў надзвычай вялікі аўтарытэт. Аднак з часам, калі падзел паглыбіўся, парафія стала на бок уладыка Ізяслава.

У Мэльбурне была наступная сітуацыя: рэгулярныя наведванні парафіі ўладыкам Ізяславам на працягу 80-х гадоў: у 1981, на пераломе 1986—1987 гадоў і ў 1993 годзе¹⁸³ — моцна трымалі яе ў шэррагах ягоных прыхільнікаў, і становішча гэтае не змянялася.

З пачаткам 90-х гадоў, пры агульных крыйзісных зьявах у жыцці нацыянальных асяродкаў беларусаў Аўстраліі, у рэлігійных спраўах мясцовай дыяспары магчыма адзначыць наватнейкае ажыўленыне. Так, аднавілася дзейнасць БАПЦ у Перце, куды з Ангельшчыны ў 1990 годзе прыехаў айцец Уладзімер (Зайка). Адрамантаваны з гэтай нагоды Беларускі Дом зноўку стаў цэнтрам ня толькі сьвецкага, але і рэлігійнага жыцця тamtэйшай грамады. Пад кіруніцтвам матушкі распачало дзейнасць і Сястрыцтва парафіі.

У Сыднэі, дзе сябры беларускай грамады традыцыйна наведвалі дзівье расейскія царквы, у 1987 годзе настаяцелем парафіі ў раёне Гомбуш стаў беларус айцец Iгар (Хлябіч), што дало магчымасць ладзіць адмысловую беларускія набажэнствы з нагоды нацыянальных сьвятаў¹⁸⁴.

Канец XX стагодзьдзя быў адзначаны пэўнымі супяречнасцямі ў парафії Святых Апосталаў Пятра й Паўла ў Адэляйдзе, справакаванымі шмат у чым неабходнасцю пераносу будынку царквы на новае месца з прычыны рэканструкцыі да Сыднэйскай Алімпіяды 2000 году стадыёну, каля якога знаходзіўся беларускі храм. Абставіны пабудовы новага будынку й міжасабовыя ўзаемадачыненіні ў асяродзьдзі парафіянаў справакавалі адыход ад сьевятарской дзейнасці айца Mіхася (Бурноса) і прызначэнні новага настаяцеля — украінца айца Пятра (Касацкага), што, аднак, не змагло аб'яднаць беларускіх вернікаў.

¹⁸³ [Б. а.] Архіпастырскае падарожжа ў Аўстралію // Царкоўны Пасланец. 1993. № 2/32 (42).

¹⁸⁴ М. Л. [Лужынскі М.] З жыцця беларусаў Аўстраліі. Сыднэй // Беларус. 1997. № 448.

Трыўалае становішча захавала на працягу 90-х гадоў мэльбурнская парафія Трох Віленскіх Пакутнікаў, якая, асабліва пасля продажу Беларускага Дому, стала відавочна адзіным уладальнікам тут беларускай маёмастці. Царква й прыцаркоўная зала ператварыліся ў месца рэгулярных спатканьняў пазастальных у Мэльбурне прадстаўнікоў беларускай дыяспары.

Жыццё праваслаўных беларусаў, якія не былі прыхільнікамі БАПЦ у Аўстраліі, пасля смерці архімандрита Мадэста ня мела арганізацыйных структур і духоўных лідэраў, а таму частка з іх наведвала набажэнствы ўкраінцаў ці расейцаў. Таксама ня здолелі аб'яднацца на працягу паўстагодзьдзя аўстралійскага жыцця беларускія каталікі, бальшыня якіх традыцыйна далучалася да польскіх касцёлаў і з часам (з рэдкімі выняткамі кшталту Аляксандра Калодкі) умацоўвалася ў польскай нацыянальнай самасьведамасці. Не паспрыяў кансалідацыі й візут у Аўстралію ў 1968 годзе айца Часлава Сіповіча¹⁸⁵. Акрамя яго, сярод рэлігійных дзеячоў, якія наведвалі суйчынінікаў на пятых кантынэнце, варты адзначыць айца Аляксандра Надсана (у 1983 і 1986—1987 гадах)¹⁸⁶, а таксама беларускага прававедніка-баптыста Івана Панцэвіча ў 1978 годзе¹⁸⁷.

Абставіны рэлігійнага жыцця беларусаў Аўстраліі дазваляюць яго адной з найбольш важкіх сфераў існавання нацыянальнай дыяспары. Традыцыйна моцная рэлігійная суведамасць беларусаў (часам больш моцная за нацыянальную) давала падставы для высоўвання цэркваў у лік найбольш упływowых інстытуцый эміграцыі. Разам з тым, арганізаванае рэлігійнае жыццё беларусаў Аўстраліі, з ягонымі рэгулярнымі ўнутранымі і вонкавымі супяречнасцямі, ня здолела цалкам реалізаваць свой аб'яднаўчы патэнцыял у дыяспары.

¹⁸⁵ Малецкі Я. Даўстойны госьць у Аўстраліі // Божым Шляхам. 1968. № 5 (110). С. 15.

¹⁸⁶ Калодка А. Пятая Сустрэча Беларусаў Аўстраліі // Беларус. 1983. № 308—309; Шуст М. Гарошкаў «Беларускі час» і «Мітрапаліт» на 7-й Сустрэчы Беларусаў Аўстраліі // Царкоўныя Навіны. Таронта. 1987. № 2 (33).

¹⁸⁷ А. К-а. [Калодка А.] Няштодзённая зьява // Беларус. 1978. № 258.

ВОНКАВЫЯ СУВЯЗІ БЕЛАРУСАЎ АЎСТРАЛІІ

Ад прыезду ў Аўстралію беларусы імкнуліся наладжваць сувязі з суайчыннікамі ня толькі на тэрыторыі краіны, але й за межамі. Напачатку гэта былі лягерныя контакты, якія сталіся падставай для зьбірання ахвяраваньняў на патрэбы суайчыннікаў, што засталіся ў Нямеччыне, або для дапамогі сваякам ці знаёмым перабраца ў Аўстралію. Адначасова ўсталёўваліся сувязі з эўрапейскім і амэрыканскім беларускімі пэрыядычнымі выданьнямі, якія асабліва ў першыя гады эміграцыі выконвалі функцыі каардынацыі і сувязі новых беларускіх асяродкаў у съвеце. Першыя контакты беларусаў Аўстраліі з суайчыннікамі ў іншых краінах мелі пэрсанальныя характар, аднак з стварэннем арганізацыяў апошняյ ўзялі на сябе функцыі ўнутранай і вонкавай сувязі. Арганізацыі таксама наладжвалі ўзаемадачыненін з іншымі нацыянальнымі суполкамі, грамадzkімі і урадавымі структурамі ў Аўстраліі. Характар гэтых дачыненняў адлюстроўвае ўзровень інтэграцыі нашых суайчыннікаў і ў аўстралійскае грамадзтва, і ў культурную простору ўсяго беларускага замежжа.

КАНТАКТЫ ЗЬ БЕЛАРУСКІМІ АРГАНІЗАЦЫЯМИ
У ІНШЫХ КРАІНАХ СЪВЕТУ

Сярод прыбылых у Аўстралію беларусаў былі актыўныя сябры арганізацыяў, якія пры канцы 40-х гадоў ужо дзейнічалі ў Эўропе. На новым месцы жыхарства яны імкнуліся стварыць прадстаўніцтвы тых арганізацыяў. Iх назовы й дзеянасць ужо былі ведамыя суайчыннікам, і гэта дазваляла зібираць суполкі актыўных аднадумцаў. Зь іншага боку, такія вонкавыя сувязі мелі вынікам перанос у беларускае грамадзтва Аўстраліі і спэцыфікі эўрапейскіх узаемадачыненняў, што справакавала падзел у найбуйнейшых беларускіх асяродках. Так, Аляксандар Калодка быў прадстаўніком Рады БНР і хутка стаў гуртаваць вакол сябе палітычных аднадумцаў у Мэльбурні й Сыднэі, што мела вынікам стварэнне адмысловага Сэктару Рады БНР у Аўстраліі. Адначасова апанэнты ўжо ад пачатку 50-х гадоў стварылі Дэлегатуру БНР на чале з Міхасём Зуем. Удзел у такіх прадстаўніцтвах дазваляў адчуць сябе часткай вялікай грамадзка-культурнай прасторы беларускай эміграцыі ў съвеце. Акрамя таго, згаданыя контакты дапамагалі ажыццяўленню супольных беларускіх эміграцыйных праектаў.

Праўда, ня ўсе спробы арганізацыі прадстаўніцтваў у Аўстраліі эўрапейскіх арганізацыяў былі паспяховыя. Напрыклад, у 1950 годзе ў часопісе «Божым Шляхам» апублікаваная зацемка наступнага зъместу: «У выніку масавае эміграцыі беларусаў з Нямеччыны ў Аўстралію вялікая частка сяброў Аб'яднання Беларускіх Лекараў на Чужыне (АБЛЧ) знайшлася ў Аўстраліі. Да гэтага часу ўсе яны працујуць не па прафесії. Цяпер дзеля практичнай і духовай самапомачы й для змагання разам зь лекарамі іншых нацыянальнасцяў за свае прафесійныя праваў і лепшае эканамічнае палажэнне яны арганізуюць аддзел АБЛЧ у Аўстраліі»¹⁸⁸. Аднак ніякіх іншых звестак пра дзейнасць аддзелу няма, і можна меркаваць, што быў толькі намер стварэння прафесійнага аб'яднання беларускіх лекараў у Аўстраліі, які не ажыццяўляўся, верагодна, праз вялікую расцягнуласць па краіне магчымых удзельнікаў.

Больш удалыя былі спробы каардынацыі дзеяньняў вайскоўцаў у Аўстраліі. Так, арганізаванае ў Брысбене з прыхільнікамі Рады БНР Задзіночаныне Беларускіх Вэтэранаў у 1952 годзе стала Аўстралійска-Новазэляндзкай часткай агульнай эміграцыйнай вайсковай арганізацыі на чале з Францішкам Кушалем¹⁸⁹.

Таксама ў 1952 годзе ў Мэльбурне адбыўся сход больш як 30 былых вайскоўцаў у Аўстраліі (прихільнікаў БЦР), на якім створанае Кірауніцтва Беларускага Вызвольнага Руху на Аўстралію на чале з капітанам Антонам Булаўскім¹⁹⁰. Пазней, ад 1955 году, працягам гэтай арганізацыі стаў Краёвы Штаб Беларускага Вызвольнага Фронту (БВФ). Галоўны Штаб БВФ у Нямеччыне ачольваў генэрал Дзымітры Касмовіч, а ў аўстралійскай арганізацыі ў розныя пэрыяды кіраунікамі былі Міхась Шэка, Але́сь Але́хнік, Уладзі́мер і Але́г Шнэ́кі. Краёвы Штаб БВФ у Аўстраліі стаўся адной з найбольш дзейных структураў, якая рабіла вялікую вонкавую працу. Яе дэлегаты, асабліва ў 70—80-х гадах, рэгулярна бралі ўдзел у міжнародных форумах з мэтай рэпрэзэнтациі Беларусі на сусветнай арэне.

Працяглое, але ня вельмі эфектыўнае паводле вынікаў, было прадстаўніцтва ў Сыднэі «незалежнікаў» з Беларускай Народ-

¹⁸⁸ [Б. а.] Аб'яднанне Беларускіх Лекараў // Божым Шляхам. 1950. № 2—3 (29—30). С. 14.

¹⁸⁹ [Яцкевіч Д.] Šešť hod na australijskaj ziamli // Łučnik. 1956. № 22. S. 3.

¹⁹⁰ [Б. а.] Кароткія весткі з усякага съвету. Аўстралія // Незалежная Беларусь. № 6. 1952.

най Грамады, ідэалігічнае кіраўніцтва якімі ажыцьцяўляў Сяргей Хмара з Таронта. Створанае Уладзімерам Клуніцкім, што заходзіўся ў шчыльным кантакце з таронцкім лідэрам, Беларуска-Аўстралійскае Незалежнае Аб'еднанне ў Новай Паўднёвай Валіі праіснавала да канца XX стагодзьдзя, аднак амаль не пакінула заўважных съядоў сваёй дзеянасьці.

Пасля арганізацыйнага афармлення беларускіх асяродкаў у Аўстраліі сувязі іх з суполкамі беларускай эміграцыі ў іншых краінах сталі наладжвацца й на аснове раўнапраўнага супрацоўніцтва. Кожная арганізацыя па-свойму будавала ўзаемадачыненны з суайчыннікамі ў съвеце. Пазней, з стварэннем Фэдэральнай Рады Беларускіх Арганізацый у Аўстраліі, гэтая структура паступова акумулювала ў сабе асноўныя сувязі зь беларускімі арганізацыямі ў замежжы. Аднак варта заўважыць, што вага асабістых кантактаў у гісторыі Беларускай Аўстраліі заставалася вельмі значнай. Гэта, відавочна, ёсьць характэрным для бальшыні эміграцыйных асяродкаў першага пакалення, што складаюцца з людзей з агульным мінультам. Прыватным выпадкам асабістых сувязяў аўстралійскіх беларусаў можна назваць сяброўства некаторых з іх (Алеся Салаўя, доктара Язэпа Малецкага, Аляксандра Калодкі) у Беларускім Інстытуце Навукі ў Маастацтве (Нью-Ёрк).

Вынікам вышэй адзначаных дачыненіяў былі рэгулярныя ўзаемныя візіты. Так, аўстралійская беларусы часам наведвалі на толькі сваіх сваякоў у іншых краінах, але й брали ўдзел у афіцыйных мерапрыемствах кшталту Сустрэчаў Беларусаў Паўночнай Амэрыкі. Такія візіты ажыцьцяўляліся сярод іншых Міхась Лужынскі, прафэсар Мікола Нікан, сем'і Аўгена Грушы ў Міхася Бурноса ды інш. Найбольш інтэнсіўныя наведванні беларусаў у Аўстраліі замежнымі суайчыннікамі адбываліся ў другой палове 70—80-х гадоў, калі госьці пераважна прыяжджалі на Сустрэчы Беларусаў Аўстраліі. Сярод ведамых беларускіх дзеячоў, што ўдзельнічалі ў гэтых мерапрыемствах, былі Антон Адамовіч, Гіпаліт Паланевіч, Раіса Станкевіч, Ванда Махнach, Язэп Сажыч, Кастусь Акула й інш. Тоё ж датычыць і прыездоў рэлігійных ярархаў, пра што была размова вышэй.

Нельга сказаць, што ўзаемныя візіты беларускіх рэлігійных і съвецкіх дзеячоў былі вельмі частымі, бо гэтаму не спрыяла найперш вялікая аддаленасць Аўстраліі ад іншых цэнтраў беларускай эміграцыі. Аднак і нерэгулярныя, яны дапамагалі забясьпечваць улучанасць аўстралійскіх беларусаў у падзеі грамадзка-культурнага жыцця суайчыннікаў у съвеце.

Дачыненыні з нацыянальнымі, міжнацыянальнымі й урадавымі арганізацыямі ў Аўстраліі

Стасункі аўстралійскіх беларусаў з імігрантамі іншых нацыянальнасцяў і іх арганізацыямі пачаліся ад першых месяцаў заходзаньня ў краіне й былі натуральным вынікам агульнасці іх сацыяльных статусаў і патрэбай. Беларусы ў дачыненіях з палякамі, украінцамі, расейцамі, сэрбамі, харватамі й г. д. адчувалі сябе як з «сваімі», бо іх аб'ядноўвала ў супольнае мінунлае ў нямецкіх лягерах Ды-Пі, і падобныя праблемы адаптацыі ў аўстралійскім грамадзтве, у якім усе прыбылы ўспрымаліся аднолькава як ўсходнеславянскія імігранты, новыя аўстралійцы.

Рэальнае супрацоўніцтва паміж прадстаўнікамі розных нацыяў ішло як на пабытовым узроўні (тым больш што прыбылія ўсходнеславянскія часты працавалі разам, і сяліліся побач, асобнымі імігранцкімі раёнамі), так і на арганізацыйным. На працягу ўсёй гісторыі беларускіх асяродкаў магчыма знайсці шматлікія прыклады ўдзелу беларусаў у мерапрыемствах іншых нацыянальных арганізацый, а таксама запрашэнні гасцей на беларускія съяткаванні. Вялікія сувязі былі ў нашых суайчыннікаў з украінцамі. У першым дзесяцігодзьдзі па прыбыцці ў Аўстралію, калі беларусы яшчэ ня мелі ўласных цэрквяў, яны часты далаўчаліся да рэлігійнага жыцця Ўкраінскай Аўтакефальнай Праваслаўнай Царквы ў Аўстраліі. У выніку, украінскія съятары былі частымі гасціці на беларускіх мерапрыемствах і нават ладзілі адмысловыя съяточныя набажэнствы для беларускіх вернікаў на ўгодкі Слуцкага паўстанья ў Дня Незалежнасці. Такія сувязі захаваліся ў пасля арганізації парафіі БАПЦ у Мельбурне й Адэляйдзе. Да съятароў далаўчаліся ў съвецкіх ўдзельнікі украінскіх арганізацый, а украінскія пэрыядычныя выданні, часта больш трывалыя за беларускія, якія прыкладам, газета «Вільна Думка», зъмяшчалі паведамленні пра жыццё нашых суайчыннікаў і мелі сярод іх сталых чытачоў¹⁹¹.

Пра супрацоўніцтва беларускіх арганізацый з суполкамі іншых нацыянальнасцяў съведчыць іх карэспандэнцыя. Так, сярод лістоў да Беларускага Аб'еднання ў Аўстраліі ёсьць запрашэнні ў віншаванні ад Рады Эстонскіх Грамадаў у Аўстраліі, Вугорскага Аб'еднання ў Новай Паўднёвай Валіі, Аб'

¹⁹¹ [Б. а.] Съяткаванні гадавіны Слуцкага Паўстанья. Мельбурн (Аўстралія) // Бацькаўшчына. 1959. № 47—48 (483—484).

Беларуская калёна ў шматнацыянальным маршу
ў часе фэстывалю Moomba-1963 у Мельбурне

яднанага Балтыйскага Камітэту, Аб’еднаныня Румынаў у Аўстраліі, Аб’еднаныня Аўстралійскіх Славенцаў, Аўстралійскага Харвацкага Аб’еднаныня й інш.¹⁹²

Крыху менш інтэнсіўнае арганізацыйнае супрацоўніцтва, асабліва ў першых дзесяцігоддзях, было ў беларусаў з польскім і расейскім арганізацыямі. Гэта, па-першае, магчыма патлумачыць асаблівасцімі нацыянальнай гісторыі, з гледзішча якой і заходня, і ўсходня суседзі выглядалі акупантамі Беларусі, што не вызнавалі яе права на самастойнае нацыянальнае развіцьцё. З другога боку, было памкненне съцвердзіць сваю асобнасць як нацыі, нягледзячы на тое, што дакументы вялікай колькасці беларусаў съцвярджалі іх нібыта польскае паходжаныне, а ў аўстралійскім грамадзстве нашых суайчыннікаў часта блыталі з расейцамі — удзельнікамі белага руху. У 1956 годзе адна з аўстралійскіх газетаў мусіла афіцыйна прасціц прабачэнныя ў нашых суайчыннікаў за тое, што зъмісьціўшы ў адным з нумароў здымак беларускі Соні Марчанкі, якая танцевала «Ляўоніху», падала яе як расейскую дзяўчыну¹⁹³.

¹⁹² Фонд Алеся Алехніка ў БДАМЛіМ. Т. 58—65.

¹⁹³ Тамсама. Т. 58.

Значная частка кантактаў беларускіх суполак з іншанацыянальнымі ішла праз узаемадзеянье ў агульных іміграцыйных арганізацыях, якія як былі інспіраваныя аўстралійскімі ўладамі, так і ўзынікалі з ініцыятывы саміх нацыянальных грамадаў. Так, у 50-х гадах буйнейшыя беларускія арганізацыі былі сябрамі Лігі Новых Пасяленцаў і Рады Добрага Суседа, што дапамагалі ў развязаныні проблемы сацыяльна-культурнага ўзаемадзеянья імігрантаў з аўстралійцамі. Акрамя таго, прыкладам, Задзіночаныне Беларускіх Вэтэранаў уваходзіла ў Міжнародную Лігу Добрай Волі¹⁹⁴, а Беларускае Аб’еднаныне ў Аўстраліі — у Аб’яднаную Раду Эмігрантаў з Краінай Эўропы з Камуністычнай Уладай (*United Council of Migrants from Communist Dominated Europe*), Культурнае Аб’еднаныне Новых Аўстралійцаў (*New Australians Cultural Association*), а пазней — у Культурную Фэдэрацыю Эўрапейцаў у Аўстраліі (*Cultural Federation of Europeans in Australia*).

Пра ўдзел беларусаў у адной з таких арганізацый згадваў Але́сь Алехнік: «У 1953 годзе нацыянальныя арганізацыі эмігрантаў начали злучацца й начала арганізоўвацца Злучаная Рада Эмігрантаў з прадстаўнікоў акупаваных камуністамі краінай. Я пасынеў «далучыцца» Беларусь да гэтай Рады, прыняў ўдзел у апрашоўцы ейнага Статуту, падпісаў яго ад імя Беларускага Аб’еднаныня ў Аўстраліі. Рада доўгі час была найбольш упływowай арганізацыяй і адыграла вялікую ролю ў жыцці эмігрантаў з паняволеных камуністамі краінай Эўропы»¹⁹⁵. Цікавай ініцыятывой Злучанай Рады Эмігрантаў было накіраванье ангельскай каралеве Лізавете, што ў 1954 годзе наведала Аўстралію, прывітаныяй ад удзельнікаў Рады на розных мовах. Усе тэксты былі сабраныя ў адным альбоме, на вокладцы якога зробленыя выявы нацыянальных гербаў, і перададзеныя каралеве. Сярод іх — і ліст ад беларусаў, а Пагоня таксама адлюстравана на вокладцы¹⁹⁶.

Вынікам актыўных вонкавых сувязяў Алеся Алехніка стаў і ягоны ўдзел у адмысловых Аўстралійскіх Грамадзянскіх Сходах (1954 і 1956 гады), на якіх дэлегаты ад розных сацыяльных групаў і грамадzkіх арганізацый з усіх краін абмяркоўвалі проблемы масавай іміграцыі.

¹⁹⁴ [Яцкевіч Д.] Šešć hod na australijskaj ziamli // Łučnik. 1956. № 22. S. 4.

¹⁹⁵ Алехнік А. Пад бел-чырвона-белым... С. 111.

¹⁹⁶ Тамсама.

У 70-х гадах беларусы нязменна былі сябрамі Рады Этнічных Грамадаў, што ажыццяўляла шырокую падтрымку дзеянасці нацыянальных арганізацый. А каардынатор Беларускага Радыёвага Камітэту ў Сыднэі Аркадзь Качан ад 1976 году нават уваходзіў у Выканавчы Камітэт Рады Этнічных Грамадаў Новай Паўднёвой Валії¹⁹⁷.

Агульныя інтарэсы беларусаў з асобамі іншых нацыянальнасцяў акрамя сацыяльнага грунту мелі ў супольны ідэялагічны грунт — антыкамуністычны. Таму арганізацыі нашых суайчынікаў няспынна ўдзельнічалі ў ладжаных рознымі нацыянальнымі суполкамі дэмманстрацыях і мітынгах антыкамуністычнай скіраванасці. Гэта датычыла й падзеяў 1956 году ў Вугоршчыне й 1968 году ў Чэхаславаччыне, падзеяў у Югаславіі пачатку 90-х гадоў і інш. Акрамя таго, беларусы былі сябрамі міжнацыянальных антыкамуністычных арганізацый. Адна зь першых — Антыкамуністычны Блёк Народаў (АБН), закладзены ўкраінскімі нацыяналістамі яшчэ ў 1943 годзе, але арганізацыйна аформлены ў 1946 годзе з штаб-кватэрой у Мюнхене¹⁹⁸. У Аўстраліі ад пачатку 50-х гадоў існавала адмысловая Дэлегатура АБН. Праўда, не ва ўсіх беларускіх арганізаціях склаліся добрыя стасункі з гэтай структурой. Так, Задзіночаныне Беларускіх Вэтэранаў ужо да 1955 году выйшла з адзначанай арганізацыі, не пагадзіўшыся з палітыкай яе кіраўніцтва ў асобе Яраслава Стэцько¹⁹⁹. У той жа час БЦРаўскае Беларуское Аб'еднаныне ў Аўстраліі актыўна супрацоўнічала з АБН і брала ўдзел у яго мерапрыемствах у Аўстраліі. Найбольш шчыльныя стасункі з гэтай арганізацыяй прыпадаюць на 60—70-я гады, калі нязменным ўдзельнікам канфэрэнцыяў Антыкамуністычнага Блёку ў краіне быў Алеся Алехнік, які съцвярджаў: «Мой ўдзел у АБН і ў іншых міжнародных арганізаціях меў адну тую самую мэту, як мага больш зрабіць пропаганды пра Беларусь і зদабыць маральна-дыпламатычную падтрымку ў змаганыі за вызваленне»²⁰⁰.

Іншымі арганізацыямі антыкамуністычнага кірунку, у дзеянасці якіх беларусы бралі ўдзел, былі Камітэт Народаў з-за Жалезнай Заслоны, а пазней Рада Паняволеных Народаў. Ад

¹⁹⁷ Фонд Алеся Алехніка ў БДАМЛіМ. Т. 63.

¹⁹⁸ ABN Correspondence. Vol. XXIV. № 6. 1973.

¹⁹⁹ [Яцкевіч Д.] Šešć hod na australijskaj ziamli // Łučnik. 1956. № 22. S. 4.

²⁰⁰ Алехнік А. Пад бел-чырвона-белым... С. 119.

Беларусы ў дэмманстрацыі Тыдня Паняволеных Народаў у Мэльбурне. 1973 год

1959 году ў мэльбурнскай ратушы штогод з ініцыятывы антыкамуністычных арганізацый і пад патранатам мэра гораду ды прэм'ера штату Вікторыя праходзілі Дэмманстрацыі Свабоды (*Freedom Rally*), у якіх удзельнічалі ў беларусы. «Для нас, Беларусаў, ды іншых паняволеных Масквой народаў яна (Дэмманстрацыя Свабоды. — Н.Г.) мела асаблівае значынне, — съцвярджаў прафэсар Мікола Нікан. — Кажнаму прысутнаму доўга застанецца ў памяці пачатак гэтай маніфэстациі, калі трэцяя з чаргі, пасля абвешчання яе «сілкерам», беларуская дэлегацыя зь бел-чырвона-белым сцягам, у нацыянальной вопратцы, зьявілася ў залі і пад гукі нашага нацыянальнага гімну, ігранага на органах ратуши, прайшла па вялізарнай залі і ўзынялася на подыю. Мы былі роўныя з роўнымі, дэмансіравалі сваю волю — быць вольным і незалежным народам, дамагаліся таго, што ня можа адкрыта рабіць наш народ на Бацькаўчыне»²⁰¹.

Ад 1961 году такія Дэмманстрацыі Свабоды ўвайшли ў Мэльбурнے ў праграму Тыдня ў Паняволеных Народаў²⁰². Акрамя іх

²⁰¹ М. Н. [Нікан М.] Зь беларускага жыцця ў Мэльбурне // Бацькаўшчына. 1961. № 46 (581).

²⁰² Тамсама.

у гэтыя Тыдні ўключаліся нацыянальныя фэстывалі, канфэрэнцыі, выставы, а таксама згаданыя вышэй экумэнічныя набажэнствы, у якіх браў удзел настаяцель парафіі БАПЦ айцец Аляксандар.

У Сыдні ў 60-х гадах сябрам Камітэту Тыдня Паняволеных Народаў быў сакратар Беларускага Аб'еднання ў Аўстраліі Але́сь Але́хнік, які ў 1966 годзе выступаў з адмысловай прамовай ад імя беларусаў²⁰³. Праўда, трэба заўважыць, што сыднэйскія беларусы ўдзельнічалі ў мерапрыемствах Тыдня значна менш актыўна, чым мэльбурнскія. Асабліва разнастайная дзеянасць Рады Паняволеных Народаў у Аўстраліі назіралася ў 70-х гадах, калі была створаная аб'яднаная агульнааўстралійская Рада, што ўваходзіла ў склад аналягічнай сусветнай арганізацыі. Супольныя мерапрыемствы праводзіла Рада Паняволеных Народаў і з Камітэтам арганізацыі «Народ супраць камунізму»²⁰⁴. Актыўным супрацоўніцтвам з абедзівым арганізацыямі адзначыўся Беларускі Цэнтральны Камітэт у Вікторыі. Пазней гэтыя сувязі ад імя ўсіх беларусаў Аўстраліі падтрымлівалі Фэдэральная Рада Беларускіх Арганізацыяў у Аўстраліі, а самую рэпрэзэнтацыю беларусаў у мерапрыемствах Тыдня ажыццяўляла група «Каліна».

Значная частка антыкамуністычных імпрэзаў падтрымлівалася прадстаўнікамі аўстралійскага юраду. Сувязі зь імі, таксама як і з лідэрамі палітычных партый, ажыццяўлялі розныя беларускія арганізацыі. Так, кантакты зь Ліберальной Партыяй мела Задзіночанне Беларускіх Вэтэранаў у Брысбэне²⁰⁵. Беларускае Аб'еднанне ў Аўстраліі, асабліва яго сыднэйскі аддзел, браў удзел ў мерапрыемствах і Лэйбарысцкай партыі, і Ліберальнай.

Імкненіне партыяў да супрацоўніцтва з нацыянальнымі арганізацыямі зразумела з увагі на вялікую колькасць патэнцыйных выбаршчыкаў, што знаходзіліся ў шэрагах новых аўстралійцаў. Так, ужо ў 1954 годзе адбылася канфэрэнцыя Лэйбарысцкай партыі й дэлегатаў нацыянальных арганізацыяў імігрантаў з мэтай пошуку агульнага грунту для супрацоўніцтва. Беларускі ўдзельнік Але́сь Але́хнік увайшоў у створаны ў выніку Каар-

²⁰³ Фонд Але́сія Але́хніка ў БДАМЛіМ. Т. 61.

²⁰⁴ А. К.-а. [Калодка А.] Кансалідацыя антыкамуністычных арганізацыяў у Аўстраліі // Беларус. 1975. № 221.

²⁰⁵ [Яцкевіч Д.] Šeć hod na australijskaj ziamli // Łučnik. 1956. № 22. С. 4.

Беларусы на шматнацыянальной дэманстрацыі ў падтрымку краінаў Балтыі ў Аделійдзе. 1991 год

днацыйны Камітэт²⁰⁶. Тым часам падобныя мерапрыемствы праводзіла Ліберальная партыя Аўстраліі. Прыкладам, у 1958 годзе дэлегацыя Беларускага Аб'еднання ў Аўстраліі ўжо брала удзел у сустрэчы з прадстаўнікамі Ліберальной партыі й яе лідэрам тагачасным прэм'ер-міністрам Аўстраліі Робэртам Горданам Мэнтысам²⁰⁷. Акрамя таго, прадстаўнікі Беларускага Аб'еднання ў 50-х гадах браў удзел у якасці назіральнікаў ў паседжаннях парламэнту штату Новая Паўднёвая Валія²⁰⁸. А ад 70-х гадоў сустрэчы з рознымі сэнатарамі й міністрамі (асаблі-

²⁰⁶ [Б. а.] Сфармаванье Каардынацыйнага Камітэту // Новае Жыцьцё. 1954. № 2/28. С. 15.

²⁰⁷ [Б. а.] З беларускага жыцьця // Новае Жыцьцё. 1958. № 2/32. С. 18.

²⁰⁸ [Б. а.] Присутнасць Дэлегацыі Беларускага Аб'еднання на сесіі Парламэнту ў Сыдні // Новае Жыцьцё. 1954. № 2/28. С. 14.

ва міністрамі шматкультуралізму) на міжнацыянальных мерапрыемствах з удзелам беларусаў сталі рэгулярнымі й адбываліся як у Мельбурне, гэтак і ў Сыднэі, і ў Адэляйдзе, і ў Пэрце. Паказальна, што асобаў з урадаў штатаў сталі актыўна запрашаша на беларускія сівяткаванні й на Сустрэчы Беларусаў Аўстраліі.

Усё адзначанае вышэй адлюстроўвала існаваньне ўзаемнай цікавасці беларусаў і іншых нацыянальных, шматнацыянальных і ўрадавых арганізацый, якую абумоўлівала неабходнасць шчыльнага супрацоўніцтва для развязання сацыяльна-культурных проблемаў імігрантаў і паспяховай іх інтэграцыі ў аўстралійскае грамадзтва. На харкатар узаемадачыненняў моцна ўплывала ўрадавая палітыка, а таму менавіта культурніцкія контакты паміж арганізацыямі сталі больш інтэнсіўнымі з абвяшчэннем у 70-х гадах палітыкі шматкультуралізму. Для саміх жа беларусаў згаданыя стасункі былі магчымасцю рэпрэзэнтаваць сябе як раўнапраўных удзельнікаў новага аўстралійскага грамадзтва.

БЕЛАРУСЫ АЎСТРАЛІІ НА МІЖНАРОДНЫХ ФОРУМАХ

Удзел аўстралійскіх беларусаў у міжнародных форумах паза Аўстраліяй быў звязаны зь іх контактамі з Антыкамуністычнай Лігай Азіяцкіх Народаў і Сусветнай Антыкамуністычнай Лігай, што найболыш былі наладжаны ў Беларускага Аб'еднання ў Аўстраліі й Краёвага Штабу Беларускага Вызвольнага Фронту. Так, у верасьні 1965 году Алесь Алехнік як прадстаўнік аздзелу моладзі Беларускага Аб'еднання браў удзел у 11-й Канфэрэнцыі Антыкамуністычнай Лігі Народаў Азіі (*Asian People Anti-Communistic League — APACL*) у Маніле (Філіпіны)²⁰⁹. «З таго вопыту, які я ўжо здабыў, удзельнічаючы ў розных міжнацыянальных мітынгах-нарадах, я знаю, што слабога, нераушчага, заўёды на ракаочага ніхто не любіў і любіць ня будзе. Знаў я таксама, што, калі няма апоры сваёй краіны, вельмі важна здабываць як мага больш асаўістага сяброўства й пашаны, выкарыстоўваючы іх як базу дзеянасці дзягіля папулярызацыі добрага імя Беларусі»²¹⁰. Падчас канфэ-

²⁰⁹ Падзеі наступных міжнародных канфэрэнцый з удзелам Алесья Алехніка больш падрабязна апісаныя ў ягоных успамінах: Алехнік А. Пад бел-чырвона-белым... С. 127—182.

²¹⁰ Таксама. С. 129.

рэнцыі дэлегат распаўсюджваў сярод удзельнікаў невялікую, напісаную ім самім англамоўную брашуру, прысьвечаную гісторыі Беларусі.

На наступную аналягічную канфэрэнцыю, што адбывалася ў 1966 годзе ў Сэуле, Алесь Алехнік паехаў ужо як дэлегат Беларускага Вызвольнага Фронту. Зноў быў падрыхтаваны матэрыялы пра Беларусь у ангельскай і французскай мовах, што распаўсюджваліся ў часе канфэрэнцыі. Трэба заўважыць, што Алесь Алехнік — адзін прадстаўнік з нацыянальнай арганізацыі імігрантаў у Аўстраліі на форуме, дзе ад гэтай краіны традыцыйна былі толькі афіцыйныя ўрадавыя дэлегаты. Побач з беларускім дэлегатам браў удзел у прынцыпі выніковай рэзалюцыі канфэрэнцыі ю кіраунік АБН Яраслаў Стэцько. На гэтым форуме была створаная Сусветная Антыкамуністычна Ліга (*World Anti-Communistic League — WACL*), якая аб'яднала антыкамуністычныя сілы Азіі, Эўропы, Амерыкі, Афрыкі й Аўстраліі.

У 1968 годзе дэлегат БВФ Алесь Алехнік браў удзел у II Канфэрэнцыі Сусветнай Антыкамуністычнай Лігі ў Сайгоне, а ў 1970 годзе — у IV Канфэрэнцыі ў Кіёта, на якой беларусы разам з украінцамі былі афіцыйна прынятыя ў склад Лігі ў якасці падрэспубліканскіх сяброў. На наступнай V Канфэрэнцыі гэтай арганізацыі ў 1971 годзе ў Маніле намаганнямі таго ж Алесья Алехніка была прынятая адмысловая «Рэзалюцыя аб незалежнасці Беларусі», якая сцвярджала, што Сусветная Антыкамуністычна Ліга «...поўнасцю зацьвярджае права на сапраўдную незалежнасць беларускага народу, моцна асуджае расейскую экспленацію й апэсію Беларусі й заяўляе сваю поўную салідарнасць і дапамогу беларускаму народу, цяпер і ў будучыні, у ягоным змаганні за аднаўленне вольнасці й дзяржавай незалежнасці»²¹¹. У 1972 годзе Алехнік браў таксама удзел у II Канвенцыі Сусветнай Хрысціянскай Антыкамуні-

Прэзыдэнт БЦР Міхась Зуй і беларускі дэлегат на міжнародных форумах
Алесь Алехнік

²¹¹ Таксама. С. 172.

Беларускія гімнасткі Лідзія Горбік і Вольга Корбут гасцьцоюць у Эўгілі Яцкевіч (у цэнтры) і беларусаў Мэльбурну

вялікі кірунак грамадзкага жыцця можа трymацца высілкамі аднаго чалавека. Актыўнасць Алехніка ў Сусветнай Антыкамуністычнай Ліге была пазней працягнутая Іванам Касяком, які рэпэрэзентаваў Беларусь на канфэрэнцыях у ЗША, Мэксыцы й Бразыліі.

Працягам дзеянасці аўстралійскіх беларусаў на міжнародных форумах стаў удзел ініціатывы кіраўніка Беларускага Вызвольнага Фронту ў Аўстраліі Ўладзімера Шнэка ў XX Канфэрэнцыі Сусветнай Антыкамуністычнай Лігі (Тайпэй, 1987) і XXII Канфэрэнцыі (Брысбэн, 1989)²¹².

Міжнароднае прадстаўніцтва беларусаў Аўстраліі стала вынікам асабістай ініціятывы асобных дзеячоў дыяспары. Яно было звязанае з вялікім матэрыяльнымі выдаткамі, якія складана пакрываць з бюджета беларускіх арганізацый. Тым ня менш, нельга не заўважыць вагу гэтай дзеянасці ў кантэксьце сусветнай рэпэрэзэнтацыі беларусаў.

Сувязь аўстралійскіх беларусаў з Бацькаўшчынай

Асаблівасці паваеннае сітуацыі ў Беларусі, Эўропе й усім съвеце абуровілі найменшы аўтаматичны сувязь беларусаў Аўстраліі з Бацькаўшчынай цягам колькіх паваенных дзесяцігодзьдзяў. Некаторыя нават баяліся дасылаць лісты сваякам, што засталі-

²¹² Шнэк-Случанскі Ул. Аўтабіографічныя нататкі // Апавяданьні аўстралійскіх беларусаў / Уклад. Віктар Кавалеўскі. Адэляйда, 2001. С. 39—40.

ся на Радзіме, каб не пашкодзіць іх жыццю за савецкай уладай. Аднак да 60-х гадоў лістападаньне паступова аднаўлялася, а ў Аўстралію нават пачалі прыяжджаць беларусы (часцей беларускі, што жылі на Белаосточчыне). Аўстралійскія сваякі сталі рэгулярна дасылаць рэчы сваякам і атрымоваваць весткі з родных мясцінаў. Некаторым, як, прыкладам, прафэсару Міколу Нікану ў 1970 годзе, давялося самім пабыць у Беларусі, хаця гэта было звязана зь вялікімі складанасцямі²¹³. Пазней, ад канца 80-х, актыўна сталі наведваць сваякоў у Аўстраліі й беларусы з мэтраполіі. Тады ж пачалася новая хвала эміграцыі нашых суайчыннікаў у гэтую краіну.

Аднак да 90-х гадоў рэальных кантактаў з Бацькаўшчынай, тым больш на арганізацыйным узроўні, аўстралійскія беларусы не шукалі. Праўда, часам узынікі аднабаковыя ініцыятывы савецкага боку ў наладжаньні ідэялагічнага ўзьдзеяньня на замежных суайчыннікаў. Адным з агентаў узьдзеяньня была газета «Голос Радзімы» (некаторы час «За вяртанье на Радзіму»), якая бысплатна рассыпалася шматлікім беларусам. Гэта выклікала іх моцнае незадавальненне, якое вылівалася ў на старонках эміграцыйных перыёдышак, як, прыкладам, адкрыты ліст Аляксея Васілені да генэрала Міхайлава, старшыні Камітэту «За вяртанье на Радзіму» з просьбай спыніць рассылку аднайменнай газеты, што ня зможа пераканаць вярнуцца ў савецкую Бацькаўшчыну²¹⁴.

Зразумела, што ў аўстралійскіх беларусаў выпрацавалася надзвычай насыцярожанае стаўленне да ўсяго, што звязана з савецкай Беларусью. Так, гастролі ансамбля «Крыжачок» у Сыднэі й Мэльбурне ў 1979 годзе былі халодна сустрэты мясоўымі беларускімі асяродкамі²¹⁵, а выступы ансамбля песьні й пляскі Савецкай Арміі тады ж у Аўстраліі выклікалі нават антысавецкія дэманстрацыі²¹⁶. Таксама нэгатыўна ўспрымаліся спробы савецкага прадстаўніцтва наладзіць у Беларускім

²¹³ М. Н. [Нікан М.] З падарожжа вакол съвету. IV: На Бацькаўшчыне // Беларус. 1970. № 163.

²¹⁴ Васілені А. Адкрыты ліст да старшыні Камітэту «За возвращение на Родину» генэрала Міхайлава // Бацькаўшчына. 1956. № 43 (325).

²¹⁵ А. К-а. [Калодка А.] Беларускі танцевальны ансамбль «Крыжачок» у Мэльбурне // Беларус. 1979. № 271—272; А. К-я. [Каранеўская А.] Танцевальны ансамбль «Крыжачок» // Тамсама.

²¹⁶ А. К-а. [Калодка А.] Антыбальшавіцкія дэманстрацыі ў Аўстраліі // Беларус. 1980. № 273

Клубе ў Сыднэі прагляд агітацыйных кінастужак, якія аказаліся яшчэ й расейскамоўнымі.

Аўстралійская беларусы актыўна далучыліся й да кампаніі ў падтрымку дысыдэнта Міхася Кукаракі. Яны ж з задавальненнем прымалі ў сябе спартоўцаў з Беларусі. Пэўна, адной зь першых была чэмпіёнка сывету Вольга Корбут. Пазней, ад канца 80-х гадоў, калі ідэялагічнае супрацьстаяньне зменшилася, гасцівалі ў іншыя спартоўцы, а таксама дзеячы беларускай культуры й, безумоўна, чарнобыльская дзеци.

Жаданыне дапамагаць суайчыннікам на Радзіме вельмі актыўна прайвілася на пачатку 90-х гадоў, калі была наладжаная ўзвышаючая сувязь з арганізацыямі ў Беларусі, і шмат хто з аўстралійскіх беларусаў узялі ўдзел у Першым Зъезідзе Беларусаў Сывету «Бацькаўшчына». Аднак нельга сказаць, што наладжаныя ў тым часе контакты з урадавымі коламі былі доўгатрымальнымі. Як і на працягу папярэдніх дзесяцігоддзяў, аўстралійская беларусы ад сярэдзіны 90-х зноў засталіся ў арганізацыйнай ізаляцыі ад мэтраполіі, пакінуўшы сувязі з суайчыннікамі на ўзроўні асабістых контактаў. Гэтая адсутнасць трывалых сувязяў з Бацькаўшчынай і падтрымкі з яе боку на працягу ўсёй гісторыі беларускіх асяродкаў у Аўстраліі моцна паслабляла іх магчымасці развицьця ў кансалідацыі.

БЕЛАРУСКАЯ ДЫЯСПАРА Ў АЎСТРАЛІІ: АДМЕТНЫЯ РЫСЫ Й ЭТАПЫ ГІСТОРЫИ

Этапы гісторыи

Крыніцай фармаваныя беларускай дыяспары ў Аўстраліі стала хвала іміграцыі пасля Другой Сусветнай вайны. Выходцы зь беларускіх земляў, што прыняхджалі ў краіну да гэтага часу, з прычыны, магчыма, невялікай колькасці, а таксама нізкага ўзроўню нацыянальнай самасъведамасці, не стваралі адмысловых арганізацыяў для супрацьстаяньня асыміляцыйным тэндэнцыям. У найлепшым выпадку яны далучаліся да такіх арганізацыяў, створаных эмігрантамі іншых нацыяў: полькамі, расейцамі, украінцамі. У шэрагах жа паваеннаі іміграцыі ў Аўстраліі апынулася пэўная (дастатковая для стварэння дыяспары) колькасць асобаў, выхаваных на ідэалах беларус-

кай дзяржаўнасці, якія імкнуліся захаваць уласную нацыянальную адметнасць і пашыраць веды пра Беларусь у аўстралійскім грамадстве. Менавіта гэтыя актыўныя беларусы, што ўжо мелі пэўны досьвед грамадzkай працы, атрыманы ў тым ліку й у лягерох Нямеччыны, і сталі ініцыятарамі стварэння першых арганізацыйных структураў беларускіх асяродкаў.

Канец 40-х — першую палову 50-х гадоў можна лічыць часам пачатковага афармлення структураў дыяспары. Першыя нацыянальныя арганізацыі вельмі часта найболыш увагі аддавалі праблемам сацыяльнай дапамогі суайчыннікам. Гэта ўзвышаючая сувязь з арганізацыямі ў Беларусі, і шмат хто з аўстралійскіх беларусаў узялі ўдзел у Першым Зъезідзе Беларусаў Сывету «Бацькаўшчына». Аднак нельга сказаць, што наладжаныя ў тым часе контакты з урадавымі коламі былі доўгатрымальнымі. Як і на працягу папярэдніх дзесяцігоддзяў, аўстралійская беларусы ад сярэдзіны 90-х зноў засталіся ў арганізацыйнай ізаляцыі ад мэтраполіі, пакінуўшы сувязі з суайчыннікамі на ўзроўні асабістых контактаў. Гэтая адсутнасць трывалых сувязяў з Бацькаўшчынай і падтрымкі з яе боку на працягу ўсёй гісторыі беларускіх асяродкаў у Аўстраліі моцна паслабляла іх магчымасці развицьця ў кансалідацыі.

Нягледзячы на адметнасці ў жыцці кожнага беларускага асяродку, іх удзельнікі былі аб'яднаныя агульной гісторычнай памяццю ў яўленнямі пра сваю Радзіму, нэгатyўным стаўленнем да БССР, усьведамленнем сябе беларусамі ѹ жаданьнем захаваць спэцыфічныя рысы сваёй нацыянальнай ідэнтычнасці. Усё гэта дазваляе сцьвярджаць пра падставы для паступовага стварэння ў Аўстраліі беларускай дыяспары, якая функцыянувала ў выглядзе асобных асяродкаў-грамадаў, часам нават без беспасярэдняга контакту паміж імі, але аб'яднаных разуменнем сваёй культурнай самабытнасці й імкненнем супрацьстаяньня асыміляцыі. Кожны асяродак, у сваю чаргу,

²¹⁷ Левін З.І. Менталітэт дыаспоры (системны і соціокультурны анализ). М.: Інститут востоковедения РАН, 2001. С. 46.

складаўся з уздельнікаў асобных структурна арганізаваных суполак, што зімаліся рознымі аспектамі жыцьця беларускіх імігрантаў.

На ўсе створаныя на пачатковым этапе арганізацыі мелі доўгае жыцьцё. Некаторыя, нават асяродкастваразельныя, як, прыкладам, Задзіночаныне Беларускіх Вэтэранаў у Брысбене, ня здолелі пераадолець крызіс першага адцёку сяброў, які меў месца ў другой палове 50-х гадоў. Гэта, у сваю чаргу, мела вынікам зынікненне ўсяго асяродку ў Брысбене з мапы Беларускай Аўстраліі. Разам з тым, адцёк уздельнікаў актыўнага грамадзкага жыцьця, які ў розных арганізацыях меў асаблівую часовую межу, тым ня менш, быў зъявай цалкам натуральнай. Па сканчэнні пэрыяду першаснай адаптациі імігрантаў, калі патрэба ў шчыльных кантактах з «сваімі» дзеля развязаныя ўласных сацыяльна-еканамічных праблемаў больш не была такая актуальная, аб'ектыўная каштоўнасць сяброўства ў нацыянальных арганізацыях стала зъмянішцца. Акрамя таго, больш актыўна пачыналі ўзьдзейнічаць на жыцьцё новапрыбылых асіміляцыйныя ўплывы аўстралійскага грамадзтва, у якое яны паступова й неабходна інтэграваліся. Аднак найбольш актыўная частка імігрантаў, што складала ядро нацыянальных арганізацыяў, суправаджала адыходу сяброў і з часам пераарыентавала суполкі найперш на дзейнасць дзеля захаваныя нацыянальна-культурнай адметнасці беларусаў у Аўстраліі.

Час ад другой паловы 50-х гадоў да пачатку 70-х у гісторыі беларускай Аўстраліі магчыма ўмоўна назваць пэрыядам пошуку варыянтаў найбольш эфектыўнага функцыяновання беларускіх асяродкаў-грамадаў у аўстралійскім грамадзтве. Відавочнае паслабленыне інтэнсіўнасці працэсу арганізацыйнага будаўніцтва зъмянілася больш-менш стабільным сусідаваннем суполак у межах кожнага асяродку (найперш маюцца на ўзвеze Сыднэй і Мэльбурн, у структурна аднастайных грамадах Адэляйды і Пэрту гэта папросту час большай ці меншай арганізацыйнай стабільнасці). Адначасова выпрабоўваліся праекты пераадолення палітычнай адасобленасці й аўяднання намаганьняў прадстаўнікоў розных груповак у справе больш эфектыўнай беларускай грамадзкой дзейнасці. Высоўваныне на парадак дня ідэі адмаўлення ад палітычнай барацьбы ў межах грамады было адным з вынікаў першага адцёку сяброў з арганізацыяў, якім цяпер паасобку стала надзвычай складана ажыцьцяўляць сваю дзейнасць. Аўяднанне намаганьняў дапама-

гала ў стварэнні больш трывалага грунту для функцыяновання асяродкаў — беларускай грамадзкой уласнасці.

Ад пачатку 70-х гадоў, калі ў Сыднэй й Мэльбурне грамады набылі ўласныя Беларускія Дамы, што сталі рэальнымі цэнтрамі правядзення беларускіх мерапрыемстваў, а ў Адэляйдзе было развязанае пытаныне вяртаныя парафіі ў БАПЦ, наладзілася больш актыўнае грамадзкое жыцьцё. Гэту практыку таксама спрыялі ў зымены ў канцэпцыі грамадзкага развязання, фармаваныне палітыкі шматкультуралізму й у звязку з гэтым стымуляваныне дзейнасці нацыянальных арганізацыяў імігрантаў. Вынікам пашырэння актыўнасці беларусаў стала, прыкладам, адкрыццё беларускіх радыёпередачаў у Мэльбурне й Сыднэй (а пазней і ў Пэрце), стварэнне ў 1977 годзе ў Адэляйдзе Беларускага Аб'яднання ў Паўднёвой Аўстраліі як мінавіта сувецкай структуры, якая б забясьпечвала больш эфектыўную грамадzkую працу мясцовых беларусаў. Аднак найбольш істотным вынікам актыўізацыі ўнутранай дзейнасці беларускіх грамадаў стала інтэнсіфікацыя кантактаў паміж географічна аддаленымі асяродкамі. Гэта паспрыяла ажыцьцяўленню ідэі наладжвання Сустэрэчаў Беларусаў Аўстраліі, а таксама стварэнню агульнай арганізацыі (ФРБАА), якая мела каардынаваць дзейнасць беларускіх грамадаў і выступаць ад імя ўсіх беларусаў краіны ў стасунках з аўстралійскімі ўладамі й іншымі грамадzkімі арганізацыямі. Такім чынам, можна сцьвярджаць ня толькі пра наяўнасць мэнтальнай агульнасці беларусаў Аўстраліі ў часе ад 1976 году, але й пра арганізацыйнае аўяднанне дыяспары. Верагодна, гэта таксама цалкам натуральная зъява, якая спрыяла больш эфектыўнаму функцыянованню структураў дыяспары й магла дапамагчы суправаджальнікам наступнаму сур'ёзnamу адцёку сяброў, што пачаўся пры канцы 80-х гадоў і асабліва закрануў 90-я. Тады найбольш інтэнсіўна стала адыходзіць ад справаў «старае гвардыва» й у асяродках востра пайсталі праблема зъмены пакаленняў. Пры значным зъмяншэнні колькасці актыўных уздельнікаў дыяспары сур'ёзная грамадзкая ініцыятыва кожнага асобнага асяродку цяпер мела шанс ператварыцца ў справу, падтрыманую іншымі грамадамі, і адсюль набыць статус агульнабеларускай для ўсёй Аўстраліі. (Прыкладам, зьбіраліся сродкі на беларуское радыё ў Пэрце, функцыянуваў Фонд дапамогі ахвярам Чарнобылю, арганізоўваліся прыезды гасцей з Беларусі.) Аўяднання намаганьняў сталіся ў 90-х гадах рэальнасцю значна знясіленай дыяспары.

Крытычныя зыявы 90-х гадоў адлюстраваліся ня толькі ў колькасным зъмяншэнні складу беларускіх асяродкаў, але й у іх відавочным старэнні ды паступовым закрыцці раней значных беларускіх праектаў. Так, быў прададзены Беларускі Дом у Мельбурне, зачыненае беларускае радыё ў Сыднэі. Нават нягледзячы на частковое пераадоленне крызісу, прыкладам, у Адэляйдзе, перспектывы існавання беларускай дыяспары ў Аўстраліі на сённяня застаюцца даволі цъмянімі.

ХАРАКТАРЫСТЫКА ДЫЯСПАРЫ

Беларускую дыяспару ў Аўстраліі трэба назваць невялікай па колькасці ўдзельнікаў і значна расцягнутоўшай. З тых калі 10 тысячай імігрантаў, што прыбылі ў краіну пры канцы 40-х — на пачатку 50-х гадоў, супрацьстаяць асыміляцыйным тэнденцыям і захаваць уласную нацыянальную ідэнтычнасць (без чаго не бывае дыяспары) імкнуліся, паводле самых аптымістичных падлікаў, ня болей за 1,5—2 тысячи беларусаў на ўсёй прасторы аўстралійскага кантынэнту²¹⁸. Жыцьцё ў гарадах, адлегласць паміж якімі часам складала тысячи кіляметраў, безумоўна, прашкаджала эфектыўнаму ўзаемадзеянню асяродкаў дыяспары й росту яе ўплыву ў аўстралійскім грамадзтве.

Магчыма сцвярджаць пра пэўную сацыяльную аднастайнасць беларускіх грамадаў, пераважная балшыня сяброў якіх паходзіла зь беларускага сялянства й належала да найніжэйших катэгорый сярэдняга кляса Аўстраліі. Гэта былі працаўнікі нізкай ці сярэдняй кваліфікацыі ў будаўнічай, дрэваапрацоўчай, гідраэнэргетычнай і іншых галінах прамысловасці²¹⁹, персанал у сферы абслуговування або тэхнічны пэрсанал у мэдычных установах. Сярод беларусаў тут было няшмат высокаква-

²¹⁸ Гэтая прыблізная колькасць атрымліваецца, калі прааналізуваць усе наяўныя звесткі пра ўдзельнікаў беларускіх мераўпрыемстваў, што ладзіліся беларусамі на працягу паўстагодзьдзя іх дзейнасці ў Аўстраліі (блізу 600 асобаў разам ва ўсіх асяродках), і дадаць да іх верагодны лік тых, хто ў самой арганізацыі ўдзелу ня браў, але проста трymаўся грамады (лік такіх асобаў можа, тварэтычна, нават удвая перавышаць колькасць актыўных удзельнікаў).

²¹⁹ Агульная характеристыка занятасці беларусаў у Аўстраліі атрыманая намі ад Міністэрства замежных спраў Рэспублікі Беларусь у інфармацыі за 12.03.2004 году за подпісам першага намесніка міністра В.П. Пугачова.

ліфікаваных спэцыялістаў, лекараў, прадстаўнікоў творчай інтэлігенцыі. Разам з тым, перавага носьбітаў традыцыйнага сялянскага съветапогляду й адпаведнай систэмы каштоўнасцяў зрабіла вялікі ўплыв на характар і змест грамадзкага жыцьця тутэйшых беларусаў.

Як і ў іншых краінах і іншыя дыяспары, беларуская ў Аўстраліі выконвала некалькі важных функцыяў. Найперш яна (асабліва на пачатковым этапе) спрыяла сацыяльнай адаптацыі сучаснінкаў. Але найбольш істотна тое, што дыяспара дапамагала захаванню нацыянальнай самасвядомасці й імкнулася да яе трансілявання нашчадкам беларусаў. Нельга адназначна ацаніць эфектыўнасць апошняга кірунку дзейнасці, асабліва ў звязку з складанасцямі працесу змены пакаленняў, якія напаткалі дыяспару, аднак намаганыні ў нацыянальным выхаванні дзяцей рабіліся. Яшчэ адной важнай функцыяй дыяспары была рэпрэзэнтацыя Беларусі ў беларускага народу ў Аўстраліі. Задачы прадстаўніцтва былі абумоўленыя самім палітычным характарам пэўнай часткі паваеннай іміграцыі, якая не ўспрымала савецкую беларускую дзяржаўнасць і імкнулася паказаць сівету іншы, несавецкі, твар сваёй Радзімы. Акрамя таго, зважаючы на працэс русіфікацыі савецкай Беларусі, аўстралійскія сучасніні, таксама як і беларусы ў іншых краінах, міжволі ператвараліся ў захавальнікаў нерусіфікованай мовы й культуры. З палітычнымі зменамі ў мэтраполіі распачалася й пэўная актыўнасць беларусаў Аўстраліі ў сферы арганізацыі дапамогі й супрацоўніцтва зь дзяржаўнымі й недзяржаўнымі структурамі Рэспублікі Беларусь. Аднак падзеі сярэдзіны 90-х гадоў на Радзіме былі адмоўна ўспрынятыя ў аўстралійскіх беларускіх асяродках і спрыялі новай іх ізаляцыі ад мэтраполіі.

Варта адзначыць, што амаль заўсёдная аддзеленасць аўстралійскай дыяспары ад афіцыйнай Беларусі была яшчэ адным важным чыннікам, які не спрыяў значнаму разьвіццю беларускіх асяродкаў. Ідэялягічная несумышчальнасць мэтраполіі й дыяспары пазбавіла апошнюю ня толькі пэўнай матэрыяльнай падтрымкі, што ёсьць адным з кірункаў замежнай палітыкі любой краіны, але й магчымасцю больш інтэнсіўнага пападання ўласных шэрагаў новымі імігрантамі, якія б пераймалі дзейнасць беларусаў папярэдніх хвалі.

Сярод іншых чыннінкаў, што мелі сур'ёзны ўплыв на жыцьцё беларускай дыяспары ў Аўстралії, варта згадаць іміграцыйную палітыку гэтай краіны. Даволі спрыяльныя сацыяльна-эка-

намічныя ўмовы, адсутнасць дыскрымінацыі ў дачынені да новых аўстралійцаў, акрамя іншага, стваралі большыя магчымасыці для актыўнай асыміляцыі імігрантаў, г.зн. аб'ектыўна не спрыялі трываласці беларускіх грамадаў, каштоўнасць якіх як сацыяльных інстытуцый у выніку значна змянішалася.

Безумоўна, важны ўплыў на жыцьцё беларусаў Аўстраліі мелі падзеі ў дыяспарах іншых краінаў. Суайчыннікі ў Сыднэі, Мэльбурне, Адэліядзе й Пэрце былі сталымі чытачамі беларускай прэсы, што выдавалася ў Эўропе й Амерыцы, мелі асабістыя контакты з удзельнікамі асяродкаў у іншых краінах. Некаторыя ініцыятывы замежных беларусаў браліся за прыклад, як гэта было ў выпадку з арганізацыяй Сустрэчаў, іншыя ажыццяўляліся пры сталай сувязі з больш дасьведчанымі суайчыннікамі, прыкладам, праца радыё. Разам з тым, непаразуменіні ў асяродках беларусаў іншых краінаў таксама адбіваліся на дзеянасці дыяспары ў Аўстраліі.

Пададзеныя тут агульныя харкторыстыкі беларускай дыяспары ў Аўстраліі адлюстроўваюць складанасць і неадназначнасць як ролі яе прадстаўнікоў у захаванні й трансъляванні беларускай культуры ў съвеце, так і ўзаемадачыненняў і ўзаемаплываў нацыянальных асяродкаў беларусаў у розных краінах і мэтраполіі. У звязку з гэтым відавочная неабходнасць дэталёвага вывучэння досьведу дзеянасці іншых беларускіх дыяспараў (што ёсьць натуральнай задачай айчынных навукоўцаў), а таксама спэцыфікі адмысловага мэнталітэту адарваных ад Радзімы грамадаў беларусаў.